

Aanvraag Programma Natuur Zeeland

Gericht op natuurherstel van stikstof overbelaste en overgevoelige Natura 2000-natuur, fase 2 (2024-2030)

Aanvraag Programma Natuur Zeeland fase 2

Gericht op natuurherstel van stikstof overbelaste Natura 2000-natuur, fase 2 2024-2030

Datum: voorjaar 2023

Auteur: team programma Natuur

Versienummer:

Status: CONCEPT

Inhoudsopgave

1.	Fase 2 Programma Natuur 2024-2030	6
1.1	De natuuropgave voor de komende jaren binnen Zeeland	6
1.1.1	Wat hebben we in de eerste fase programma Natuur bereikt	6
1.1.2	Wat gaat er over van de over programmering uit fase 1	6
1.1.3	Wat willen we bereiken eind 2030?	6
1.1.4	Strategie	7
1.1.5	Fase 2 Programma Natuur, 2024-2030	8
1.1.6	Koppeling met Natuur Doel Analyses	8
1.1.7	Beheerplannen	8
1.1.8	Experimenteergronden	9
1.2	Stikstof overbelaste en -gevoelige Natura 2000 gebieden	10
1.2.1	Stikstof overbelaste en -gevoelige Natura 2000 gebieden	10
1.2.2	Stikstofoverbelasting per Natura 2000-gebied	10
1.2.3	Prioritering Programma Natuur, fase 2 Zeeland	10
a.	Invulling van Programma Natuur, fase 2	12
b.	Het Zeeuwse natuurherstelmaatregelpakket 2024-2030	12
c.	Sleutelhectares i.r.t. het realiseren van het Zeeuwse Natuur Netwerk i.r.t. stikstof overbelaste Natura 2000-gebieden.	14
d.	Risico's voor de uitvoeringsfase	15
e.	Borging van natuurherstelmaatregelen	15
2.	Maatregelpakket 2024-2030 per stikstof overbelast Natura 2000-gebied	16
2.1	Natura 2000-gebied Kop van Schouwen (nr. 116)	16
2.1.1	Instandhoudingsdoelen:	18
2.1.2	Voornaamste knelpunten en accenten voor nemen van maatregelen	18
2.1.3	Relevante bronnen:	19
2.1.4	Additionele Natuurherstelmaatregelen Programma Natuur, 2021-2023 (2025) op hoofdlijnen.	20
2.1.5	Maatregelpakket Programma Natuur in detail Kop van Schouwen, 2024-2030	21
2.2	Natura 2000-gebied Manteling van Walcheren (nr. 117)	28
2.2.1	Instandhoudingsdoelstellingen	30
2.2.2	Voornaamste knelpunten/drukfactoren en accenten voor nemen van maatregelen	31
2.2.3	Relevante bronnen:	31
2.2.4	Additionele natuurherstelmaatregelen Programma Natuur, 2024-2030 op hoofdlijnen	31
2.2.5	Maatregelpakket Programma Natuur in detail Manteling van Walcheren, 2024-2030	34
2.3	Westerschelde & Saeftinghe (122) Natura 2000	39
2.3.1	Instandhoudingsdoelstellingen	39
2.3.2	Voornaamste knelpunten en accenten voor maatregelen	41

2.3.3	Additionele natuurherstelmaatregelen Programma Natuur, 2024-2030 op hoofdlijnen	41
2.3.4	Maatregelpakket Programma Natuur Westerschelde	42
2.3.5	Maatregelpakket Programma Natuur Westerschelde & Saeftinghe in detail, 2024-2030	43
2.4	Natura 2000-gebied Oosterschelde (118)	45
2.4.1	Instandhoudingdoelstellingen	46
2.4.2	Voornaamste knelpunten en accenten voor het nemen van maatregelen	47
2.4.3	Relevante bronnen	48
2.4.4	Additionele natuurherstelmaatregelen Programma Natuur, 2024-2030 op hoofdlijnen	48
2.4.5	Maatregelpakket Programma Natuur Oosterschelde in detail, 2024-2030	50
2.5	Natura 2000-gebied Grevelingen (115)	53
2.5.1	Instandhoudingsdoelen	54
2.5.2	Voornaamste knelpunten	55
2.5.3	Relevante bronnen	56
2.5.4	Natuurherstelmaatregelen Programma Natuur, 2021-2023 op hoofdlijnen (eerste Fase)	56
2.5.7	Maatregelpakket Programma Natuur Grevelingen in detail, 2024-2030	58
2.6	Natura 2000-gebied Zwin en Kievittepolder (123)	59
2.6.1	Instandhoudingsdoelstellingen	60
2.6.2	Voornaamste knelpunten en accenten voor nemen van maatregelen	61
2.6.3	Relevante bronnen	61
2.6.4	Natuurherstelmaatregelen Programma Natuur, 2024-2030 op hoofdlijnen	61
2.6.3	Maatregelpakket Programma Natuur Zwin en Kievittepolder fase 2 2024-2030	62
2.7	Natura 2000-gebied Yerseke en Kapelse Moer (121)	64
2.7.1	Instandhoudingsdoelen	64
2.7.2	Voornaamste knelpunten en accenten voor nemen van maatregelen	65
2.7.3	Relevante bronnen	65
2.7.4	Additionele natuurherstelmaatregelen Programma Natuur, 2021-2023 (2025) op hoofdlijnen	65
2.7.5	Maatregelpakket Yerseke en Kapelse Moer Programma Natuur fase 2 (2024-2030)	66
2.8	De drie Kreken (Groote Gat, Canisvliet en Vogelkreek)	67
2.8.1	Natura 2000-gebied Groote Gat (124)	67
2.8.1.1	Instandhoudingsdoelen	68
2.8.1.2	Voornaamste knelpunten en accenten voor nemen van maatregelen	68
2.8.1.3	Relevante bronnen	68
2.8.1.4	Natuurherstelmaatregelen Programma Natuur, 2024-2030 op hoofdlijnen	68
2.8.1.5	Maatregelpakket Programma Natuur Groote Gat fase 2, (2024-2030)	70
2.8.2	Natura 2000-gebied Canisvliet (nr. 125)	70
2.8.2.1	Instandhoudingsdoelstellingen	71

2.8.2.2	Voornaamste knelpunten en accenten voor maatregelen	71
2.8.2.3	Relevante bronnen	71
2.8.2.3	Additionele natuurherstelmaatregelen Programma Natuur, 2024-2030 op hoofdlijnen	72
2.8.2.4	Maatregelpakket Programma Natuur fase 2 Canisvliet, 2024-2030	73
2.8.3	Natura 2000-gebied Vogelkreek (nr. 126)	74
2.8.3.1	Instandhoudingsdoelstellingen	75
2.8.3.2	Voornaamste knelpunten en accenten voor maatregelen	75
2.8.3.3	Relevante bronnen	75
2.8.3.4	Additionele natuurherstelmaatregelen, 2025 -2030	75
2.8.3.5	Maatregelpakket Programma Natuur fase 2 Vogelkreek, 2024-2030	77
3.	Begroting Programma Natuur Zeeland, fase 2	78
3.1	Begroting gebieden 2024-2030	78
3.1.1	Nadere uiteenzetting apparaatskosten tot 2030 (15% overheadskosten)	78
3.1.2	Begroting 2024-2030, aanvullende programmering vanuit fase 1 (reserve maatregelen)	78
3.1.3	Totale begroting 2024-2030 prioritering en aanvullende programmering.	79
2.	Bijlage 1. N2000 Gebieden	80
3.	Bijlage 2. Stikstofoverbelasting per Natura 2000-gebied	81
4.	Bijlage 3. Aanvullende programmering Programma Natuur vanuit fase 1, per gebied	85
	Kop van Schouwen	85
	Manteling van Walcheren	88
	Oosterschelde	90
	Grevelingen	91
	Yerseke & Kapelse Moer	92
	Zwin en Kievittepolder	94
	Canisvliet	95
	Groote Gat	97
	Colofon	99

1. Fase 2 Programma Natuur 2024-2030

Deze Zeeuwse aanvraag heeft betrekking op het verkrijgen van rijksmiddelen die door het Ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit via een specifieke uitkering aan provincies beschikbaar worden gesteld voor kwaliteitsverbetering van stikstof overbelaste Natura 2000-gebieden. De rijksmiddelen maken daarbij onderdeel uit van de landelijke structurele aanpak stikstof en zijn daarbij gekoppeld aan het Programma Natuur 2021-2030 welke is opgeknipt in twee fasen. In navolging van fase 1 (2021-2023) omvat deze aanvraag de Zeeuwse inzet voor fase 2, 2024-2030. Dit programma natuur is opgesteld als bijlage bij het gebiedsprogramma. Later dit jaar zal dit ook nog als onderdeel van de SPUK programma natuur worden ingediend.

1.1 De natuuropgave voor de komende jaren binnen Zeeland

1.1.1 Wat hebben we in de eerste fase programma Natuur bereikt

Programma Natuur fase 1 richtte zich op de natuur in en rond beschermde natuurgebieden en anderzijds op de natuurkwaliteit in ruimere zin, in een natuurinclusieve samenleving. Daarbij is de focus gelegd op de overbelaste, stikstofgevoelige natuurgebieden. In de eerste fase lag daarbij de nadruk op een start van de uitvoering van de eerste maatregelen, en op de voorbereiding van een structurelere aanpak in de tweede fase.

Het neerdalen van stikstof afkomstig van diverse economische activiteiten (verkeer, industrie, landbouw) heeft in de Natura 2000 gebieden een negatief effect op de natuurwaarden. Nieuwe inzichten op basis van monitoring en fysiek herstel zijn opgenomen in de geactualiseerde beheerplannen Natura 2000. Deze hebben de basis gevormd voor een nieuw Uitvoeringsprogramma Natuurherstel 2022–2030. Daarbij ligt de aanvullende focus ook in de periode 2024-2025 op uitvoering van het Programma Natuur, fase 1 als onderdeel van de landelijke stikstof aanpak. Het Programma Natuur fase 1 hebben we ingezet om hier “experimenteerruimte” voor te kunnen maken. Daarmee hebben we naast draagvlak ook ervaring kunnen opbouwen zodat deze transitie gedurende fase 2 van het Programma Natuur verder kan gaan plaatsvinden binnen Zeeland.

Voor fase 1 was onze strategie dat maatregelen zoveel als mogelijk werden uitgevoerd in opdracht van de Provincie waarbij terreinbeheerders en Waterschap naast een toezichthoudende rol ook een voorbereidende en uitvoeringsrol hadden. Nadrukkelijk is met alle partijen daarbij de samenwerking gezocht. Daar waar het gaat om overgangszones was de strategie om de landbouw rondom stikstof overbelaste Natuurgebieden als eerste in transitie brengen naar andere vormen van landbouw (landschapsgrond/experimenteergrond), die bijdragen aan het herstel van de Natuurkwaliteit en daarmee ook aan behoud en herstel van biodiversiteit en landschap. Dit ook als onderdeel van de Strategische aanpak stikstof. De waardevolle elementen in de samenwerking uit fase 1 willen we in fase 2 voortzetten.

1.1.2 Wat gaat er over van de over programmering uit fase 1

Uitvoering van de maatregelen van fase 1 van het programma Natuur loopt nog door tot en met 2025. Fase 1 wordt daarbij benut om enerzijds te werken aan natuurherstel, en anderzijds ervaringen op te doen die meegenomen kunnen worden in het vervolg van het programma.

In de eerste fase hebben we geleerd dat flexibiliteit van regelingen gewenst is en dat er behoefte is aan een goede afstemming bij de uitwerking van instrumentarium.

In de aanvraag voor fase 1 hebben we destijds een behoorlijke over programmering (van ruim 9 miljoen) opgenomen waardoor niet alle in fase 1 opgenomen maatregelen ook daadwerkelijk in de 1e fase konden worden uitgevoerd. Ook kunnen we voor sommige maatregelen nu nog niet voorzien of deze ook daadwerkelijk in de 1e fase kunnen worden afgerond. Om die reden zijn alle maatregelen die zijn opgenomen in fase 1 en in de periode 2021- juni 2023 niet tot (volledige) uitvoering of uitwerking zijn gekomen opnieuw opgenomen in de programmering voor fase 2. Deze maatregelen zijn wel geschikt voor de 1e fase, in de tabellen zijn deze apart weergegeven.

1.1.3 Wat willen we bereiken eind 2030?

Als Provincie Zeeland streven we, net zoals andere partijen, naar het kwalitatief herstellen, verbeteren en robuust en veerkrachtig maken van de Zeeuwse natuur.

Vóór eind 2030 verwachten we met de maatregelen 70% doelrealisatie van stikstof overbelaste Natura 2000-gebieden te behalen, met specifieke aandacht voor stikstofgevoelige natuur. We willen daarbij een goede basiskwaliteit van de natuur, binnen én buiten natuurgebieden en bevorderen de transitie naar een natuurinclusieve samenleving voor algeheel biodiversiteitsherstel.

Overeenkomstig de Wet stikstofreductie en natuurverbetering (WSN) voldoen we eind 2030 daarbij eveneens aan het tussentijdse doel van geformuleerde stikstof omgevingswaarde. Dat wil zeggen dat ten minste 50 procent van de hectares met stikstofgevoelige natuur in Natura-2000-gebieden voldoen aan een stikstofdepositie die gelijk of kleiner is dan de KDW. Dit willen we bereiken door maatregelen zoals:

1. Uitvoering van generieke bronmaatregelen (landelijk, rijksregels zijn hiervoor nodig).
2. Uitvoering van aanvullende regionale bronmaatregelen.
3. Uitvoeren van extra noodzakelijke natuurherstelmaatregelen binnen en buiten Natura 2000-gebieden zoals:
 - a. PAS-herstelmaatregelen 1^e tranche en verder.
 - b. Natuurherstelmaatregelen Programma Natuur, fase 1 en fase 2.
4. Transitie van de landbouw naar een volhoudbare landbouw en/of natuur-inclusieve landbouw.
5. Overige maatregelen die bijdragen aan natuurherstel.

1.1.4 Strategie

Gezien de uitkomsten van natuurdoelanalyses, de aanhoudende maatschappelijke problematiek rond het stikstofdossier en de afstand tot doelbereik vraagt programma natuur fase 2 in ieder geval een voortzetting van de focus op natuurherstel. De input hiervoor zijn de maatregelen, zoals deze zijn geformuleerd in de natuurdoelanalyses en andere maatregelen in de beschermde stikstofgevoelige natuurgebieden. Daarbij gaat het om alle maatregelen met uitzondering van generieke bronmaatregelen.

Natuurherstelmaatregelen kunnen worden gefinancierd uit Programma Natuur. Het verbeteren van natuurkwaliteit **buiten de** stikstofgevoelige gebieden blijft daarbij staan als ambitie. Daarnaast worden via het gebiedsprogramma maatregelen geformuleerd voor andere te realiseren natuurdoelen.

De focus in fase 2 ligt op het verbeteren van condities rond natuurgebieden, ten behoeve van de natuurkwaliteit in de natuurgebieden.

- Fase 2 richt zich met prioriteit op herstel van stikstofgevoelige natuur in Natura 2000 gebieden.
- De focus ligt op systeemherstel, wat ook maatregelen buiten de grenzen van natuurgebieden vraagt.
- De resultaten van de natuurdoelanalyses zijn gebruikt bij het definiëren van de maatregelen.

De focus van het Programma Natuur (systeemherstel met focus op overbelaste stikstofgevoelige Natura2000-gebieden) blijft dus in hoofdlijn gehandhaafd. Maatregelen binnen natuurgebieden die uitvoering krijgen via terrein beherende organisaties en geen afstemming vragen met andere partijen kunnen sowieso via Programma Natuur lopen.

Ook maatregelen buiten de natuurgebieden, gericht op systeemherstel en kwaliteitsverbetering in de natuurgebieden, kunnen via het Programma Natuur lopen. Het kan gaan om maatregelen die moeten worden uitgevoerd op agrarische grond of grond van andere (particuliere) eigenaren.

Op basis van de natuurdoelanalyses en (indien al aanwezig) de adviezen van de Ecologische Autoriteit, bepalen we welke maatregelen in en rond stikstofgevoelige Natura 2000-gebieden moeten worden uitgevoerd in Fase 2 van het Programma Natuur.

De natuurdoelanalyses worden daarmee benut om te concretiseren welke maatregelen nodig zijn voor de 'systeemgerichte uitwerking' die in het Uitvoeringsprogramma is aangekondigd.

De gerichte inzet van middelen van Programma Natuur vraagt ook de nodige flexibiliteit en ruimte voor experiment. Er moet ruimte zijn om middelen beschikbaar te stellen voor maatregelen ook als het effect op herstel op voorhand niet volledig is te garanderen. Vanzelfsprekend moet er zoveel mogelijk worden ingezet op maatregelen die zich in de praktijk hebben bewezen, maar omdat de kennis van de werking van landschap ecologische systemen in ontwikkeling moet er ruimte zijn om te kunnen handelen op basis van beperkte (veld)kennis en inzichten van experts.

1.1.5 Fase 2 Programma Natuur, 2024-2030

Om te komen tot een effectief maatregelpakket voor fase 2 hebben we gedurende 2021-2023 met partners brainstormsessies, aanvullend onderzoek en monitoring uitgevoerd.

Monitoring naar effecten van maatregelen waren onmisbaar om verdere maatregelen voor fase 2 te kunnen bepalen.

Zo is het van belang dat de optimalisatie van de hydrologie (met name de interactie tussen grond en oppervlaktewater) zowel regionaal als lokaal beter in beeld wordt gebracht.

Op basis van een uitgebreid grond- en oppervlaktewater model zijn de afgelopen decennia diverse optimalisaties doorgevoerd (o.a. in voormalig landinrichtingsprojecten en wateroverlast programma's). Dit regionale model met plaatselijke detaillering biedt inzicht in knelpunten/mogelijke oplossingen als dit wordt ge-update. Uitgaan van een veranderend neerslagpatroon, functiewijziging doorvoeren (particulier natuurbeheer), veranderingen in oppervlaktewater infrastructuur etc. wordt inzicht verkregen in het systeem en effectiviteit van veranderingen. Daarnaast zullen lokaal op meer detailniveau situaties in beeld gebracht moeten worden waarbij ook duidelijk de tijdsafhankelijke ontwikkelingen in beeld moeten komen. Een gebiedsgerichte hydrologische aanpak van de N-2000 gebieden (inclusief randzone) van de Kop van Schouwen en de Manteling van Walcheren, zal zorg moeten dragen dat er een beter inzicht, begrip en samenwerking komt op het gebied van de hydrologie van de duingebieden met name op de tijdsafhankelijk ontwikkelingen. Enerzijds het regionale beeld en anderzijds de lokale no regret maatregelen. De ontwikkelingen en mogelijkheden dienen doorgevoerd te worden in juridische kaders (peilbesluit/legger) die goed aansluiten op een reële specifieke situatie van duingebieden. Daartoe dient meer en structureel informatie-uitwisseling en specialisme ingezet te worden, intensivering van de samenwerking om deze gebieden te optimaliseren.

1.1.6 Koppeling met Natuur Doel Analyses

In 2022/2023 zijn voor de stikstofgevoelige Zeeuwse natuurgebieden natuurdoelanalyses opgesteld. Deze natuurdoelanalyses geven inzicht in de stand van zaken met betrekking tot het behalen van de doelstellingen. De resultaten die daaruit voorkomen gebruiken we eveneens voor de bepaling van natuurherstelmaatregelen fase 2 van het Programma Natuur voor de stikstof overbelaste Natura 2000-gebieden. We zien nu al dat de nadruk de komende jaren veel meer moet komen te liggen op verdiepend systeemonderzoek. Dit houdt in dat naast het verder detailleren van watersysteemonderzoek ook geochemisch onderzoek van verschillende bodemtypen en in kaart brengen van de grondwaterkwaliteit, zowel diep als ondiep zal moeten plaatsvinden. Dit systeemonderzoek omhelst daarbij uitbreiding naar (rand)zones rondom Natura 2000-gebieden. Dit was in de eerste fase van het Programma Natuur ook al aangekondigd en is in de eerste fase deels al geïnitieerd, maar zal in de 2e fase verder uitgediept gaan worden. Indien dit leidt tot maatregelen in de gebieden zal dit ook worden uitgevoerd binnen de 2e fase van het Programma Natuur.

1.1.7 Beheerplannen

Er zijn binnen de provinciegrenzen van Zeeland 16 N 2000-gebieden.

De Provincie Zeeland is verantwoordelijk voor de beheerplannen van zeven van deze gebieden. Voor de andere gebieden is of Rijkswaterstaat voortouwnemer of de Provincie Noord-Brabant.

Op dit moment ligt het beheerplan voor de Kop van Schouwen ter inzage. Naar verwachting zal het beheerplan voor de Manteling van Walcheren in de loop van 2023 ter inzage gelegd worden.

Voor de andere vijf Zeeuwse gebieden (De Drie Kreken, Zwin en Kieviettepolder en de Yerseke en Kapelse moer) is nog een geldend beheerplan dat binnenkort afloopt (2023 of 2024). In 2023 zal worden gestart met het opstellen van een nieuw beheerplan voor deze gebieden. Rijkswaterstaat heeft het beheerplan voor de Deltawateren recent verlengd.

1.1.8 Experimenteergronden

Experimenteren met landbouwtransitie, groenblauwe dooradering en biodiversiteit

Binnen het Zeeuwse Programma Natuur zijn verschillende maatregelen opgenomen voor het herstellen en robuuster maken van overbelaste Natura2000 gebieden. In Zeeland wordt als onderdeel van het Programma Natuur ook actief gewerkt in de zone rondom deze natuurgebieden via duurzame vergroening en natuurinclusieve landbouw. Via deze maatregelen worden door extensivering en omschakeling naar natuurinclusieve landbouw groenere gebieden en een reductie van stikstof emissie gerealiseerd. Het is een zoektocht naar een vorm van akkerbouw en veehouderij die volhoudbaar is in de nabijheid van stikstofgevoelige Natura2000 gebieden.

In de zone rondom N2000 duingebied, Kop van Schouwen, worden al enige jaren tijdelijk beschikbare ruilgronden tijdelijk ingezet om natuuropgaven en een landbouwtransitie te ondersteunen. Dit gebeurt via korte termijn pacht. Samen met subsidies en kleinschalige gebiedsprocessen heeft dit gebied laten zien dat transitie mogelijk is^[1]. Vooralnog heeft dit een tijdelijk karakter gehad en heeft de focus op landbouwtransitie en de agrarische biodiversiteit gelegen.

In het Programma Natuur voor Zeeland is ingezet op het blijvend in transitie brengen van de landbouw om daarmee de landbouw bij te laten dragen aan het herstel en het robuuster maken van de natuurkwaliteit in met name de duingebieden van de Kop van Schouwen en de Manteling van Walcheren. Daarmee ook aan het behoud en herstel van de biodiversiteit en het landschap. De gronden die hiervoor tijdelijk werden ingezet en nieuw te verwerven gronden, kunnen nu ook permanent worden afgewaardeerd en ingezet worden. Op deze gronden kunnen dus risicovolle experimenten plaatsvinden. Voor de landbouw is dit een manier om mee te werken aan de transitie met gronden die niet in hun bezit zijn. Op deze manier kan er geëxperimenteerd worden op gronden die niet in eigendom zijn. Bij succes kunnen de geleerde lessen bijdragen aan het toepassen hiervan op reguliere gronden. Daarnaast levert de permanente afwaardering kansen voor het testen van lang termijn beheer van opgaven als groen blauwe dooradering en bijvoorbeeld experimenten met zoetwatermoerassen waarin natuurfuncties en zoetwaterbeschikbaarheid voor de landbouw gecombineerd worden of ganzenafleidingsgebieden om ganzen bij waardevolle gewassen vandaan te lokken. Zoekgebieden voor deze pilot liggen primair in gebieden waar vanuit de provincie Zeeland al activiteiten ontplooit worden op het gebied van landbouwtransitie en N2000 systeemherstel zoals De kop van Schouwen, Manteling van Walcheren, Yerseke- en Kapelse moer en de Kop van Ossensisse.

^[1] Lerende evaluatie van het Natuurpact 2020. Gezamenlijk de puzzel leggen voor natuur, economie en maatschappij © PBL Planbureau voor de Leefomgeving Den Haag, 2020 PBL-publicatienummer: 3852

1.2 Stikstof overbelaste en -gevoelige Natura 2000 gebieden

1.2.1 Stikstof overbelaste en -gevoelige Natura 2000 gebieden

Op 10 juli 2020 hebben Provinciale Staten de 'Strategische Aanpak Stikstof Zeeland' vastgesteld. Naar aanleiding van het Nationaal Programma Landelijk Gebied dat in 2022 werd vastgesteld, is de 'Strategische Aanpak Stikstof Zeeland' aangepast naar 'Strategisch Plan Aanpak Landelijk Gebied en Stikstof in Zeeland'. Dit plan bouwt voort op de uitgangspunten van 2020. Provinciale Staten hebben op 23 september 2022 de randvoorwaarden hiervoor vastgesteld. Zie [Richtingen notitie opgave Landelijk Gebied en Stikstof \(zeeland.nl\)](#)

De strategische Aanpak Stikstof is geactualiseerd aan het volgende nieuwe kader:

- Het gebiedsproces rond de meest overbelaste gebieden voort te zetten en de gebiedsgerichte aanpak in overig Zeeland te verbreden door de stikstofopgave te koppelen aan de kansen en opgaven in het landelijk gebied.
- Als provincie, binnen de mogelijkheden van de Zeeuwse context, te streven naar zoveel mogelijk reductie van stikstofemissie en ons maximaal in te spannen om zoveel mogelijk bij te dragen aan het richtinggevende doel.

Hierbij zijn wij ons bewust van onze rol in de gezamenlijke opgave voor de provincies. De volgende randvoorwaarden blijven hierbij leidend:

- Voor een aantal Natura 2000 gebieden in Zeeland is het halen van de omgevingswaarde mogelijk. Echter, ook met het maximaal inzetten op het halen van de richtinggevende doelen, wordt de omgevingswaarde voor de duingebieden niet gehaald.
- Alle sectoren dragen bij. Waarbij het rijk ook een belangrijke verantwoordelijkheid heeft.

1.2.2 Stikstofoverbelasting per Natura 2000-gebied

In veel Nederlandse Natura 2000-gebieden wordt de kritische depositiewaarde (KDW) van habitattypen overschreden. De KDW geeft aan bij welke mate van stikstofdepositie wordt aangenomen dat niet langer op voorhand kan worden uitgesloten dat er een risico is dat de kwaliteit van het habitatype wordt aangetast als gevolg van de verzurende en/of vermestende invloed van de stikstofdepositie.

Een toename van de stikstofdepositie op Natura 2000-gebieden moet daarom (gelet op de instandhoudingsdoelstellingen van Natura 2000-gebieden) worden voorkomen. Als gevolg van de overschrijding van de KDW worden nieuwe activiteiten die stikstofdepositie veroorzaken, vooraf kritisch beoordeeld.

Als de KDW op habitattypen in een Natura 2000-gebied wordt overschreden, betekent dat niet dat vaststaat dat een aantasting van de kwaliteit van een habitatype plaatsvindt. Die overschrijding betekent wel dat de mogelijkheid van een aantasting niet zonder meer afwezig is. Omdat significante gevolgen van een nieuwe activiteit (die stikstofdepositie veroorzaakt) dan niet op voorhand kunnen worden uitgesloten, is voor die nieuwe activiteit een natuurvergunning vereist.

Voor de visualisaties per Natura 2000 gebied voor de stikstof overbelasting wordt verwezen naar bijlage 2.

1.2.3 Prioritering Programma Natuur, fase 2 Zeeland

De relevante Zeeuwse Natura 2000-gebieden met stikstof overbelaste en (zeer) stikstof gevoelige leefgebieden en soorten worden hieronder opgesomd. Hierbij kijken we ook naar de KDW. We bekijken deze gebieden in een bredere context, waarbij we rekening houden met de zones rondom de N2000 gebieden.

Deze gebieden zijn o.a.:

1. Kop van Schouwen

2. Manteling van Walcheren
3. Westerschelde & Saeftinghe
4. Oosterschelde
5. Grevelingen
6. Zwin- en Kievittepolder
7. Yerseke en Kapelse Moer
8. De drie Kreken:
 - Het Groote Gat
 - Canisvliet
 - Vogelkreek

Gezien uitgevoerde stikstofanalyses (zie bijlage 2) is met terreinbeheerders bepaald dat de Zeeuwse focus gedurende 2024-2030 in eerste instantie ligt op natuurherstel van de Natura 2000-gebieden Kop van Schouwen en de Manteling van Walcheren. In de overige gebieden Westerschelde & Saeftinghe, Oosterschelde, Grevelingen, Zwin- en Kievittepolder, Yerseke en Kapelse Moer en De drie Kreken is verder geen onderlinge prioritering aangebracht. Wel wordt getracht om ook in die gebieden zoveel mogelijk maatregelen te treffen.

De stikstofproblematiek van de gebieden is duidelijk (zie bijlage 2). Het bepaalde pakket (geprioriteerde) gebieden voor de uitvoeringsperiode tot 2030 betreft een raming van € 62,8 miljoen. Om voldoende flexibiliteit in uitvoering te borgen is hierbij een overprogrammering van € 18,1 miljoen aan projecten en of maatregelen inbegrepen. Indien de adviezen van de ecologische autoriteit hiertoe aanleiding geven zullen de maatregelen hierop, indien gewenst, worden aangepast.

Daarnaast hebben we als over programmering opgenomen alle maatregelen vanuit fase 1 welke medio 2023 nog niet (volledig) zijn uitgevoerd of bestuurlijk verplicht (€ 22,9 miljoen). Bijlage 3 geeft een specificatie van deze maatregelen. We verwachten dat de komende periode de bedragen genoemd in deze specificatie verder zullen afnemen.

Op basis van stikstofanalyses, haalbaarheid van maatregelen binnen de uitvoeringsperiode fase 1 2021-2025 is de Zeeuwse prioritering voor het Programma Natuur fase 2 2024 tot 2030 als volgt weer te geven:

Prioritering fase 2 Programma Natuur, 2024-2030

1. Kop van Schouwen (nr.116)
2. Manteling van Schouwen (nr.117)

Overige gebieden, waarin verder geen onderlinge prioritering is opgenomen:

3. Westerschelde en Saeftinghe (nr. 122)
4. Oosterschelde (nr. 118)
5. Grevelingen (nr. 115)
6. Zwin en Kievittepolder (nr. 123)
7. Yerseke en Kapelse Moer (nr. 121)
8. De drie Kreken:
 - Het Groote Gat (nr. 124)
 - Canisvliet (nr. 125)
 - Vogelkreek (nr.126)

Mocht gedurende de looptijd van Programma Natuur fase 2 blijken dat opnieuw een overschrijding komt in één nog niet genoemd N-2000 gebied binnen Zeeland dan kunnen hier ook passende maatregelen worden genomen.

Een gedegen voorbereiding van uitvoeringsprojecten duurt gemiddeld 1 tot 3 jaar. Dit is ook afhankelijk van situatie en complexiteit. Naast de voorbereiding van maatregelen voor de geprioriteerde gebieden proberen we daarom zoveel als mogelijk ook de reservemaatregelen op te pakken binnen Zeeland met partners en deze uit te werken tot op uitvoeringsniveau. Op deze manier kan snel worden geschakeld naar andere uitvoeringsmaatregelen indien blijkt dat bepaalde geprioriteerde maatregelen niet haalbaar zijn qua uitvoeringsperiode tot eind 2030.

a. Invulling van Programma Natuur, fase 2

De Zeeuwse invulling van het Programma Natuur, fase 2 omvat aanvullende projecten en maatregelen bovenop natuurherstelmaatregelen die o.a. vanuit de Programmatische Aanpak Stikstof al worden uitgevoerd. Daarbij ligt de focus op Natura 2000-herstel van stikstof overbelaste natuur en overige stikstofgevoelige Natura 2000-gebieden binnen het Zeeuwse deel van het begrensde Natuurnetwerk Nederland. Alle stikstof overbelaste Natura 2000-leefgebieden liggen volledig binnen de provinciale grenzen van Zeeland. Dat maakt interprovinciale afstemming van maatregelpakketten of een grensoverschrijdende aanpak niet noodzakelijk.

De uitvoering van projecten en maatregelen vindt de komende jaren zowel binnen als buiten het begrensde Natuurnetwerk plaats.

De focus ligt ook op verbeteren van condities rond natuurgebieden, ten behoeve van de natuurkwaliteit in de natuurgebieden.

- Fase 2 richt zich met prioriteit op herstel van stikstofgevoelige natuur in Natura 2000 gebieden.
- De focus ligt op systeemherstel, wat ook maatregelen buiten de grenzen van natuurgebieden vraagt.
- Via natuurdoelanalyses wordt in beeld gebracht welke maatregelen nodig zijn om tot systeemherstel te komen.

Op basis van de natuurdoelanalyses bepalen we welke maatregelen in en rond stikstofgevoelige Natura 2000-gebieden moeten worden uitgevoerd in Fase 2 van Programma Natuur. De natuurdoelanalyses worden daarmee benut om te concretiseren welke maatregelen nodig zijn voor de 'systeemgerichte uitwerking' die in het Uitvoeringsprogramma is aangekondigd.

Binnen de multifunctionele zones¹ zetten wij ook in op het realiseren van volhoudbare of natuurinclusievere vormen van landbouw. Agrarische functies en bedrijfspvormen die bijdragen aan herstel van Natura 2000-natuur en biodiversiteit. Daarbij koppelen we maatregelen indien mogelijk aan andere opgaven zoals watermaatregelen of andere klimaat adaptieve maatregelen die eveneens een bijdrage leveren aan instandhoudingsdoelstellingen.

Verder worden middelen vanuit het Programma Natuur ingezet voor het in handen krijgen van cruciale sleutelhectares die noodzakelijk zijn voor een kwalitatieve realisatie van het Natuurnetwerk Nederland en vergroting van Natuuroppervlak. De sleutelhectares vormen de cruciale stukken voor het realiseren van een robuust natuurherstel en zijn vooral benodigd om de juiste natuurlijke milieuraanvoorwaarden voor natuurontwikkeling of natuurherstel te kunnen realiseren.

b. Het Zeeuwse natuurherstelmaatregelpakket 2024-2030

Naast het nemen van bronmaatregelen als onderdeel van de 2e pijler van de stikstofaanpak vormen het nemen van additionele natuurherstelmaatregelen dus een belangrijke Zeeuwse aanpak om de negatieve effecten van stikstofdepositie voor stikstof gevoelige Natura 2000-gebieden terug te dringen of om te keren. Als Zeeland hebben we daarom voor invulling van fase 1 van het Programma Natuur een effectief maatregelpakket 2021-2023 opgesteld. Dit pakket wordt op dit moment uitgevoerd. Voor de 2e fase richten we ons op de natuurdoelanalyses en de richting die daaruit komt. Omdat de natuurdoelanalyses voor de Deltawateren heel beperkt zijn hebben we voor de delen van de Deltawateren waarvoor wij aan de lat staan breder gekeken naar wat het systeem nodig heeft.

¹ Binnen Zeeland hanteren we binnen de Strategische aanpak stikstof de term "multifunctionele zones" in plaats van overgangszones.

Samen met terreinbeheerders, waterschap, Rijkswaterstaat en aanvullende specialisten is bepaald welke additionele herstelmaatregelen extra bijdragen aan het herstel van stikstof overbelaste Natura 2000-gebieden ten opzichte van maatregelen die binnen het huidige Natuurpact al zijn of worden uitgevoerd (PAS-herstelmaatregelen of de maatregelen zoals deze in de eerste fase van Programma Natuur zijn uitgevoerd). De inhoudelijke bronnen die hiervoor gebruikt zijn betreffen natuurdoelanalyses, landschap ecologische systeemanalyses, beheerplannen en vakinhoudelijke (terrein) kennis van onder andere de genoemde Zeeuwse terreinbeheerders. Intensieve monitoring naar de effecten van de Zeeuwse maatregelen zal inzicht gaan geven op het daadwerkelijk effect op doelbereik en herstel van stikstof overbelaste en -gevoelige habitats of leefgebieden.

Het Zeeuwse maatregelpakket, fase 2 heeft als doel om de verbetering van de natuurkwaliteit van stikstof overbelaste en -gevoelige Natura 2000-gebieden in gang te zetten en de emissie van stikstof op deze gebieden te doen verminderen. Tevens wordt ingezet op het vergroten aan de robuustheid van deze Natura 2000-leefgebieden uit oogpunt van klimaatveranderingen (aanpak verdroging).

Maatregelen op hoofdlijnen

Gedetailleerde aanpak en maatregelen zijn uitgewerkt en vormen eveneens onderdeel uit van deze aanvraag (zie hoofdstuk 2). Samenvattend en op hoofdlijnen wordt de opzet gevolgd die de natuurdoelanalyses ook volgen te weten:

1. Maatregelen die gericht zijn op systeemherstel
2. Aanvullende overlevingsmaatregelen
3. Versnelde bronmaatregelen.

Onder maatregelen die gericht zijn op systeemherstel vallen de volgende maatregelen op hoofdlijnen, per gebied zijn de maatregelen uitgewerkt:

- (a) het vergroten van de dynamiek, zodat kalkrijk materiaal beter en verder in het gebied kan verspreiden. Daarmee wordt de pH verhoogd en zal de kwaliteit en de oppervlakte van enkele natuurdoeltypen toenemen. Deze maatregelen zijn vooral toepasbaar in de duingebieden.
- (b) hydrologische systeemherstel om de toenemende verdroging af te remmen en te verminderen. Dit betreft het opzetten van grond- en oppervlaktewaterpeilen en het vasthouden en infiltratie mogelijkheden van water.

Onder aanvullende overlevingsmaatregelen vallen de volgende maatregelen op hoofdlijnen, per gebied zijn de maatregelen uitgewerkt:

- (c) Aanvullende beheer- en inrichtingsmaatregelen. Dit betreft natuurherstelmaatregelen bestaande uit inrichtings- en beheermaatregelen. Dit zijn maatregelen die additioneel dienen te worden genomen en aanvullend zijn op geprogrammeerde natuurherstelmaatregelen 1e en 2e tranche PAS-maatregelen en geprogrammeerde en uitgevoerde maatregelen die vallen onder de eerste fase Programma Natuur. Voorbeelden daarvan zijn aanvullende inrichtings- en beheermaatregelen die leiden tot bijvoorbeeld extra dynamiek waaronder kleinschalige en grootschalige zandverstuivingen, herstel laagten i.r.t. vasthouden water en herstel van gemiddelde grondwaterstanden (anti verdroging).
- (d) Extra inspanning op de bestrijding van exoten binnen en buiten het natuurnetwerk

Onder maatregelen die gericht zijn op de reductie van de bronnen vallen de volgende maatregelen op hoofdlijnen, per gebied zijn de maatregelen in detail uitgewerkt:

- (a) Het reduceren van de emissie van stikstof lokaal rond stikstof overbelaste Natura 2000-gebieden. Onder andere door in te zetten op extensivering van bemesting via extra sleutelhectares, via andere vormen van landbouw in de omgeving van de stikstofgevoelige natuurgebieden en door het sturen op een kwantitatieve toename van natuurwaarden in de groen blauwe dooradering in het landelijk gebied als onderdeel van deze zones. Dit is noodzakelijk om de negatieve effecten van stikstofoverbelasting in de gebieden te doen afnemen. Het gaat daarbij om het treffen van bronmaatregelen bij bronnen die binnen en buiten het gebied liggen.
- (b) Inzetten op een natuurinclusieve ruimtelijke inrichting rond Natura 2000-gebieden (spoor 3 van landelijke structurele aanpak stikstof).

(c) Het versneld realiseren van het Natuurnetwerk Nederland (NNN) door verwerving van o.a. essentiële sleutelhectares die cruciaal benodigd zijn voor natuurherstel.

(d) Invulling geven aan de landelijke bossenstrategie (additioneel voor Zeeland 400 ha extra bos, binnen en buiten het NNN, voor het gedeelte buiten het NNN wordt een beroep gedaan op transitiegelden).

Om dit uit te kunnen voeren en de resultaten duurzaam te kunnen monitoren is onderzoek en monitoring nodig aanvullend op de reeds bestaande monitoringspakketten. Daarnaast wordt net als in de eerste fase ingezet op apparaatskosten.

c. Sleutelhectares i.r.t. het realiseren van het Zeeuwse Natuur Netwerk i.r.t. stikstof overbelaste Natura 2000-gebieden.

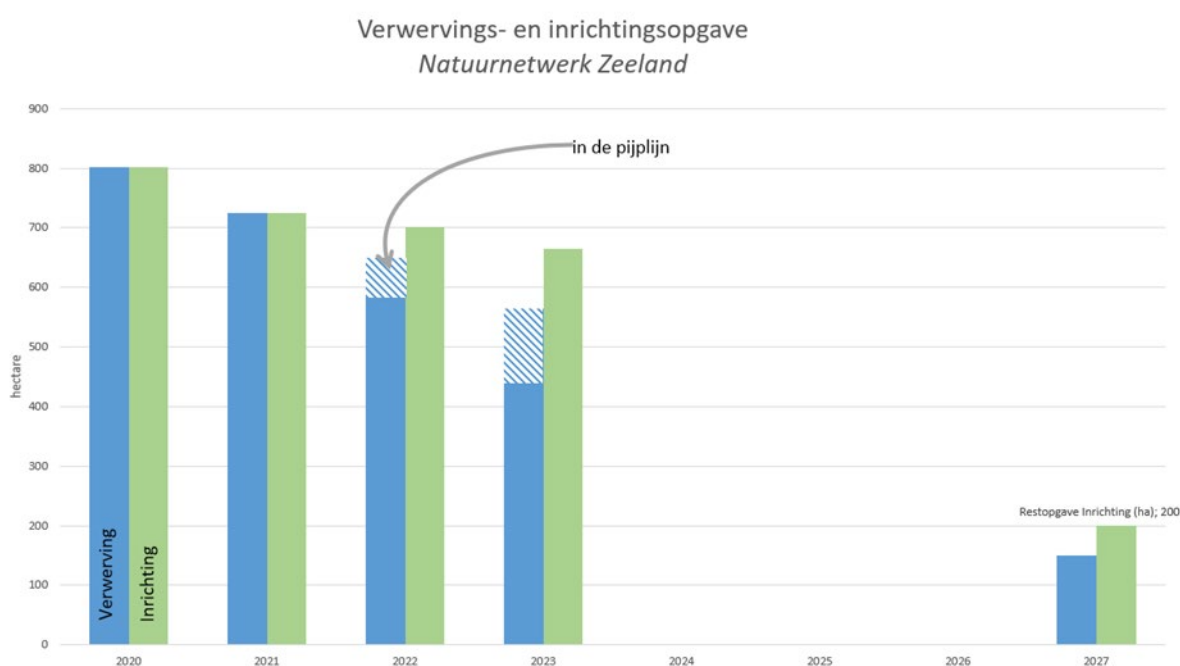
Opgave

In het Natuurpact (2013) is afgesproken dat de Provincies uiterlijk in 2027 minimaal 80.000 ha nieuwe natuur in het Natuurnetwerk Nederland (hierna: NNN) realiseren. Inmiddels is hier 45.000 ha van gerealiseerd, maar blijft nog een grote landelijke opgave van 34.432 ha over. De restantopgave per provincie maakt deel uit van het NPLG. Financiering hiervan is al voorzien in het Natuurpact. De resterende verwervingsopgave voor Zeeland bedraagt 565ha (dd. 1-1-2023).

In Zeeland is de afgelopen decennia gewerkt aan de realisatie van het Natuurnetwerk Zeeland (NNZ). Mede hierdoor is de resterende opgave voor Zeeland in verhouding klein en lopen we naar verhouding voor op het landelijk gemiddelde.

Doel

In onderstaande figuur is de voortgang van de verwervings- en inrichtingsopgave te zien over de afgelopen jaren. Hierin is te zien dat er vooruitgang wordt geboekt. Momenteel wordt er door zowel de Provincie Zeeland als onze partners gewerkt aan de realisatie van het NNZ. Gronden/kansen die nog niet verworven en ingericht zijn, worden nauwgezet gevolgd. Deze worden in onderstaande figuur gearceerd weergegeven. Mede door deze kansen, is de prognose dat met de huidige strategie de gronden voor het NNZ in 2027, grotendeels verworven zijn. De inrichting volgt logischerwijs op de verwerving, deze zal doorlopen tot na 2027. Van belang is en blijft dat de inzet is; de juiste percelen verwerven om kwaliteit te realiseren, kwaliteit boven kwantiteit.

Maatregelen

Voor het behalen van de opgave voor het NNZ zijn uitgangspunten, aanpak en acties geformuleerd in de Omgevingsvisie Zeeland, Nota Grondbeleid en het Uitvoeringsprogramma Landelijk Gebied. Deze zijn samengevoegd en verder uitgewerkt in de in december 2022 vastgestelde Realisatiestrategie NNZ 2023-2027. Verwacht wordt dat er met deze strategie een restant verwervingsopgave van 150 ha blijft in 2027.

d. Risico's voor de uitvoeringsfase

Vele risico's zijn aan te dragen als het gaat om uitvoering van maatregelen. De inzet op het Programma Natuur vraagt naast een forse inzet van de Provincie Zeeland ook een aanzienlijke inzet van samenwerkende en benodigde partijen zoals terreinbeheerders, waterschap en landbouwpartijen. Voldoende personele uitvoeringscapaciteit is daarvoor een must. Een en ander biedt kansen om een goede projectorganisatie rondom de uitvoering verder in te richten en de opgave te verbinden met andere natuurherstelprogramma's die in het kader van het Natuurpact worden uitgevoerd zoals de PAS-maatregelen. De uitvoering met terreinbeheerders en waterschap zal geborgd worden via (te ontwikkelen) subsidieregelingen, samenwerkingsovereenkomsten en/of bestuursakkoorden. Daarnaast zullen middelen bij de uitvoerende partners terecht moeten komen om uitvoering ook daadwerkelijk te kunnen waarborgen.

Binnen het provinciale programma treedt de provincie in relatie tot de meeste natuurherstelmaatregelen op als primaire opdrachtnemer. Inzet van overige partijen wordt ook geregeld via de bestaande overeenkomsten die eveneens noodzakelijk zijn voor uitvoering van PAS-herstelmaatregelen.

Daar waar het gaat om uitvoering van maatregelen buiten het Natuurnetwerk gaat dit om een zorgvuldig proces met externen waarbij het slagen van een project en of maatregel vooral afhankelijk is van de mate van vrijwilligheid van grondeigenaren. Dit laatste geldt vooral ook daar waar het gaat om verwerving van zogenaamde "sleutelhectares" voor de realisatie van het Natuurnetwerk Zeeland of reductie van de emissie van stikstof in relatie tot ook het realiseren van natuurwaarden of natuurinclusieve vormen van landbouw. Daarnaast vereist het uitvoeren van maatregelen of projecten ook voldoende draagvlak in de streek.

De provincie zet daarom met samenwerkende partijen nadrukkelijk aan de voorkant in op betrokkenheid van de streek. Deze investeringstijd aan de voorkant van projecten rendeert doorgaans tijdens de uitvoeringsfase van maatregelen en of projecten. De voorbereiding van uitvoering van fysieke maatregelen of projecten binnen het landelijke gebied gaan doorgaans gepaard met gedegen vereiste vooronderzoeken daar waar bijvoorbeeld sprake is van archeologische waarden, bestaande natuurwaarden, munitie WOII, of vermoedelijke bodemverontreinigingen. Daarbij kunnen zaken worden aangetroffen die een uitvoeringsfase kunnen vertragen zoals omgevingsvergunningstrajecten en eventuele bestemmingsplanwijzigingen. In overleg met bevoegde gezagen zal bij dergelijke constatering ruimte worden gezocht voor fasering van uitvoering indien dit wordt toegestaan. Daarnaast biedt het Zeeuwse maatregelpakket flexibiliteit om andere projecten op te pakken indien haalbaarheid van voorziene maatregelen niet binnen de gestelde uitvoeringstermijn van 2030 mogelijk blijkt.

e. Borging van natuurherstelmaatregelen

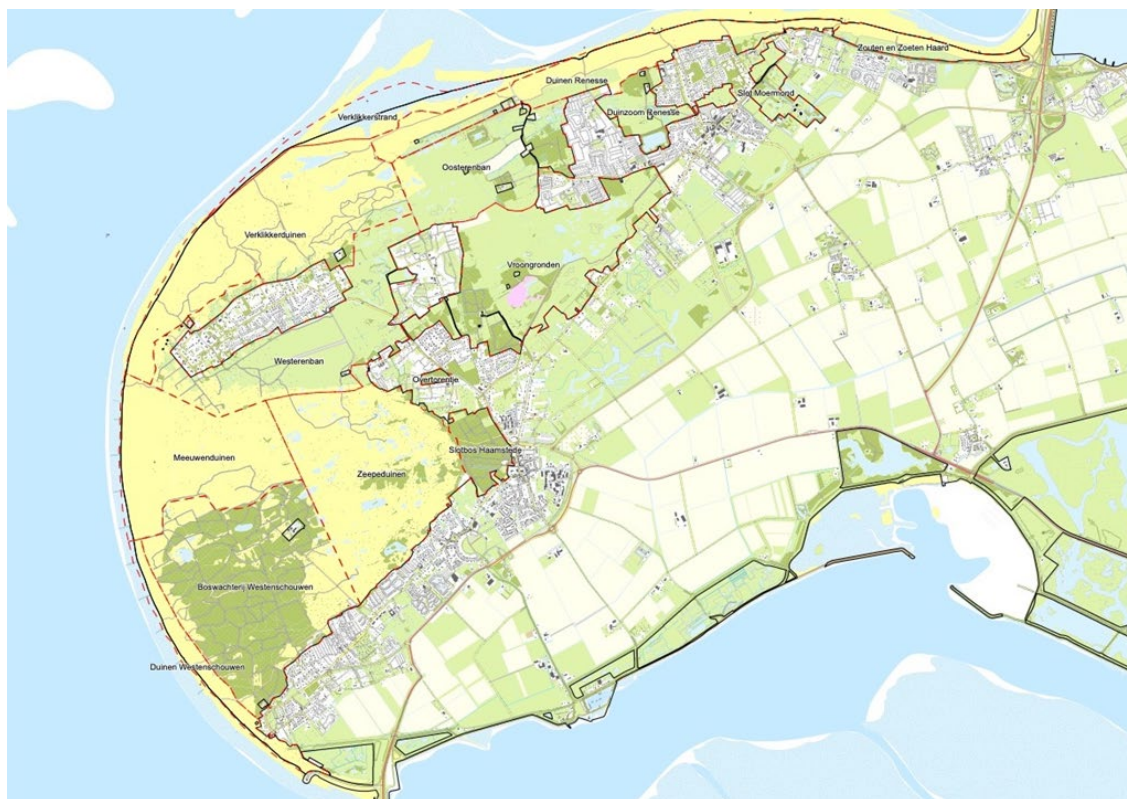
De natuurherstelmaatregelen zoals deze opgenomen worden in deze fase van Programma Natuur vinden hun basis in de natuurdoelanalyses en als deze nog onvoldoende houvast bieden (Oosterschelde, Westerschelde en Grevelingen) uit andere rapporten of expert judgements van hetgeen nodig is om de gebieden duurzaam te herstellen. De borging van de uitvoering van natuurmaatregelen zal in eerste instantie plaatsvinden vanuit de beheerplannen die in de komende periode (2023 en 2024) allemaal worden herzien of vastgesteld.

Alle natuurherstelmaatregelen van fase 1 en fase 2 van het Programma Natuur nemen we uiteindelijk op in provinciale geactualiseerde Natura 2000-beheerplannen. Dat gebeurt volgens planning in de periode 2023 en 2024. Programma natuur zal een bijlage gaan vormen in het Zeeuwse gebiedsprogramma.

2. Maatregelpakket 2024-2030 per stikstof overbelast Natura 2000-gebied

2.1 Natura 2000-gebied Kop van Schouwen (nr. 116)

(Bron: Concept Natura 2000 beheerplan Kop van Schouwen (in prep.))

Figuur Aanduiding gebieden in Natura 2000-gebied Kop van Schouwen.

Het Natura 2000-gebied Kop van Schouwen is een groot en afwisselend duingebied op het westelijke uiteinde van Schouwen-Duiveland. Het gebied omvat het gehele duingebied ten noordwesten van de dorpen Westenschouwen, Burgh-Haamstede en Renesse. Tussen Westenschouwen en Burgh-Haamstede valt de grens samen met de kadastrale grens van de bebouwing. Tussen Burgh-Haamstede en Renesse valt de grens ongeveer samen met de kadastrale grens van de Hoge Zoom. De bebouwde kernen van Westenschouwen, Burgh- en Nieuw Haamstede en Renesse vallen buiten de begrenzing. In het noorden en westen grenst het gebied aan het Natura 2000-gebied Voordelta. De grens tussen beide Natura 2000-gebieden loopt hier langs de duinvoet van het buitenduin.

Deelgebieden

In het Natura 2000-gebied Kop van Schouwen komen natuurlijke processen als erosie, verstuiving, inundatie, inzijing, kwel en successie voor. Het gebied wordt afgewisseld door natte duinvalleien, droge graslanden, pionier duinen, vroongraslanden, stuifduinen en bos. Van zee naar polder wordt achtereenvolgens aangetroffen: strand, stuivend duin, duinstruweel, kalkrijke natte duinvalleien, kalkrijke droge duinruggen, kalkarme duinruggen, duinbos en bos van de duinzoom. Binnen het gebied Kop van Schouwen kunnen verschillende deelgebieden worden onderscheiden met elk hun eigen karakteristieke natuur- en landschapswaarden.

De Kop van Schouwen is een Natura 2000-gebied van ruim 2.241 hectare groot en kent in de periode daarvoor een jarenlange bescherming als beschermd natuurmonument en staatsnatuurmonument. Het gebied kenmerkt zich door het voorkomen van bijzondere soorten en habitats die op basis van de Habitatrictlijn (1992) wettelijk beschermd zijn. Europees gezien vormt de Kop van Schouwen een belangrijk gebied voor de nauwe korfslak, noordse woelmuis, groenknolorchis en zestien habitattypen. De Kop van Schouwen is door Nederland aangemeld bij de Europese Commissie en in 2003 is het ontwerp-aanwijzingsbesluit voor het Natura 2000-gebied gepubliceerd. In 2013 is het aanwijzingsbesluit voor de Kop van Schouwen als Natura 2000-gebied definitief

vastgesteld. Hiermee vormt het gebied een onderdeel van een Europees netwerk van beschermde gebieden. In september 2022 is een wijzigingsbesluit vastgesteld waarin het habitattypen Atlantische schorren - buitendijks (H1330A) aan de aangewezen habitattypen van de Kop van Schouwen wordt toegevoegd, omdat uit onderzoek blijkt dat dit type voorkwam ten tijde van de aanmelding in Brussel.

Deelgebied	Beschrijving
Duinen Westenschouwen	Een hoge, primaire duinenrij tussen de aanzet van de Oosterscheldekering en de Meeuwenduinen. De duinen van Westenschouwen zijn aan erosie onderhevig en worden met zandsuppleties en paalhoofden beveiligd.
Boswachterij Westerschouwen	Een duinbebouwing met Oostenrijkse den en Corsicaanse den uit begin 20 ^e eeuw, gelegen in een jong zandverstuivingslandschap ten noorden van Westenschouwen. De Boswachterij Westerschouwen is een belangrijk recreatiegebied en herbergt onder andere de drinkwaterwinning voor Schouwen-Duiveland.
Zeepeduinen	Een oud zandverstuivingsgebied uit de late Middeleeuwen gelegen ten noorden van Burgh. Kenmerkend voor de Zeepeduinen is het zeer reliëfrijke duinkopjeslandschap en de open begroeiing van duingraslanden en verspreide opslag van struweel en bos.
Slotbos Haamstede	Een oud loofbos met Populieren, Essen en Iepen in de duinzoom bij Haamstede. Aan de rand van het slotbos bevindt zich het Middeleeuwse Slot Haamstede
Meeuwenduinen	Een actief zandverstuivingslandschap, gelegen ten noorden van de Boswachterij Westerschouwen, gekenmerkt door de afwisseling van kale stuifkuilen en stuifruggen en meer begroeide duingraslanden en duindoornstruwelen.
Westerenban/Duinpolder	Oude strandvlakte, grotendeels overstoven, ten noorden van Meeuwenduinen en Zeepeduinen, gekenmerkt door zijn lage, vlakke ligging. Tot de Westernenban behoren onder andere het Zweefvliegveld Haamstede en de bebouwing van Nieuw-Haamstede.
Verklikkerduinen	Jong, vastgelegd zandverstuivingslandschap, gekenmerkt door de aanwezigheid van hoge duinruggen en diepe duinvalleien. In de Verklikkerduinen liggen enkele grote natte duinvalleien, te weten de Buitenverklikker, de Binnenverklikker en het Konijnencircus.
Vroongronden	Oud zandverstuivingslandschap uit de Middeleeuwen dat door de eeuwenlange begrazing is afgevlakt en verschraald. Kenmerkend voor de Vroongronden zijn het licht geaccidenteerde terrein en de uitgestrekte graslanden.
Oosterenban	Oude strandvlakte, ten dele overstoven, ten noorden van de Vroongronden. De Oosterenban vormt een laagte tussen de Vroongronden en de Duinen van Renesse. In deze laagte ligt onder andere de 18 ^e eeuwse eendenkooi.
Verklikkerstrand	Aangroestrand ten noorden van de Verklikkerduinen, gekenmerkt door de aanwezigheid van pionierduinen.
Duinen Renesse	De primaire duinenrij tussen de Verklikkerduinen en de aanzet van de Brouwersdam. De duinen van Renesse scheiden de Oosterenban van de zee.
Slot Moermond	Landerijen rond het Middeleeuwse slot, bestaande uit bos, grasland en waterpartijen, en gelegen ten oosten van Renesse. Een deel van dit gebied maakt onderdeel uit van het Natura 2000-gebied.
Zouten en Zoeten Haard	Afgesloten duinvallei ten noorden van Renesse met een bijzondere duinvalleivegetatie.

2.1.1 Instandhoudingsdoelen:

Habitattypen	Omschrijving	Verkorte naam	Doelstelling
H1330A	Zilte graslanden buitendijks	Zilte graslanden	Behoud oppervlakte, behoud kwaliteit
H2110	Embryonale wandelende duinen	Embryonale duinen	Behoud oppervlakte en kwaliteit.
H2120	Wandelende duinen op de strandwal met <i>Ammophila arenaria</i>	Witte duinen	Behoud oppervlakte en verbetering kwaliteit.
*H2130 Subtype A, B & C	Vastgelegde kustduinen met kruidvegetatie. Kalkrijk (subtype A), kalkarm (subtype B) en heischraal (subtype C).	Grijze duinen	Uitbreiding oppervlakte en verbetering kwaliteit.
*H2150	Atlantische vastgelegde ontkalkte duinen	Duinheiden met struikhei	Behoud oppervlakte en kwaliteit.
H2160	Duinen met <i>Hippophaë rhamnoides</i>	Duindoorn-struwelen	Behoud oppervlakte en kwaliteit. Enige achteruitgang oppervlakte ten gunste van habitatype 2130 grijze duinen of habitatype 2190 vochtige duinvalleien is toegestaan.
H2170	Duinen met <i>Salix repens</i> ssp. <i>argentea</i> (<i>Salicion arenariae</i>)	Kruipwilg-struwelen	Behoud oppervlakte en kwaliteit. Enige achteruitgang in oppervlakte ten gunste van habitatype H2190 vochtige duinvalleien is toegestaan.
H2180 Subtype A, B & C	Beboste duinen van het Atlantische, continentale en boreale gebied. Droog (subtype A), vochtig (subtype B) en binnenduinrand (subtype C).	Duinbossen	Behoud oppervlakte en verbetering kwaliteit duinbossen, vochtig (subtype B) en behoud oppervlakte en kwaliteit duinbossen, droog (subtype A) en duinbossen, binnenduinrand (subtype C). Enige achteruitgang in oppervlakte ten gunste van habitatype H2130 grijze duinen of habitatype H2190 vochtige duinvalleien is toegestaan.
H2190 Subtype A, B C en D	Vochtige duinvalleien, open water (subtype A), kalkrijk (subtype B), ontkalkt (subtype C) en hoge moerasplanten (subtype D)	Vochtige duinvalleien	Uitbreiding oppervlakte en verbetering kwaliteit vochtige duinvalleien, open water (subtype A), kalkrijk (subtype B), en ontkalkt (subtype C) en behoud oppervlakte en kwaliteit vochtige duinvalleien, hoge moerasplanten (subtype D) .
H6410	Grasland met <i>Molinia</i> op kalkhoudende, venige of lemige kleibodem (<i>Molinion caeruleae</i>)	Blauwgras-landen	Behoud oppervlakte en behoud kwaliteit
Habitatrichtlijnsoorten			
H1014	Nauwe korfslak	Behoud omvang en kwaliteit leefgebied voor behoud populatie.	
*H1340	Noordse woelmuis	Behoud omvang en verbetering kwaliteit leefgebied voor behoud populatie.	
H1903	Groenknolorchis	Uitbreiding omvang en verbetering kwaliteit biotoop voor uitbreiding populatie.	

2.1.2 Voornaamste knelpunten en accenten voor nemen van maatregelen

De belangrijkste knelpunten, die de kwaliteit van meerdere habitattypen en het leefgebied van habitatrichtlijnsoorten negatief beïnvloeden:

- de stikstofdepositie is voor veel habitattypen te hoog, wat vermistend en verzurend werkt op de bodem;

- de zuurgraad van de bodem is in grote delen te laag, wat veroorzaakt wordt door gebrek aan dynamiek. (dus overstuiving met kalkrijk zand) en de gebruiksgeschiedenis, waardoor natuurlijke ontkalking van de bodem plaatsvindt. Daarbij is het verzurende effect van de hoge stikstofdepositie;
- hydrologisch systeem vraagt herstel om verdroging en verzuring te voorkomen en buffering te bevorderen;
- de begrazingdruk is in grote delen hoog door het beheer in combinatie met de grote aantallen damherten. Als het droog is de kans op overbegrazing groot (korte vegetaties, weinig bloeiende planten, aangetaste struwelen). Tegelijkertijd is de konijnenstand laag;
- invasieve exoten vormen een bedreiging voor verschillende habitattypen. De voornaamste is watercrassula in de duinvalleien, maar ook Amerikaanse vogelkers blijft een bedreiging vormen in het duin en bos;
- er is beperkte ruimte voor natuurlijke uitbreiding van het duingebied aan zeezijde; menselijk gebruik heeft verstorend effect op kustbroedvogels op het strand en in de embryonale duinen;
- recreatieve druk gaan we monitoren en we gaan de handhaving verbeteren om betreding en verstoring door recreatie te verbeteren.

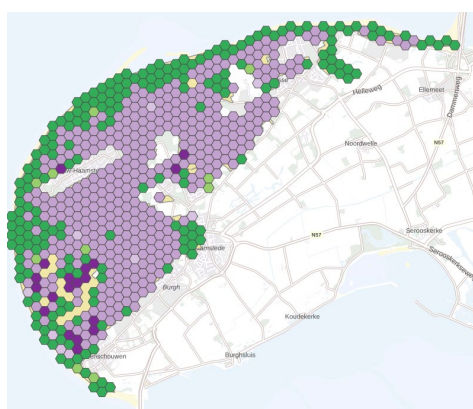
Knelpunten samengevat en genummerd:

1. Vermesting en verzuring. Overschrijding van kritische stikstofdeposities, door matige tot zware overbelasting
2. Invasieve exoten, zoals Amerikaanse vogelkers en watercrassula
3. Verruiging van kwetsbare leefgebieden.
4. Gebrek aan kleinschalige en grootschalige dynamiek.
5. Verdroging
6. Recreatiedruk (betreding en verstoring).
7. Kwetsbaarheid kwaliteit en robuustheid van aanwezige habitats en leefgebieden.
8. Overbegrazing

Maatregelen die we nemen in het gebied richten zich met name op:

- Verruiging
- Het tegengaan van overbegrazing
- Verbetering van de hydrologie (systeem herstel om verdroging en verzuring te verminderen)
- Het vergroten van de dynamiek; zodat door verstuiving kalkrijk zand beter verspreid wordt (daarmee wordt verzuring en veresting tegengegaan)
- Tegengaan van invasieve exoten
- Monitoren van recreatie

Belangrijk is het effect door stikstofdepositie. Naast de maatregelen in het gebied zijn ook elders bronmaatregelen en inspanningen nodig om de kwaliteit te verbeteren, oppervlakte te kunnen vergroten en doelen te halen.

Zie voor de stikstofoverbelasting van de Kop van Schouwen bijlage 2. "Stikstofoverbelasting per Natura 2000-gebied".

2.1.3 Relevante bronnen:

- Ontwerp-Beheerplan Natura 2000-gebied de Kop van Schouwen 23 februari 2023
- Concept- Natuurdoelanalyse Kop van Schouwen 2023
- Gebiedsanalyse Kop van Schouwen, 2017

- Landschap ecologische analyse (LESA) deelgebied Kop van Schouwen, 2021
- Modelonderzoeken AGOR-OGOR Kop van Schouwen (Haskoning,205-2006 en dec 2010)
- Strategische aanpak stikstof Zeeland, 2020
- Natuurrapportage Zeeland, 2022
- Stikstofanalyses (versie 15 december 2020) die in samenwerking met RIVM en LNV door de provincies zijn uitgevoerd

2.1.4 Additionele Natuurherstelmaatregelen Programma Natuur, 2021-2023 (2025) op hoofdlijnen.

	Maatregelen	Effect op voornaamste knelpunt(en)	Effect op habitatype(n)
1	Versnelling realisatie NNZ: Verwerving en inrichting van essentiële sleutelhectares en aanvullende hectares buiten restopgave Natuurnetwerk.	1, ,3, 6 en 7	H2130A: 69 ha. H2130B: 448 ha. H2130C: 42 ha. H2150: 10 ha. H2180A: 73 ha. H2180B: 35 ha. H2180C: 98 ha. H2190A: 14 ha. H2190C: 7 ha.
2	Hydrologische systeemanalyse gericht op natuurherstel en klimaatrobuustheid 2030, deelgebied Kop van Schouwen. Onderzoek gericht op het nemen van verdere effectieve maatregelen fase 2 Programma Natuur.	1,3,5 en 7	H2130A: 69 ha. H2130B: 448 ha. H2130C: 42 ha. H2150: 10 ha. H2180A: 73 ha. H2180B: 35 ha. H2180C: 98 ha. H2190A: 14 ha. H2190C: 7 ha.
3	Versterking duinbossen (o. a. boscompensatie 2 ha buiten natuurnetwerk i.r.t. landelijke bossenstrategie) → opgave boscompensatie.	1,5, 6 en 7	H2180A: 73 ha. H2180B: 35 ha. H2180C: 98 ha.
4	Extensivering bemesting en reductie van lokale stikstofemissie rondom Kop van Schouwen door in te zetten op vergroening en versterking (aanwezige) natuur en verbindingen, andere vormen van landbouw, etc. (en het instant houden daarvan).	1,5,6 en 7	H2130A: 69 ha. H2130B: 448 ha. H2130C: 42 ha. H2150: 10 ha. H2180A: 73 ha. H2180B: 35 ha. H2180C: 98 ha. H2190A: 14 ha. H2190C: 7 ha.
5	Extra intensivering van bestrijding en beheer van exoten binnen en buiten NNN	2,3 en 7	H2130A: 69 ha. H2130B: 448 ha. H2130C: 42 ha. H2150: 10 ha. H2180A: 73 ha. H2180B: 35 ha. H2180C: 98 ha. H2190A: 14 ha. H2190C: 7 ha.
6	Intensivering reguleren van recreatie (VT&H), Monitoring recreatie	6 en 7	H2130A: 69 ha. H2130B: 448 ha. H2130C: 42 ha. H2150: 10 ha. H2180A: 73 ha. H2180B: 35 ha. H2180C: 98 ha. H2190A: 14 ha. H2190C: 7 ha.
7	Dynamische duinen, klein- en grootschalige verstuingen van kalkrijk zand.	1,3 en 7	H2130A: 69 ha. H2130B: 448 ha. H2130C: 98 ha
8	Klimaat robuust waterbeheer gericht op herstel natuurkwaliteit en Landelijk gebied rondom en in Natura 2000-gebied Kop van Schouwen. Vasthouden van water, opzetten grondwaterpeilen etc.	1,3, 5 en 7	H2130A: 69 ha. H2130B: 448 ha. H2130C: 42 ha. H2150: 10 ha. H2180A: 73 ha. H2180B: 35 ha. H2180C: 98 ha. H2190A: 14 ha. , H2190C: 7 ha

	Maatregelen	Effect op voornaamste knelpunt(en)	Effect op habitatype(n)
9	Versterken habitattypen door overbegrazing tegen te gaan via aangepast beheer damherten	8	Alle habitattypen en soorten.

2.1.5 Maatregelpakket Programma Natuur in detail Kop van Schouwen, 2024-2030

Categorie		Effect op habitattypen en ha.	Locatie	Maatregel	Nadere Toelichting	Uitvoering door:	€
Verbetering kwaliteit	A	H1330A, 0,49 ha H2130A: 69 ha. H2130B: 448 ha. H2130C: 42 ha. H2150: 10 ha. H2180A: 73 ha. H2180B: 35 ha. H2180C: 98 ha. H2190A: 14 ha. H2190C: 7 ha.	dijken westelijk Burghsluis	natuurvriendelijk dijkbeheer	natuurgericht beheer	Waterschap Scheldestromen	200.000
Verbetering kwaliteit	A	H1330A, 0,49 ha H2130A: 69 ha. H2130B: 448 ha. H2130C: 42 ha. H2150: 10 ha. H2180A: 73 ha. H2180B: 35 ha. H2180C: 98 ha. H2190A: 14 ha. H2190C: 7 ha.	N 2000	Ontpachten bestaande natuur	Binnen het bestaande natuurterrein is soms sprake van langlopende pacht die we willen beëindigen. Inventarisatie en Regeling ontwikkelen en uitvoeren.	Provincie i.c.m. Terreinbeheerders	100.000
Verbetering Kwaliteit	A	H1330A: 2 ha., H2110: 5ha., H2120 46 ha., H2130A 69 ha., H2130B 448 ha., H2130C 40ha., H2150 10ha., H2160 378ha., H2170 20ha., H2180A 74ha., H2180B	Kop van Schouwen	Opstellen van een Landschapsecologische Systeem Analyse (LESA)	Ten gunste van bijsturen / opstellen beheer en (herstel) maatregelen	Provincie Zeeland	100.000

Categorie		Effect op habitattypen en ha.	Locatie	Maatregel	Nadere Toelichting	Uitvoering door:	€
		35ha., H2180C 98ha., H2190A 14ha., H2190B 1ha., H2190C 7ha., H2190D 15ha., H6410 2ha., H1014, H1340, H1903					
Verbetering Kwaliteit	A	H1330A: 2 ha., H2110: 5ha., H2120 46 ha., H2130A 69 ha., H2130B 448 ha., H2130C 40ha., H2150 10ha., H2160 378ha., H2170 20ha., H2180A 74ha., H2180B 35ha., H2180C 98ha., H2190A 14ha., H2190B 1ha., H2190C 7ha., H2190D 15ha., H6410 2ha., H1014, H1340, H1903	Kop van Schouwen	Onderzoek naar/advies opvragen over methoden ter verhoging van de pH (anders dan verstuiving met kalkrijk zand en toevoer basenrijke kwel)	Ten gunste van bijsturen / opstellen beheer en (herstel) maatregelen	Provincie Zeeland	15.000
Verbetering Kwaliteit	A	H1330A: 2ha., H2130C 40ha., H2170 20ha., H2190B 1ha.	Kop van Schouwen	Maaien en afvoeren (optimalisatie)	Maatregel gericht op het terugdringen van de successie	Provincie Zeeland en/of gebiedspartij	25.000
Verbetering Kwaliteit	A	H2110 5ha., H2160 378ha., H1014, H1903,	Kop van Schouwen	Onderzoek naar de mogelijkheden voor het uitbreiden van doelstelling, met daarbij horende maatregelen	Ten behoeve van o.a. groenknolorchis en nauwe korfslak.	Staatsbosbeheer, particulieren, Natuurmonumenten.	5.000

Categorie		Effect op habitattypen en ha.	Locatie	Maatregel	Nadere Toelichting	Uitvoering door:	€
Verbetering Kwaliteit	A	H2120 46ha., H2130A 69ha., H2130B 448ha., H2160 378ha., H2170 20ha., H2190B 1ha., H2190C 7ha., H1014	Kop van Schouwen	Vergroten dynamiek (kleinschalige en/of grootschalige verstuiving).	Ten behoeve van toevoer kalkrijk zand ter verhoging van de pH.	Staatsbosbeheer, particulieren, Natuurmonumenten.	150.000
Verbetering Kwaliteit	A	H2120 46ha.	Kop van Schouwen	Onderzoek naar de relatie stikstof en H2120	Ten behoeve van optimalisatie beheer- en herstelmaatregelen H2120	Provincie Zeeland en/of gebiedspartij	15.000
Verbetering Kwaliteit	A	H2130A 69ha., H2130B 448ha., H2130C 40ha., H2160 378ha., H2180A 74ha., H2180B 35ha., H6410 2ha., H1014	Kop van Schouwen	Onderzoek naar de mogelijkheden voor verlagen/optimaliseren begrazingsdruk	Ten behoeve van de kwaliteit / structuur vegetatie / structuur bodem/ nectar beschikbaarheid / insecten in desbetreffende habitattypen en leefgebied.	Provincie Zeeland in samenwerking met terreineigenaren.	50.000
Verbetering Kwaliteit	A	H2130A 69ha., H2130B 448ha., H2130C 40ha.	Kop van Schouwen	Onderzoek gericht op het vergroten van de konijnenpopulatie en indien mogelijk uitvoeren.	Vergroten konijnenpopulatie ten behoeve van graaf- en graasactiviteit ter bevordering van de algehele kwaliteit	Provincie Zeeland in samenwerking met terreineigenaren.	40.000
Verbetering Kwaliteit	A	H2130B 448ha., H2160 378ha.	Kop van Schouwen	Onderzoek naar abiotische condities, zoals pH en aanvullend onderzoek naar andere factoren verantwoordelijk voor achteruitgang van doelstelling	Ten gunste van bijsturen / opstellen beheer en (herstel) maatregelen	Provincie Zeeland en/of gebiedspartij	30.000
Verbetering Kwaliteit	A	H2130A 69ha., H2130B 448ha., H2130C 40ha., H2160 378ha., H2180A 74ha., H2180B 35ha., H2180C 98ha., H2190D 15ha., H6410	Kop van Schouwen	Uitbreiding monitoring typische en kenmerkende soorten	Extra monitoring om beter de kwaliteit van de habitattypen te kunnen volgen/evalueren.	Provincie Zeeland.	50.000

Categorie		Effect op habitattypen en ha.	Locatie	Maatregel	Nadere Toelichting	Uitvoering door:	€
Hydrologische verbeteringen	B	H1330A, 0,49 ha H2130A: 69 ha. H2130B: 448 ha. H2130C: 42 ha. H2150: 10 ha. H2180A: 73 ha. H2180B: 35 ha. H2180C: 98 ha. H2190A: 14 ha. H2190C: 7 ha.		verbetering hydrologie onderzoek, maatregelen	Hydrologische maatregelen KvS (o.a.a Watergat, Landgoed Renesse, vertragen afvoer waterlopen)	Provincie Zeeland	600.000
Hydrologische verbeteringen	B	H1330A, 0,49 ha H2130A: 69 ha. H2130B: 448 ha. H2130C: 42 ha. H2150: 10 ha. H2180A: 73 ha. H2180B: 35 ha. H2180C: 98 ha. H2190A: 14 ha. H2190C: 7 ha.	Waterhuishouding Hoge Zoom, (Brem, bossen)	aanpassen afvoer en kwaliteit water naar aanleiding van onderzoek	afvloeiend water naar achterse bossen particulier	Provincie Zeeland	250.000
Hydrologische verbetering	B	H2130C 40ha., H2150 10ha., H2170 20ha., H2180B 35ha., H2180C 98ha., H2190A 14ha., H2190B 1ha., H6410 2ha., H1014, H1340	Kop van Schouwen	Onderzoek gericht op het beter in beeld brengen van de waterhuishouding gekoppeld aan mogelijke, te treffen, maatregelen ter optimalisatie.	T.b.v. het formuleren van maatregelen gericht op het verminderen van verdroging en toename van de invloed (waar dit wenselijk is) van kwel - ter verbetering van kwaliteit en uitbreiding areaal	Provincie Zeeland in samenwerking met terreineigenaren.	30.000
Versnelling verwerving	C 1	H1330A, 0,49 ha H2130A: 69 ha. H2130B: 448 ha. H2130C: 42 ha. H2150: 10 ha. H2180A: 73 ha. H2180B: 35 ha. H2180C:	Vliegveld Haamstede	Verplaatsing vliegveld en zo mogelijk reservering uitvoering. En verwerving gronden	habitat herstel duingraslanden	Provincie Zeeland	4.000.000

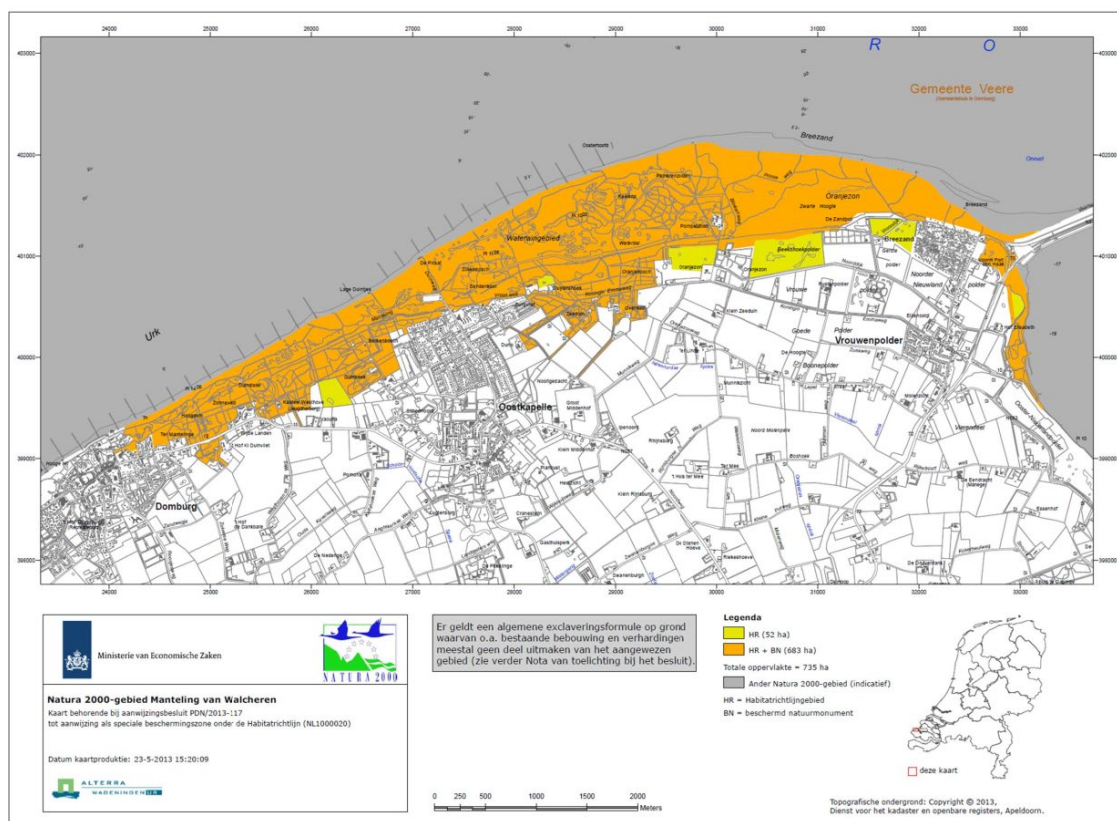
Categorie		Effect op habitattypen en ha.	Locatie	Maatregel	Nadere Toelichting	Uitvoering door:	€
		98 ha. H2190A: 14 ha. H2190C: 7 ha.					
Optimaliseren inrichting	C 2	H1330A, 0,49 haH2130A: 69 ha. H2130B: 448 ha. H2130C: 42 ha. H2150: 10 ha. H2180A: 73 ha. H2180B: 35 ha. H2180C: 98 ha. H2190A: 14 ha. H2190C: 7 ha.	Ijsbaan Burgh-Haamstede	verplaatsen ijsbaan naar andere locatie buiten N2000	Nu is NM gehouden tot specifiek beheer t.b.v. ijsbaan. Uitplaatsen van deze functie voorkomt apart beheer t.b.v. een gebruiksfunctie. Verbetering hydrologie en natuurwaarden is dan mogelijk.		100.000
Optimaliseren inrichting	C 2	H1330A, 0,49 haH2130A: 69 ha. H2130B: 448 ha. H2130C: 42 ha. H2150: 10 ha. H2180A: 73 ha. H2180B: 35 ha. H2180C: 98 ha. H2190A: 14 ha. H2190C: 7 ha.	aanlanding N57 op Schouwen E620	depot Waterschap omvormen naar inlaag	Natuurontwikkeling	Natuurmonumenten/ Waterschap Scheldestromen	1.000.000
Overgangszones	D	H1330A, 0,49 haH2130A: 69 ha. H2130B: 448 ha. H2130C: 42 ha. H2150: 10 ha. H2180A: 73 ha. H2180B: 35 ha. H2180C: 98 ha. H2190A: 14 ha. H2190C: 7 ha.	overgangszone KvS	Natuur inclusieve landbouw	ontwikkelingsgebied zoet/zout natuur geïntegreerde landbouw, waterbuffering, recreatie verbinding kust duinen, voedselakkers.	Provincie Zeeland	1.500.000

Categorie		Effect op habitattypen en ha.	Locatie	Maatregel	Nadere Toelichting	Uitvoering door:	€
Overgangszones	D	H1330A, 0,49 ha H2130A: 69 ha. H2130B: 448 ha. H2130C: 42 ha. H2150: 10 ha. H2180A: 73 ha. H2180B: 35 ha. H2180C: 98 ha. H2190A: 14 ha. H2190C: 7 ha.	Topgebied Burghsluis	Ontwikkelen boeren natuur Burgh Sluis	Voortzetten en uitbreiden partridge richting natuurinclusieve landbouw, door ureninzet en monitoring	Het Zeeuwse Landschap /SLZ/ Poldernatuur Zeeland en ANV Zonnestraal	500.000
Overgangszones	D	H1330A, 0,49 ha H2130A: 69 ha. H2130B: 448 ha. H2130C: 42 ha. H2150: 10 ha. H2180A: 73 ha. H2180B: 35 ha. H2180C: 98 ha. H2190A: 14 ha. H2190C: 7 ha.	overgangszones kvs	Pilot Natuurinclusieve recreatie	Voor biodiversiteit verbinden van gebieden en verbeteren Habitat door verleggen van recreatiedruk.	Recreatieondernemers	200.000
Overgangszones	D	H1330A, 0,49 ha H2130A: 69 ha. H2130B: 448 ha. H2130C: 42 ha. H2150: 10 ha. H2180A: 73 ha. H2180B: 35 ha. H2180C: 98 ha. H2190A: 14 ha. H2190C: 7 ha.		Experimenteergronden;	Extensivering, natuurinclusieve landbouw, stikstofreductie, hydrologie, agrarische biodiversiteit en als onderdeel daarvan Ganzenafleidingsgebieden / inrichten gebieden voor ganzen met bijbehorende beheertypen	Provincie Zeeland	1.000.000
Overige kwaliteit	E	H1330A, 0,49 ha H2130A: 69 ha. H2130B: 448 ha. H2130C: 42 ha. H2150: 10 ha. H2180A: 73 ha. H2180B:	landschapsvisie kvs	landschap en natuurvisie	Landschapsvisie maken KvS binnen en buiten N2000	Provincie i.c.m. Staatsbosbeheer en overige gebiedspartijen	100.000

Categorie		Effect op habitattypen en ha.	Locatie	Maatregel	Nadere Toelichting	Uitvoering door:	€
		35 ha. H2180C: 98 ha. H2190A: 14 ha. H2190C: 7 ha.					
Overige kwaliteit	E	LH2110		Zonering recreatie tbv natuurlijk strand (LH2110, embryonale duinen/strandplevier)	ontwikkelen strandreservaat, extensieve recreatie	Natuurmonumenten	100.000
Overig kwaliteit	E	H1330A: 2 ha., H2110: 5ha., H2120 46 ha., H2130A 69 ha., H2130B 448 ha., H2130C 40ha., H2150 10ha., H2160 378ha., H2170 20ha., H2180A 74ha., H2180B 35ha., H2180C 98ha., H2190A 14ha., H2190B 1ha., H2190C 7ha., H2190D 15ha., H6410 2ha., H1014, H1340, H1903		Onderzoek / Monitoring recreatief gebruik	Ten gunste van bijsturen / opstellen beheer en (herstel) maatregelen	Provincie Zeeland en/of gebiedspartij	100.000
Overig kwaliteit	E	H2110 5ha., H2160 378ha., H1014, H1903,	Kop van Schouwen	Onderzoek naar de mogelijkheden voor het creëren van meer rust.	Rust ten behoeve van de soorten strandplevier en o.a. struweelvogel.	Provincie Zeeland en/of gebiedspartij	20.000
Communicatie en Voorlichting	X		Kop van Schouwen	Communicatie en Voorlichting	Communicatie over de staat van natuurgebieden, beschermde soorten en het waarom van maatregelen die getroffen worden.	Provincie Zeeland, Terra Maris, IVN.	150.000

2.2 Natura 2000-gebied Manteling van Walcheren (nr. 117)

(Bron: Concept Natura 2000 beheerplan Manteling van Walcheren (in prep.))

De Manteling van Walcheren betreft een kalkarm duingebied aan de noordwestrand van het voormalige eiland Walcheren. De kust is hier al vele honderden jaren een afslagkust en de kustlijn is in de loop der tijd enkele kilometers landinwaarts verplaatst. Hierdoor is de zone met primaire duinen uiterst smal of ontbreekt volledig en komen de oude duinen tot zeer kort aan de kustlijn. De kustlijn wordt door middel van suppleties gehandhaafd en de duinen zijn onder andere door aanplant gefixeerd. Aan de zeezijde is tamelijk veel reliëf aanwezig dat verder landinwaarts overgaat naar minder geaccidenteerd terrein. Van oudsher wordt de Manteling van Walcheren gekenmerkt door buitenplaatsen met statige landhuizen en soortenrijke bossen met stinzenplanten in de

binnenduinrand. Rust en donkerte zijn belangrijke kenmerken van het gebied.

In het westelijke deel van het duingebied (de Manteling) liggen, niet ver achter de zeereep, oude duineikenbossen die hier een natuurlijke bosgrens vormen. Hier ligt een reeks historische buitenplaatsen, waaronder Westhove, Duinbeek en Berkenbosch en het particuliere landgoed Hoogduin die als Rijksmonument zijn aangewezen

Het oostelijk deel van het gebied wordt grotendeels gevormd door het jonge duinlandschap van Oranjezon. Dit gebied omvat een duingebied van circa 1 km breedte met een gevarieerde opbouw, bestaande uit open duingrasland, struweel, loofbos, naaldbos en enkele ten behoeve van de voormalige waterwinning gegraven kanalen. Ook herbergt het gebied een aantal vochtige duinvalleien en soortenrijke duindoornstruwelen. Verder is er onder andere nog sprake van de gebouwen van het pompstation, van een

eendenkooi, van een paar oude dijken aan de zuidzijde van het gebied, en enkele vroongraslanden. Binnen dit gebied liggen ten noordoosten van Oostkapelle nog enkele buitenplaatsen, waaronder de particuliere landgoederen Duno, Zeeduin en Overduin. Aan de voet van de Veerse Dam ligt het voormalig Fort den Haak. De begroeide wallen van het fort liggen in een verder vrij drassig grasland, waarin zoute kwel optreedt. Ten zuiden van de Vrouwenpolderseweg ligt nog een klein duingebied en aangrenzend een poldertje met een dijk.

In de binnenduintrand zijn tevens een aantal voormalige landbouwpercelen, grenzend aan het oorspronkelijke Beschermd Natuurmonument, als natuurgebied ingericht en binnen de begrenzing van het Natura 2000-gebied gebracht. Het gaat daarbij onder meer om de (natuurontwikkelings)gebieden Groeneweg, Oranjebosch en Beekshoekpolder.

Samenhang tussen kernopgaven en instandhoudingsdoelstellingen:

Kernopgave		Samenhang met instandhoudingsdoelstellingen
Opgave landschappelijke samenhang en interne compleetheid (Duinen)		<p>Samenhangend landschap met gradiënten en mozaïeken door versterken van noord-zuid gradiënt en samenhang daarbinnen.</p> <p>Herstel gradiënt van zeereep-binnenduintrand: droog-nat, meer of minder wind, meer of minder zout en kalk, jong-oud.</p> <p>Behoud en herstel van mozaïeken: open-dicht, hoog-laag, behoud en herstel van rust en donker voor fauna en het versterken samenhang met Noordzee, Wadden en Delta én met Meren en Moerassen.</p>
2.04	Droge duinbossen	Uitbreiding oppervlakte en verbetering kwaliteit (structuurvariatie en soortenrijkdom) van duinbossen (droog) H2180A.
2.05	Open vochtige duinvalleien (incl. vochtige duinbossen)	Behoud oppervlakte en herstel kwaliteit van vochtige duinvalleien (kalkrijk) H2190B. Behoud vochtige duinvalleien H2190 als habitat van nauwe korfslak H1014.

Zandbrommer

Op basis van de natuurdoelanalyse is geconstateerd dat diverse N 2000 natuurdoeltypen, m.n. grijze duinen, in het gebied Oranjezon/de Manteling sterk verzuurd zijn. De enige en bewezen maatregel om verdere achteruitgang te voorkomen en te werken aan systeemherstel is grootschalige inbreng van kalkrijk materiaal vanaf strand de duinen in zodat kalkrijk materiaal zich beter en verder in het gebied kan verspreiden. Daarmee wordt de pH verhoogd en zal de kwaliteit en de oppervlakte van de belangrijke natuurdoeltypen toenemen. Daarnaast is hydrologische systeemherstel noodzakelijk om de toenemende verdroging af te remmen en te verminderen.

Het project Zandbrommer heeft sinds eind 2022 een vastgestelde projectorganisatie waarbij Provincie Zeeland, Waterschap Scheldestromen, Evides NV, Gemeente Veere, Rijkswaterstaat, Stichting Het Zeeuwse landschap en Staatsbosbeheer vertegenwoordigd zijn. In de gemaakte nadere analyse van de huidige situatie is geconstateerd dat het kalkrijke materiaal in een zeer smalle zone direct in de eerste duinen blijft hangen. Doorstuiven naar het achterliggende gebied vindt niet plaats. Het aanvankelijke idee voor een aanvullende zandsuppletie op het strand zal daarom het doel van inbreng kalk in de duinen missen. In volgend onderzoek zijn de eventuele mogelijkheden om binnen het gebied Oranjezon grootschalige systeemherstel van het duingebied te realiseren verkend. Dit resulteert in het aanbrengen van diverse stuifkuilen c.q. stuifzones in de eerste duinenrij. Hierbij dient rekening gehouden te worden met de waterveiligheid die de eerste duinenrij biedt en de status van reserve drinkwaterwinning van het gebied. Uit de eerste analyses is gebleken dat bij deze ingreep mogelijk versterking moet plaatsvinden van een 2^e duinenrij om verstuing van de eerste duinenrij mogelijk te kunnen maken. Dit zou een zandsuppletie vereisen en met dit zand het achterliggende duingebied (2^e duinenrij) plaatselijk aan te vullen. Tevens zal een voormalig winkanaal, gelegen vlak achter de 1^e duinenrij, gedempt kunnen worden voor zowel de verstuing, habitatverbetering, hydrologisch herstel en landschapsherstel (versterking) zodat sprake is van grootschalig systeemherstel van het duingebied. Diverse onderzoeken m.b.t. deze realisering zijn en worden in overleg met de stakeholders gestart. De projectgroep heeft bestuurlijke steun m.b.t. het onderzoek en proces om de detaillering van maatregelen, uitvoering, monitoring en toekomstig beheer en onderhoud naar een uitvoering gereed plan te brengen. Een indicatieve raming van bovenstaande maatregelen na nader bestuurlijk te besluiten uitvoering is in samenwerking uitgewerkt en opgenomen in de maatregelentabel.

2.2.1 Instandhoudingsdoelstellingen

In de tabel hieronder zijn de Natura 2000-doelen van de Manteling van Walcheren opgenomen. Voor bijna alle habitattypen geldt het doel “behoud oppervlak en kwaliteit”. Voor H2130B Grijze duinen kalkarm is het doel “uitbreiding van het oppervlak en verbetering van de kwaliteit”. H2160 Duindoornstruwelen mag daarnaast in oppervlak afnemen als dit ten gunste is van het oppervlak H2130 Grijze duinen. De kwaliteit moet wel behouden blijven. H1014 Nauwe korfslak is de enige habitatrictlijnsoort waarvoor dit gebied is aangewezen.

Habitattypen		SVI Landelijk	Doelst. Opp.vl.	Doelst. Kwal.	Doelst. Pop.	Kernopgave
H1330B	Schorren en zilte graslanden (binnendijks)	-		=		
H2110	Embryonale duinen	+	=	=		
H2120	Witte duinen	-	=	=		
H2130A	*Grijze duinen (kalkrijk)	--	=	=		
H2130B	*Grijze duinen (kalkarm)	--	>	>		
H2130C	*Grijze duinen (heischraal)	-	=	=		
H2160	Duindoornstruwelen	+	= (<)	=		
H2170	Kruipwilgstruwelen	-	=	=		
H2180A	Duinbossen (droog)	+	=	=		2.04
H2180B	Duinbossen (vochtig)	+	=	=		2.04
H2180C	Duinbossen (binnenduinderand)	-	=	=		
H2190A	Vochtige duinvalleien (open water)	-	=	=		2.05, W
H2190B	Vochtige duinvalleien (kalkrijk)	-	=	=		2.05, W
H2190C	Vochtige duinvalleien (ontkalkt)		=	=		
H2190D	Vochtige duinvalleien (hoge moerasplanten)	-	=	=		2.05, W
Habitatoorten						
H1014	Nauwe korfslak	-	=	=	=	2.05, W

Legenda

Svl: Landelijke staat van instandhouding (2006): -- zeer ongunstig/ - matig ongunstig/ + gunstig
 = Behoudsdoelstelling
 > Verbeter- of uitbreidingsdoelstelling
 =(<) 'ten gunste van' formulering
 * Prioritair habitatypeⁱ
 W Kernopgave met wateropgave

2.2.2 Voornaamste knelpunten/drukfactoren en accenten voor nemen van maatregelen

1. Vermesting en verzuring als gevolg van overschrijding van kritische stikstofdeposities: matige tot zware overbelasting
2. Gebrek aan kleinschalige en grootschalige dynamiek
3. Verdroging
4. Zware exotendruk, o.a. Amerikaanse vogelkers en watercrassula
5. Overbegrazing
6. Verruiging/verbraming van o.a. leefgebied Nauwe korfslak
7. Recreatieve druk (betreding en verstoring)

Zie voor de stikstofoverbelasting van de Manteling van Walcheren bijlage 2. "Stikstofoverbelasting per Natura 2000-gebied".

2.2.3 Relevante bronnen:

- Concept Natuurdoelanalyse, 2023
- Ecologische evaluatie Manteling van Walcheren, 2022
- Gebiedsanalyse Manteling van Walcheren, 2017
- Strategische aanpak stikstof Zeeland, 2020
- Concept Natura 2000-beheerplan Manteling van Walcheren (in prep.)
- Natuurrapportage Zeeland, 2022
- Stikstofanalyses (versie 15 december 2020) die in samenwerking met RIVM en LNV door de provincies zijn uitgevoerd

2.2.4 Additionele natuurherstelmaatregelen Programma Natuur, 2024-2030 op hoofdlijnen

Doelstelling	Effect op voornaamste knelpunt(en) / drukfactoren	Maatregel
Algemeen	1, 3, 5, 7	Versnelling realisatie NNZ: Verwerving en inrichting van essentiële sleutelhectares en aanvullende hectares buiten restopgave Natuurnetwerk.
Algemeen	1, 3 en 7	Versterking Mantel van Walcheren (o.a. boscompensatie 2 ha buiten natuurnetwerk i.r.t. landelijke bossenstrategie. → opgave boscompensatie
Algemeen	1, 6	Extensivering bemesting en reductie van lokale stikstofemissie rondom Manteling van Walcheren door in te zetten op vergroening en versterking (aanwezige) natuur en verbindingen, andere vormen van landbouw, etc. (en het instant houden daarvan).
Algemeen	1, 2, 5, 6	Dynamische duinen, klein- en grootschalige verstuivingen van kalkrijk zand vanuit zeereep. Project "Zandbrommer"
Algemeen	n.v.t.	LESA
Algemeen	7	Recreatiedruk, intensivering reguleren van recreatie (VT&H)
Algemeen	1, 3, 5, 6	Begrazingsdruk
Algemeen	n.v.t.	Typische soorten
Algemeen	1, 2	Advies opvragen bij gerenommeerde instanties naar alternatieve methoden ter verhoging van de pH

Doelstelling	Effect op voornaamste knelpunt(en) / drukfactoren	Maatregel
Schorren en zilte graslanden	1, 6	Maaien- en afvoeren gericht op beperken succesie.
Embryonale duinen	7	Onderzoek gericht op het uitzoeken van mogelijkheden voor het creëren van meer rust en ruimte.
Witte duinen	1, 2	Vergroten dynamiek (kleinschalige / grootschalige verstuing).
Witte duinen	1	Onderzoek gericht op de rol van vermessing en verzuring binnen dit habitatype.
Grijze duinen kalkrijk	1, 2, 5, 6	Vergroten dynamiek (kleinschalige / grootschalige verstuing), waaronder project Zandbrommer.
Grijze duinen Kalkrijk	1	Bronmaatregel, gericht op het reduceren van stikstofdepositie, waarbij de bronnen buiten het Natura 2000-gebied liggen.
Grijze duinen kalkrijk	4	Verwijdering struweel (exoten).
Grijze duinen kalkrijk	1, 2, 5, 6	Onderzoek gericht op de mogelijkheden om de begrazingsdruk te verlagen / optimaliseren.
Grijze duinen kalkarm	1, 2, 5, 6	Vergroten dynamiek (kleinschalige / grootschalige verstuing), waaronder zandbrommerproject.
Grijze duinen kalkarm	1	Bronmaatregel, gericht op het reduceren van stikstofdepositie, waarbij de bronnen buiten het Natura 2000-gebied liggen.
Grijze duinen kalkarm	4	Verwijdering struweel (exoten).
Grijze duinen kalkarm	1, 2, 5, 6	Onderzoek gericht op de mogelijkheden van lokale verstuing
Grijze duinen kalkarm	1, 2, 5, 6	Onderzoek gericht op de mogelijkheden om de begrazingsdruk te verlagen / optimaliseren.
Grijze duinen kalkarm	1	Onderzoek naar abiotische condities (o.a. pH), met name aan de oostkant van Oranjezon.
Grijze duinen heischraal	1	Bronmaatregel, gericht op het reduceren van stikstofdepositie, waarbij de bronnen buiten het Natura 2000-gebied liggen.
Grijze duinen heischraal	4 (6)	Verwijdering struweel (exoten).
Grijze duinen heischraal	1, 2, 5, 6	Onderzoek gericht op de mogelijkheden voor verstuing (met kalkrijkzand) binnen dit habitatype.
Grijze duinen heischraal	3	Onderzoek gericht op het beter in kaart brengen van de waterhuishouding. Tevens naar de invloed van wateronttrekking hierop. Tevens gericht op de mogelijkheden voor optimalisatie van deze waterhuishouding/aanwezige kwelstromen (onderzoek binnen en aangrenzend aan N2000-gebied).
Grijze duinen heischraal	1, 2, 5, 6	Onderzoek gericht op de mogelijkheden om de begrazingsdruk te verlagen en optimalisatie maa- en afvoerbeheer.
Duindoornstruwelen	1, 2, 5, 6	Vergroten dynamiek (kleinschalige / grootschalige verstuing).
Duindoornstruwelen	4	Verwijdering struweel (exoten).
Duindoornstruwelen	5	Begrazingsdruk verlagen in duindoornstruwelen, mogelijk uit rasteren, t.b.v. van struweelvogels en kwaliteit van het struweel aanzicht.
Duindoornstruwelen	1, 2, 5, 6?	Onderzoek gericht op de oorzaken van achteruitgang van de kwaliteit van Duindoornstruwelen.
Kruipwilgstruwelen	3	Onderzoek gericht op het beter in kaart brengen van de waterhuishouding. Tevens gericht op de mogelijkheden voor optimalisatie van deze waterhuishouding/aanwezige kwelstromen (binnen en aangrenzend aan N2000-gebied).

Doelstelling	Effect op voornaamste knelpunt(en) / drukfactoren	Maatregel
Duinbossen droog	3	Onderzoek gericht op het beter in kaart brengen van de waterhuishouding. Tevens gericht op de mogelijkheden voor optimalisatie van deze waterhuishouding (onderzoek binnen en aangrenzend aan N2000-gebied).
Duinbossen droog	3	Hydrologisch systeemherstel n.a.v. uitkomsten onderzoek. Gericht op optimalisatie van de aanwezige kwelstromen en het reduceren van verdroging.
Duinbossen droog	1	Bronmaatregel, gericht op het reduceren van stikstofdepositie, waarbij de bronnen buiten het Natura 2000-gebied liggen.
Duinbossen droog	1	Sturen op boomsamenstelling, gericht op soorten welk een basenrijk strooiselprofiel genereren.
Duinbossen droog	1, 2	Vergroten dynamiek (kleinschalige / grootschalige verstuiving). Ter bevordering van de condities aan de randen van de Duinbossen.
Duinbossen droog	4	Verwijdering struweel (exoten).
Duinbossen droog	5	Onderzoek gericht op de mogelijkheden om de begrazingsdruk te verlagen. Hierbij ligt de focus mede op de damhertenpopulatie.
Duinbossen vochtig	3	Onderzoek gericht op het beter in kaart brengen van de waterhuishouding. Tevens gericht op de mogelijkheden voor optimalisatie van deze waterhuishouding (onderzoek binnen en aangrenzend aan N2000-gebied)..
Duinbossen vochtig	3	Hydrologisch systeemherstel n.a.v. uitkomsten onderzoek. Gericht op optimalisatie van de aanwezige kwelstromen en het reduceren van verdroging.
Duinbossen vochtig	1	Sturen op boomsamenstelling, gericht op soorten welk een basenrijk strooiselprofiel genereren.
Duinbossen vochtig	1, 2	Vergroten dynamiek (kleinschalige / grootschalige verstuiving). Ter bevordering van de condities aan de randen van de Duinbossen.
Duinbossen vochtig	4	Verwijdering struweel (exoten).
Duinbossen vochtig	5	Onderzoek gericht op de mogelijkheden om de begrazingsdruk te verlagen. Hierbij ligt de focus mede op de damhertenpopulatie.
Duinbossen Binnenduinrand	3	Onderzoek gericht op het beter in kaart brengen van de waterhuishouding. Tevens gericht op de mogelijkheden voor optimalisatie van deze waterhuishouding (onderzoek binnen en aangrenzend aan N2000-gebied).
Duinbossen Binnenduinrand	3	Hydrologisch systeemherstel n.a.v. uitkomsten onderzoek. Gericht op optimalisatie van de aanwezige kwelstromen en het reduceren van verdroging.
Duinbossen Binnenduinrand	1	Sturen op boomsamenstelling, gericht op soorten welk een basenrijk strooiselprofiel genereren.
Duinbossen Binnenduinrand	1, 2	Vergroten dynamiek (kleinschalige / grootschalige verstuiving). Ter bevordering van de condities aan de randen van de Duinbossen.
Duinbossen Binnenduinrand	4	Verwijdering struweel (exoten).
Duinbossen Binnenduinrand	5	Onderzoek gericht op de mogelijkheden om de begrazingsdruk te verlagen. Hierbij ligt de focus mede op de damhertenpopulatie.
Vochtige duinvalleien open water	1	Bronmaatregel, gericht op het reduceren van stikstofdepositie, waarbij de bronnen buiten het Natura 2000-gebied liggen.
Vochtige duinvalleien open water	1, 6	Optimalisatie beheer: inzetten van maai- en afvoerbeheer.
Vochtige duinvalleien open water	4	Verwijdering struweel (exoten).
Vochtige duinvalleien kalkrijk	1, 2, 5, 6	Vergroten dynamiek (kleinschalige / grootschalige verstuiving).

Doelstelling	Effect op voornaamste knelpunt(en) / drukfactoren	Maatregel
Vochtige duinvalleien kalkrijk	1, 6	Optimalisatie beheer: inzetten van maai- en afvoerbeheer.
Vochtige duinvalleien kalkrijk	4	Verwijdering struweel (exoten).
Vochtige duinvalleien kalkrijk	1, 2, 5, 6	Onderzoek gericht op de mogelijkheden om de begrazingsdruk te verlagen / optimaliseren.
Vochtige duinvalleien kalkrijk	-	Onderzoek gericht op het beter in kaart brengen van de waterhuishouding. Tevens gericht op de mogelijkheden voor optimalisatie van deze waterhuishouding.
Vochtige duinvalleien ontkalkt	1	Bronmaatregel, gericht op het reduceren van stikstofdepositie, waarbij de bronnen buiten het Natura 2000-gebied liggen.
Vochtige duinvalleien ontkalkt	1, 2, 5, 6	Vergroten dynamiek (kleinschalige / grootschalige verstuing).
Vochtige duinvalleien ontkalkt	1, 6	Optimalisatie beheer: inzetten van maai- en afvoerbeheer.
Vochtige duinvalleien ontkalkt	4	Verwijdering struweel (exoten).
Vochtige duinvalleien ontkalkt	1, 2, 5, 6	Onderzoek gericht op de mogelijkheden om de begrazingsdruk te verlagen / optimaliseren.
Vochtige duinvalleien ontkalkt	3	Onderzoek gericht op het beter in kaart brengen van de waterhuishouding. Tevens gericht op de mogelijkheden voor optimalisatie van deze waterhuishouding.
Vochtige duin- valleien hoge moerasplanten	4	Verwijdering struweel (exoten).
Nauwe korfslak	1, 2, 5, 6	Vergroten dynamiek (kleinschalige verstuing).
Nauwe korfslak	5	Uit rasteren van gebieden t.b.v. het leefgebied van de Nauwe korfslak.
Nauwe korfslak	1, 6	Verwijdering struweel (incl. Braamopslag), mocht dit uit het onderzoek naar voren komen als noodzakelijke maatregel.
Nauwe korfslak	1, 6	Onderzoek gericht op het effect van successie (opslag van o.a. braam) op het leefgebied en populatie van de Nauwe korfslak.

2.2.5 Maatregelpakket Programma Natuur in detail Manteling van Walcheren, 2024-2030

Categorie	Effect op habitattypen en ha.	Locatie	Maatregel	Nadere Toelichting	Uitvoering door:	€
Verbetering Kwaliteit	A H1330B 1ha., H2110 0ha., H2120 29ha., H2130A 17ha., H2130B 127ha., H2130C 3ha., H2160 63ha., H2170 2 ha., H2180A 45ha., H2180B 7 ha., H2180C 57ha., H2190A 2 ha., H2190B	Manteling van Walcheren	Opstellen van een Landschapsecologische Systeem Analyse (LESA)	Ten gunste van bijsturen / opstellen beheer en (herstel) maatregelen	Provincie Zeeland	100.000

Categorie	Effect op habitatype en ha.	Locatie	Maatregel	Nadere Toelichting	Uitvoering door:	€
	16ha., H2190C 4 ha., H2190D 5ha., H1014					
Verbetering Kwaliteit	A H2130A 17ha., H2130B 127ha., H2130C 3ha., H2160 63ha., H2180A 45ha., H2180B 7ha., H2180C 57ha., H2190B 16ha., H2190C 4ha., H1014	Manteling van Walcheren	Onderzoek naar/advies opvragen over de verhoging van de pH (anders dan verstuiving met kalkrijk zand en toevoer basenrijke kwel)	Ten gunste van bijsturen / opstellen beheer en (herstel) maatregelen	Provincie Zeeland	15.000
Verbetering Kwaliteit	A H2120 29ha.	Manteling van Walcheren	Onderzoek naar de relatie stikstof en H2120	T.b.v. optimalisatie beheer- en herstelmaatregelen H2120	Provincie Zeeland	15.000
Verbetering Kwaliteit	A H2130A 17ha., H2130B 127ha., H2130C 3ha., H2160 63ha., H2180A 45ha., H2180B 7ha., H2180C 57ha., H2190B 16ha., H2190C 4ha., H1014	Manteling van Walcheren	Onderzoek naar de mogelijkheden voor verlagen/optimaliseren begrazingsdruk	T.b.v. de kwaliteit / structuur vegetatie/ bosopbouw / stuctuur bodem/ nectar beschikbaarheid / insecten in desbetreffende habitattypen en leefgebied / broedvogels.	Provincie Zeeland in samenwerking met terreineigenaren	50.000
Verbetering Kwaliteit	A H2130B 127ha., H2160 63 ha., H1014	Manteling van Walcheren	Onderzoek naar abiotische condities bodem, zoals pH en buffercapaciteit, en aanvullend onderzoek naar andere factoren verantwoordelijk voor achteruitgang van doelstelling	Ten gunste van bijsturen / opstellen beheer en (herstel) maatregelen	Provincie Zeeland	45.000
Verbetering Kwaliteit	A H2180A 45ha., H2180B 7ha., H2180C 57ha.	Manteling van Walcheren	Sturen op boomsamenstelling	Ten gunste van de kwaliteit bodem/strooisellaag (verhoging pH).	Provincie Zeeland en/of gebiedspartij	30.000
Verbetering kwaliteit	A H2130A: 20 ha. H2130B: 210 ha. H2130C: 0,5 ha. H2180A: 59 ha. H2180B:122 ha. H2180C: 48 ha. H2190A: 17 ha. H2190C:	Manteling Walcheren / Oranjezon	Systeemherstel dmv zandverstuiving -	als dynamisering is uitgevoerd aanvullende suppletie voor kalkzandtoevoer	Provincie Zeeland	2.000.000

Categorie	Effect op habitatype en ha.	Locatie	Maatregel	Nadere Toelichting	Uitvoering door:	€
	2,8 ha. H1330B: 0,27 ha.					
Verbetering kwaliteit	A H2130A: 20 ha. H2130B: 210 ha. H2130C: 0,5 ha. H2180A: 59 ha. H2180B: 122 ha. H2180C: 48 ha. H2190A: 17 ha. H2190C: 2,8 ha. H1330B: 0,27 ha.	Zeereep Manteling (omgeving Eendenkooi)	Verhuizen nauwe korfslak	Onderzoeken mogelijkheden van verplaatsen nauwe korfslak ipv lichte overstuiving	Provincie Zeeland	50.000
Verbetering kwaliteit	A H2130A: 20 ha. H2130B: 210 ha. H2130C: 0,5 ha. H2180A: 59 ha. H2180B: 122 ha. H2180C: 48 ha. H2190A: 17 ha. H2190C: 2,8 ha. H1330B: 0,27 ha.	Zeereep Manteling Walcheren	Kleinschalige verstuiving in de zeereep	uitvoerende maatregelen kleinschalig	Provincie Zeeland	100.000
Verbetering kwaliteit	A H2130A: 20 ha. H2130B: 210 ha. H2130C: 0,5 ha. H2180A: 59 ha. H2180B: 122 ha. H2180C: 48 ha. H2190A: 17 ha. H2190C: 2,8 ha. H1330B: 0,27 ha.	N2000	Ontpachten bestaande natuur	Binnen het bestaande natuurterrein is soms sprake van langlopende pacht die we willen beeindigen. Inventarisatie en Regeling ontwikkelen en uitvoeren.	Provincie i.c.m. Terreinbeheerders	100.000
Verbetering kwaliteit	A H2130 (20 ha), H2120	Ter hoogte van de Kaalkop (voormalig zandwinput)	Verwijderen losse dennen / jong dennenbos	uitbreiden dennenbos	Het Zeeuwse Landschap	50.000
Verbetering kwaliteit	A H2130A: 20 ha. H2130B: 210 ha. H2130C: 0,5 ha. H2180A: 59 ha. H2180B: 122 ha. H2180C: 48 ha. H2190A: 17 ha. H2190C: 2,8 ha. H1330B: 0,27 ha.	Manteling Walcheren / Oranjezon	Herstel duinvaleien	In beheer van HZL	Het Zeeuwse Landschap	250.000

Categorie		Effect op habitatype en ha.	Locatie	Maatregel	Nadere Toelichting	Uitvoering door:	€
Verbetering Kwaliteit	A	H2180A 45ha., H2180B 7ha., H2180C 57ha.	Manteling van Walcheren	Onderzoek naar achteruitgang vitaliteit bos, inclusief invloed hydrologie, gekoppeld aan mogelijke, te treffen, maatregelen ter optimalisatie.	Ten gunste van vitaliteit duinbossen.	Provincie Zeeland in samenwerking met terreineigenaren	75.000
Verbetering Kwaliteit	A	H2130A 69 ha., H2130B 448ha., H2130C 40ha., H2160 378ha., H2180A 74ha., H2180B 35ha., H2180C 98ha., H2190D 15ha., H6410	Manteling van Walcheren	Uitbreiding monitoring typische en kenmerkende soorten	Extra monitoring om beter de kwaliteit van de habitattypen te kunnen volgen/evalueren.	Provincie Zeeland	50.000
Hydrologische verbetering	B	H2130C 3ha., H2170 2ha., H2180A 45 ha., H2180B 7ha., H2180C 57ha., H2190B 16ha., H2190C 4ha., H1014		Onderzoek gericht op het beter in beeld brengen van de waterhuishouding gekoppeld aan mogelijke, te treffen, maatregelen ter optimalisatie.	T.b.v. het treffen van maatregelen gericht op het verminderen van verdroging en toename van de invloed (waar dit wenselijk is) van kwel - ter verbetering van kwaliteit en uitbreiding areaal	Provincie Zeeland en/of gebiedspartij	45.000
Hydrologische verbeteringen	B	H2130A: 20 ha. H2130B: 210 ha. H2130C: 0,5 ha. H2180A: 59 ha. H2180B: 122 ha. H2180C: 48 ha. H2190A: 17 ha. H2190C: 2,8 ha. H1330B: 0,27 ha.	Manteling Walcheren / Oranjezon	Systeemherstel dmv zandverstuiving - hydrologische optimalisatie	uitvoerende maatregelen grootschalig	Provincie Zeeland	6.750.000
Hydrologische verbeteringen	B	H2190	Beekhoekspolder	Onderzoek en Onklaarmaken diepte drainage	(ten gunste van bestaand gebied)	Provincie Zeeland	50.000
Hydrologische verbeteringen	B	H2190	Eendenkooi	Ontwatering Eendenkooi	Onderzoek naar hogere schermen? Opzetten peil. Onderzoek naar of we de Eendenkooi moeten houden, wat willen we ermee.	Staatsbosbeheer	100.000
Overgangszones	D	H2190	Beekhoeks-polder	Landbouwperceel omzetten naar natuur	uitbreiding vochtige duinvallei. Sleutelperceel buiten begrenzing	Provincie Zeeland	750.000

Categorie	Effect op habitatype en ha.	Locatie	Maatregel	Nadere Toelichting	Uitvoering door:	€
Overgangszones	D H2130A: 20 ha. H2130B: 210 ha. H2130C: 0,5 ha. H2180A: 59 ha. H2180B: 122 ha. H2180C: 48 ha. H2190A: 17 ha. H2190C: 2,8 ha. H1330B: 0,27 ha.	Zone grenzend aan de Manteling met een zoekgebied tot 3 km daarbuiten	Transitie landbouw, Voedseltuinen, Kleinschalig landschap Natuurakkers Natuurinclusieve landbouw	Buffer water, in 3 km zone vanuit N2000 gebied (damherten beheerplan en schade beperken damherten). Transitie naar natuur inclusieve/extensieve landbouw, groen blauwe dooradering in combinatie met damherten problematiek. Doelen onder andere verhogen biodiversiteit, stikstofreductie en vasthouden water.	Provincie Zeeland	250.000
Overgangszones	D H2130A: 20 ha. H2130B: 210 ha. H2130C: 0,5 ha. H2180A: 59 ha. H2180B: 122 ha. H2180C: 48 ha. H2190A: 17 ha. H2190C: 2,8 ha. H1330B: 0,27 ha.		Experimenteergronden;	Natuurinclusieve landbouw, stikstofreductie, hydrologie, agrarische biodiversiteit en als onderdeel daarvan Ganzenafleidingsgebieden / inrichten gebieden voor ganzen met bijbehorende beheertypen	Provincie Zeeland	1.000.000
Overig kwaliteit	E H1330B 1ha. H2110 0ha., H2120 29ha., H2130A 17ha., H2130B 127ha., H2130C 3ha., H2160 63ha., H2170 2 ha., H2180A 45ha., H2180B 7 ha., H2180C 57ha., H2190A 2 ha., H2190B 16ha., H2190C 4 ha., H2190D 5ha., H1014	Manteling van Walcheren	Onderzoek / Monitoring recreatief gebruik	Ten gunste van bijsturen / opstellen beheer en (herstel) maatregelen	Provincie Zeeland en/of gebiedspartij	30.000
Overige kwaliteit	E H2110	Manteling van Walcheren	Zonering recreatie tbv meer rust voor broedvogels, o.a. natuurlijk strand (embryonale duinen / strandplevier)	ontwikkelen strandreservaat, extensieve recreatie	Het Zeeuwse Landschap	100.000
Communicatie en Voorlichting	X	Manteling van Walcheren	Communicatie en Voorlichting	Communicatie over de staat van natuurgebieden, beschermde soorten en het waarom van maatregelen die getroffen worden.	Provincie Zeeland, Terra Maris, IVN.	150.000

2.3 Westerschelde & Saeftinghe (122) Natura 2000

De Westerschelde is de zuidelijke tak in het oorspronkelijke mondingsgebied van de rivier de Schelde. Het is de enige zeetak in de Delta waar nu nog sprake is van een estuarium met een volledig open verbinding naar zee. Het betreft een zeer dynamisch gebied, mede door de trechtervorm ervan, waarin het getijverschil naar achteren erg groot wordt. Het estuarium bestaat uit diepe en ondiepe wateren, bij eb droogvallende zand- en slikplaten en schorren. Onder de schorren langs de Westerschelde bevindt zich het grootste schorregebied van ons land: het Verdrongen Land van Saeftinghe. Door het grote getijverschil bevat het Verdrongen Land van Saeftinghe zeer hoge oeverwallen en brede geulen. Buitengaats ligt de verzande slufte van de Verdrongen Zwarte Polder nog in het gebied. In het mondingsgebied is verder nog sprake van duinvorming bij Rammekenshoek, de Kaloot en op de Hooge Platen. Binnendijks liggen een aantal gebieden met aan het estuarium gekoppelde natuur: Rammekenshoek, Inlaag 1887, Bathse Kreek, Inlaag Hoofdplaat en Herdijkte Zwarte Polder (aanwijzingsbesluit N2000).

2.3.1 Instandhoudingsdoelstellingen

Habitattypen

Habitatcode	Habitattype	Status doel	Oppervlakte1	Kwaliteit1
H1110B	Permanent overstroomde zandbanken (Noordzee-kustzone)	definitief	=	=
H1130	Estuaria	definitief	>	>
H1140B	Slik- en zandplaten (Noordzee-kustzone)	definitief	=	=
H1310A	Zilte pionierbegroeiingen (zeekraal)	definitief	>	=
H1310B	Zilte pionierbegroeiingen (zeevetmuur)	definitief	=	=
H1320	Slijkgrasvelden	definitief	=	=
H1330A	Schorren en zilte graslanden (buitendijks)	definitief	>	>
H1330B	Schorren en zilte graslanden (binnendijks)	definitief	=	=
H2110	Embryonale duinen	definitief	=	=
H2120	Witte duinen	definitief	=	=
H2130A*	Grijze duinen (kalkrijk)	definitief	=	=
H2160	Duindoornstruwelen	definitief	=	=
H2190B	Vochtige duinvalleien (kalkrijk)	definitief	=	=

1: doelstelling voor oppervlakte en/of kwaliteit behoud: =, uitbreiding/verbetering: > *prioritair habitattype

Habitatrichtlijnsoorten

Soortcode	Soortnaam	Status doel	Populatie	Omvang leef- gebied1	Kwaliteit leef- gebied1
H1351	Bruinvis	definitief	=	=	=
H1103	Fint	definitief	>	=	=
H1365	Gewone zeehond	definitief	>	=	>
H1364	Grijze zeehond	definitief	=	=	=
H1903	Groenknolorchis	definitief	=	=	=
H1014	Nauwe korfslak	definitief	=	=	=

Soortcode	Soortnaam	Status doel	Populatie	Omvang leefgebied1	Kwaliteit leefgebied1
H1099	Rivierprik	definitief	>	=	=
H1095	Zeeprik	definitief	>	=	=

1: doelstelling voor omvang en/of kwaliteit behoud: =, uitbreiding/verbetering: >

Broedvogels

Soortcode	Soortnaam	Status doel	Aantal broedparen	Omvang leefgebied1	Kwaliteit leefgebied1
A272	Blauwborst	definitief	450	=	=
A137	Bontbekplevier	definitief	100*	=	=
A081	Bruine kiekendief	definitief	20	=	=
A195	Dwergstern	definitief	300*	=	=
A191	Grote stern	definitief	6200*	=	=
A132	Kluut	definitief	2000*	=	=
A138	Strandplevier	definitief	220*	=	=
A193	Visdief	definitief	6500*	=	=
A176	Zwartkopmeeuw	definitief	400*	=	=

1: doelstelling voor omvang en/of kwaliteit behoud: =

(d) Niet-broedvogels

Soortcode	Soort	Status doel	Populatie	Instandhoudingsdoelstelling
A048	Bergeend	definitief	4500	Slaap- en rustplaats en foerageergebied
A137	Bontbekplevier	definitief	430	Slaap- en rustplaats en foerageergebied
A149	Bonte strandloper	definitief	15100	Slaap- en rustplaats en foerageergebied
A144	Drieteenstrandloper	definitief	1000	Slaap- en rustplaats en foerageergebied
A005	Fuut	definitief	100	Foerageergebied
A140	Goudplevier	definitief	1600	Slaap- en rustplaats en foerageergebied
A043	Grauwe gans	definitief	16600	Slaap- en rustplaats en foerageergebied
A164	Groenpootruiter	definitief	90	Slaap- en rustplaats en foerageergebied
A143	Kanoetstrandloper	definitief	600	Slaap- en rustplaats en foerageergebied
A142	Kievit	definitief	4100	Slaap- en rustplaats en foerageergebied
A026	Kleine zilverreiger	definitief	40	Foerageergebied

Soort-code	Soort	Status doel	Populatie	Instandhoudingsdoelstelling
A132	Kluut	definitief	540	Slaap- en rustplaats en foerageergebied
A041	Kolgans	definitief	380	Slaap- en rustplaats en foerageergebied
A051	Krakeend	definitief	40	Foerageergebied
A034	Lepelaar	definitief	30	Slaap- en rustplaats en foerageergebied
A069	Middelste zaagbek	definitief	30	Foerageergebied
A054	Pijlstaart	definitief	1400	Foerageergebied
A157	Rosse grutto	definitief	1200	Slaap- en rustplaats en foerageergebied
A130	Scholekster	definitief	7500	Slaap- en rustplaats en foerageergebied
A103	Slechtvalk	definitief	8	Foerageergebied
A056	Slobeend	definitief	70	Foerageergebied
A050	Smient	definitief	16600	Slaap- en rustplaats en foerageergebied
A169	Steenloper	definitief	230	Slaap- en rustplaats en foerageergebied
A138	Strandplevier	definitief	80	Slaap- en rustplaats en foerageergebied
A162	Tureluur	definitief	1100	Slaap- en rustplaats en foerageergebied
A053	Wilde eend	definitief	11700	Foerageergebied
A052	Wintertaling	definitief	1100	Foerageergebied

2.3.2 Voornaamste knelpunten en accenten voor maatregelen

Zie voor de stikstofoverbelasting van de Westerschelde & Saeftinghe bijlage 2. "Stikstofoverbelasting per Natura 2000-gebied".

2.3.3 Additionele natuurherstelmaatregelen Programma Natuur, 2024-2030 op hoofdlijnen

Maatregelen	
1	Realisatie buiten en/of binnendijkse broedlocaties voor kustbroedvogels. O.a. Plaat van Walsoorden – onderzoek en uitvoering.
2	Robuuste Scheldepolders langs de Westerschelde: zones waarin natuur, waterkerende landschappen, extensieve landbouw en landbouwtransitie samenkomen. Dit worden robuuste polders die klaar zijn voor de toekomst op het gebied van natuur, landbouw en klimaat. Hier worden

Maatregelen	
	vrijwillig verworven gronden in eigendom van de provincie Zeeland ingezet in vorm van experimenteer gronden en de gronden uit de ontwikkelingsbank.
3	Plevierenbescherming door participatie en draagvlak mogelijk in combinatie met gedragen mitigerende maatregelen.
4	Versterking droge verbindingen en natuurherstel Zeeuwse bloemrijke en faunarijke dijken.
5	Intensivering reguleren van recreatie (VT&H). Extra capaciteit, voorlichting en regulatie betreding door recreatie. Betere spreiding recreatie en nemen aanvullende maatregelen om recreatie uit de TBB gebieden te weren.
6	Extensivering bemesting en reductie lokale stikstofemissie rondom de Westerschelde door in te zetten op vergroening en versterking, andere vormen van landbouw, groenblauwe dooradering en de instandhouding daarvan.
7	Klimaat robuust waterbeheer gericht op herstel natuurkwaliteit en landelijk gebied in en rondom N 2000 gebied Westerschelde en Saeftinghe. Hydrologische optimalisatie, verbindingzones, erosie remmende maatregelen.

2.3.4 Maatregelpakket Programma Natuur Westerschelde

In en rondom de Westerschelde zijn er verschillende belangrijke maatregelen te nemen of onderzoeken die bijdragen aan natuurherstel of toewerken naar systeemherstel. Voor het behalen van doelstellingen zijn in deze aanvraag Programma Natuur fase 2 maatregelen opgenomen die hieraan bijdragen.

Na een succesvolle aanpak op de Hooge Platen zal verder uitvoering gegeven worden aan het realiseren van alternatieve broedlocaties voor kustbroedvogels in de Westerschelde. Hiervoor zal in lijn met het 7 eilandenplan verkend en mogelijke uitvoering gegeven worden aan het realiseren van broedlocaties op de plaat van Walsoorden of andere alternatief geschikte locaties.

Langs de randen van de Westerschelde kunnen de primaire keringen een mooie overgang tussen het N2000gebied en het achterliggende landbouwgebied vormen. Deze worden steeds meer natuurinclusief beheerd, en dit wordt door opgenomen maatregelen gestimuleerd. Maatregelen omvatten reductie emissies tbv n2000gebied, waterkerende functie, bodem, landschap en beleving.

In de randzones van Grenspark Groot Saeftinghe, grenzend aan de Westerschelde, wordt gezocht naar zones waarin natuur, waterkerende landschappen, extensieve landbouw en landbouwtransitie samenkomen. Dit worden robuuste polders die klaar zijn voor de toekomst op het gebied van natuur, landbouw en klimaat. Hier worden vrijwillig verworven gronden in eigendom van de provincie Zeeland ingezet in vorm van natuur, experimenteer gronden en de gronden uit de ontwikkelingsbank.

De polders langs de Schelde worden robuust gemaakt met een geïntegreerde aanpak (Zeeuwse aanpak) door bestaande opgaven te combineren en waar mogelijk te verbinden om de doelrealisatie te verrijken. Maatregelen die in de Scheldepolder worden genomen, buiten de begrenzing Schelde (Natura 2000-gebied), hebben direct invloed op overgangsgebieden gelegen langs de Schelde en een positief effect op het Natura 2000-gebied.

Om transitie in de landbouw te stimuleren en hiervoor experimenteerruimte te creëren zal afwaardering van 120 hectare landbouwgrond (eigendom provincie) van plaatsvinden zodat risicoloos met nieuwe

vormen van landbouw, groenblauwe dooradering en agrarische biodiversiteit geëxperimenteerd kan worden. Door vermindering van stikstof emissies en verwerving van natuur en landschap zal dit leiden tot een randzone die toekomstbestendig is en bijdraagt aan de doelstellingen en herstel van het naastgelegen N2000gebied.

Maatregelen dragen bij aan de doel(soorten) van het Natura2000 gebied. Dit kan gaan over ganzen opvang in de vorm van ganzen afleidingsgebieden waarbij overwinterende ganzen weggevoerd worden van kostbare landbouwgewassen, voedsel- en broedgelegenheid voor bruine kiekendieven en veilige broedlocaties, betrokkenheid en draagvlak voor bescherming van kustbroedvogels als plevieren.

2.3.5 Maatregelpakket Programma Natuur Westerschelde & Saefinghe in detail, 2024-2030

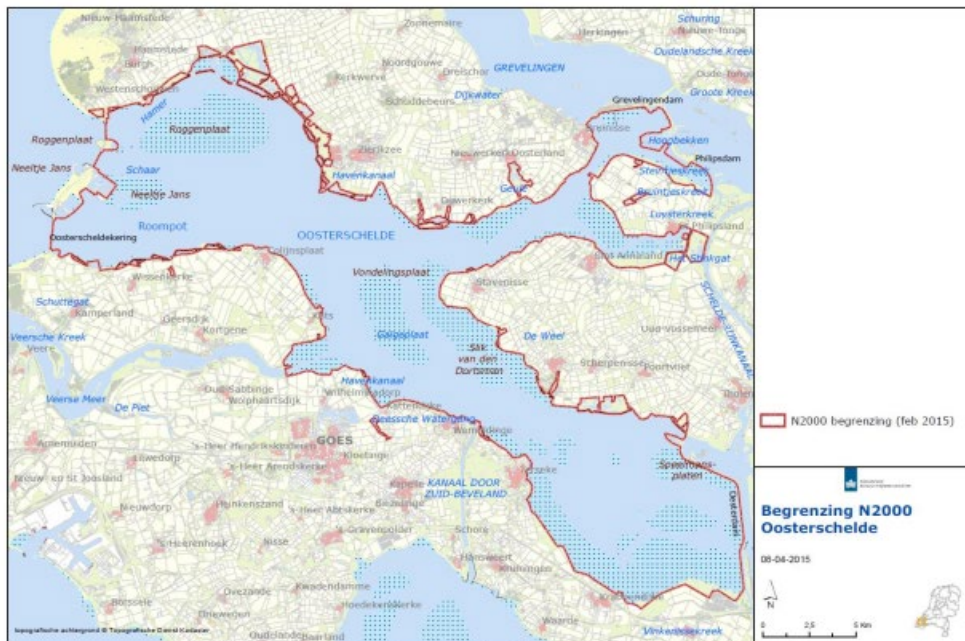
Categorie	Effect op habitattypen en ha.	Locatie	Maatregel	Nadere Toelichting	Uitvoering door:	€
Verbetering kwaliteit	A H2160, H2110, H1130, H1110_B, H1330_A en B, H2190_B, H1310_A en B	Dijken langs de Westerschelde	Plevieren bescherming	Plevierenbescherming door participatie en draagvlak mogelijk in combinatie met gedragen mitigerende maatregelen	Provincie Zeeland, Steltkluit, IVN, tbo's	250.000
Verbetering kwaliteit	A H2160, H2110, H1130, H1110_B, H1330_A en B, H2190_B, H1310_A en B		Hoog watervluchtplaats	Overslagdijken-strekdammen-vergroten vooroever (rondom Kop v. ossenisse en Van Hattumpolder)	Provincie Zeeland	150.000
Verbetering kwaliteit	A H2160, H2110, H1130, H1110_B, H1330_A en B, H2190_B, H1310_A en B	Westerschelde zone	onderzoek doen naar plekken om te maximaliseren herstel dynamiek Schorren en Slikken op zoveel mogelijk plekken	Slim storten, opslibben (onderzoek naar kansen?), effect op het totale systeem onderzoeken als je overgangen stappiger maakt (koppeling met NPW)	Rijkswaterstaat	50.000
Optimaliseren inrichting	C2 H2160, H2110, H1130, H1110_B, H1330_A en B, H2190_B, H1310_A en B	Walsoorden, paulineplaat, broedvogeleilanden	Verhogen plaat van Walsoorden (onderzoek naar Paulineplaat), Broedvogeleiland en buitendijs ontwikkelen (7 eilandenplan)	onderdeel 7 eilandenplan	Provincie Zeeland	1.500.000
Optimaliseren inrichting	C2 H2160, H2110, H1130, H1110_B, H1330_A en B, H2190	Biezelingse Ham	Vastleggen schor	onderzoek en ontwikkeling schorbehoud Biezelingse Ham (bijv. aanleggen strekdam)	Natuurmonumenten, Rijkswaterstaat, provincie Zeeland	300.000

Categorie	Effect op habitattypen en ha.	Locatie	Maatregel	Nadere Toelichting	Uitvoering door:	€
	B, H1310_ A en B					
Optimaliseren inrichting	C 2 H2160, H2110, H1130, H1110_ B, H1330_ A en B, H2190_ B, H1310_ A en B	Diverse locaties	Aanbrengen schelpenstrandjes t.b.v. kustbroedvogels	Op diverse locaties aan de randen van de Westerschelde (buitendijks) zijn er mogelijkheden voor aanbrengen van schelpenstrandjes.	Natuurmonumenten, Rijkswaterstaat, provincie Zeeland	100.00 0
Optimaliseren inrichting	C 2 H2160, H2110, H1130, H1110_ B, H1330_ A en B, H2190_ B, H1310_ A en B	Schor Staartsenol	Schor Staartsenol 50 ha; slim storten inrichten	tijdsduur +- 5 jaar	Natuurmonumenten (na verwerving) ism RWS	500.00 0
Overgangszones	D H2160, H2110, H1130, H1110_ B, H1330_ A en B, H2190_ B, H1310_ A en B		Experimenteergebieden;	Extensivering, natuurinclusieve landbouw, stikstofreductie, hydrologie, agrarische biodiversiteit en als onderdeel daarvan Ganzenafleidingsgebieden / inrichten gebieden voor ganzen met bijbehorende beheertypen	Provincie Zeeland	5.000.0 00
Overgangszones	D H2160, H2110, H1130, H1110_ B, H1330_ A en B, H2190_ B, H1310_ A en B	Dijkbeheer langs de Westerschelde	Natuurinclusief dijkbeheer langs de Westerschelde	Bestaande primaire keringen natuurinclusief beheren door reductie emissies tbv n2000gebied, waterkerende functie, bodem, landschap en beleving	Waterschap, Provincie, beheerders	300.00 0
Overige kwaliteit	E H2160, H2110, H1130, H1110_ B, H1330_ A en B, H2190_ B, H1310_ A en B		Recreatiezoning	Binnendijks dynamiek bevorderen; Binnendijks mooie fiets en wandelpaden maken en vervolgens deze buitendijks weghalen/ontoegankelijk maken.	Provincie Zeeland	250.00 0
Overige kwaliteit	E H2160, H2110, H1130, H1110_ B, H1330_ A en B	Gebied links onder Rilland (Zimmerman / slik bij Bath)	recreatiezoning	Onderzoek naar ontoegankelijk maken voor kitesurfers, recreatiezoning (handhaving)	Provincie Zeeland	50.000

Categorie	Effect op habitattypen en ha.	Locatie	Maatregel	Nadere Toelichting	Uitvoering door:	€
	A en B, H2190_B, H1310_A en B					

2.4 Natura 2000-gebied Oosterschelde (118)

(Bron: Natuurbeheerplan Deltawateren, deelgebied Oosterschelde, 2016-2022)

Figuur 1.1. Begrenzing Natura 2000-gebied Oosterschelde, topografie en geografie van het Natura 2000-gebied Oosterschelde en omgeving en de ligging van de platen.

Het Natura 2000-gebied Oosterschelde staat gedeeltelijk in open verbinding met de Noordzee, waardoor er zoute invloed en getijdenwerking aanwezig is: buitendijks liggen droogvallende slikken en platen en schorren met zilte begroeiingen, ondieptes en (diepe) geulen. Binnendijks komen zilte graslanden voor en in enkele inlagen is zelfs veenmosrietland tot ontwikkeling gekomen. Sinds de Oosterschelde aan de oostzijde volledig is afgedamd, en aan de westzijde gedeeltelijk, is de dynamiek sterk afgenomen. De Oosterschelde is als onderdeel van de Deltawateren van grote internationale betekenis voor vogels. Het gebied vormt een zeer belangrijk leefgebied voor kustbroedvogels en is voor trekvogels een onmisbare schakel als ruigebied of als tussenstop om te foerageren en rusten. De natte open gebieden bieden veilige slaapplekken voor watervogels en er is een relatief groot en gevarieerd voedselaanbod beschikbaar. Verder rust de gewone zeehond op de droogvallende platen en in inlagen en binnendijkse vochtige natuurgebieden komt de noordse woelmuis voor. De huidige natuurwaarden in de Deltawateren hebben zich in de loop der tijd ontwikkeld in sterke samenhang met de menselijke activiteiten in het gebied. Naast de rijke natuur, kent de Oosterschelde namelijk een groot aantal gebruiksfuncties, zoals waterkeren, waterafvoer, vaarweg, recreatievaart, zwemwater, strand- en oeverrecreatie, onderwatersport, kitesurfen, sportvisserij, beroepsvisserij, luchtvaart, natuurbeheer en onderzoeks- en monitoringsactiviteiten.

2.4.1 Instandhoudingdoelstellingen

Groep	Cluster	Instandhoudingsdoelstellingen
Habitatype		Grote baaien Overgangs- en trilvenen (veenmosrietlanden)(H7140_B) Schorren en Zilte graslanden (binnendijks)(H1330_B) Schorren en Zilte graslanden (Buitendijks)(H1330_A) Slijkgrasvelden (H1320) Zilte pioniersbegroeiing (zeekraal)(H1310_A) Grijs duin (Kalkrijk)(H2130_A) Duindoornstruwelen (H2160) Galigaanmoerassen (H7210)
Habitatsoorten	Zoogdieren	Gewone zeehond (H1365) Grijze zeehond (H1364) Bruinvis (H1351) Noordse Woelmuis (H1340) Fint (H1103)
Broedvogels	Kustbroedvogels	Bontplekplevier (A137) Dwergstern (A195) Grote stern (A191) Kluut (A132) Noordse Stern (A194) Strandplevier (A138) Visdief (A193)
	Moerasbroedvogels	Bruine kiekendief (A081)
Niet broedvogels	Steltlopers	Bergeend (A048) Bontplekplevier (A137) Bonte strandloper (A149) Brandgans (A045) Brilduiker (A067) Dodaars (A004) Drieteenstrandloper (A144) Fuut (A005) Goudplevier (A140) Grauwe gans (A043) Groenpootruiter (A164) Kanoet (A143) Kievit (A142) Kleine zilverreiger (A026) Kleine zwaan (A037) Kluut (A132) Krakeend (A051) Kuifduiker (A007) Lepelaar (A034) Meerkoet (A125) Middelste zaagbek (A069) Pijlstaart (A054) Rosse grutto (A157) Scholekster (A130) Slechtvalk (A103) Slobeend (A056) Smient (A050) Steenloper (A169) Strandplevier (A138) Tureluur (A162) Wilde eend (A053) Wintertaling (A052) Wulp (A160) Zilverplevier (A141)

Groep	Cluster	Instandhoudingsdoelstellingen
		Zwarte ruiter (A161)
	Viseters	Aalscholver (A017)

2.4.2 Voornaamste knelpunten en accenten voor het nemen van maatregelen

Het Programma Natuur 2021-2030 richt zich op kwaliteitsverbetering van binnendijks gelegen habitattypen en buitendijks gelegen schorren en slikken.

We zien in de Oosterschelde de volgende drukfactoren:

1. Vermesting en verzuring, verzuiging door vermisting
2. Geringe dynamiek
3. Versnippering
4. Exoten, o.a. Watercrassula in de inlagen
5. Oppervlakte (omvang) en kwaliteit van habitat en leefgebieden (Noorse woelmuis)

Zie voor de stikstofoverbelasting van de Oosterschelde bijlage 2. "Stikstofoverbelasting per Natura 2000-gebied".

In de NDA is het volgende geconstateerd ten aanzien van de stikstofdepositie (bron NDA Oosterschelde, opgesteld door Sweco):

"Voor de habitattypen in de Oosterschelde, echter, geldt dat er alleen voor H2130A Grijze duinen (kalkrijk) en met name H7140B Overgangs- en trilvenen (veenmosrietlanden) in de huidige situatie sprake is van een matige overschrijding van de KDW. Naar de toekomst toe neemt de stikstofdepositie volgens AERIUS M22 af. Voor de habitattypen H2130A Grijze duinen en H7140B veenmosrietlanden, echter, zal er ook richting 2030 nog sprake zijn van een overschrijding van de KDW. Voor H2130A Grijze duinen geldt dat dit alleen lokaal het geval zal zijn (in 2030 een lichte overbelasting van 0 tot 70 mol N/ha/jaar boven de KDW op circa 27% van het areaal). Voor H7140B veenmosrietlanden geldt echter dat er ook in 2030 net als in de huidige situatie sprake zal zijn van een matige overbelasting (>70 mol N/ha/jaar boven de KDW maar minder van 2 maal de KDW) op het gehele areaal. Op de overige habitattypen is er zowel in de huidige als in de toekomstige situatie (vrijwel) geen sprake van een overschrijding van de KDW.

Conclusie is dat er voor de habitattypen H2160 Duindoorsruwelen en H7210 Galigaanmoerassen in de Oosterschelde geen overschrijding van de KDW is zowel in de huidige situatie als in de toekomst richting 2025 en 2030.

Voor de habitattypen H1310A Zilte pionier begroeiingen (zeekraal), H1320 Slijkgrasvelden, H1330A Schorren en zilte graslanden (buitendijks), H1330B Schorren en zilte graslanden (binnendijks) is er slechts een geringe overschrijding van de KDW in zowel de huidige situatie als in de toekomst richting 2025 en 2030.

Voor de habitattypen H2130A Grijze duinen en H7140B Overgangs- en trilvenen (veenmosrietlanden) is dat wel het geval. Het binnendijks gelegen habitatype H7140B veenmosrietlanden verslechtert door vegetatiesuccessie, wat versneld optreedt als gevolg van hoge stikstofdepositie. De stikstofdepositie draagt bij aan de verzuring en vermisting van het habitatype. De kwaliteit van het habitatype is dan ook matig en soorten van voedselarme omstandigheden, zoals ronde zonnedauw en dubbelloof, zijn verdwenen en er is opslag van struweel en braam op meer dan 10% van de oppervlakte (PAS-Gebiedsanalyse 2017). De te hoge stikstofdepositie maakt het systeem gevoeliger voor een gebrek aan beheer en vermisting door stikstofdepositie vergroot dus de noodzaak voor maai-beheer naast het verwijderen van wilgenopslag.

Naast de stikstofdepositie zelf, spelen er in het gebied geen andere stikstof gerelateerde drukfactoren, met uitzondering voor H1330B Schorren en zilte graslanden (binnendijks). Stikstof gerelateerde drukfactoren zijn factoren die de negatieve effecten van stikstof kunnen versterken. Een voorbeeld is verdroging dat onder andere kan leiden tot een verminderde buffering vanuit grond- of oppervlaktewater tegen de verzurende en vermestende effecten van stikstof en kan bijdragen aan mineralisatie. Met betrekking tot H1330B Schorren en zilte graslanden (binnendijks) kan stikstofdepositie in combinatie met het ontbreken van de juiste hydrologische omstandigheden eraan bijdragen dat verzuuring sneller optreedt (PAS-Gebiedsanalyse 2017).

Niet-stikstof gerelateerde drukfactoren daarentegen hebben een negatief effect op de ontwikkeling van een habitatype, maar dat effect heeft geen interactie met de effecten van stikstofdepositie en kan ook niet worden beïnvloed door stikstof.”

Naast de stikstofgevoelige drukfactoren worden ook de niet stikstofgevoelige drukfactoren besproken in de NDA. De belangrijkste zijn: Oeverafslag, afname door zandhonger, gebrek aan toetreding of inlaat van zoutwater/brak kwelwater, recreatiedruk.

2.4.3 Relevante bronnen

- Natuurbeheerplan Deltawateren, deelgebied Oosterschelde, 2016-2022
- Strategische aanpak stikstof Zeeland, 2020
- Natuurrapportage Zeeland, 2019
- Stikstofanalyses (versie 15 december 2020) die in samenwerking met RIVM en LNV door de provincies zijn uitgevoerd.
- Concept NDA

2.4.4 Additionele natuurherstelmaatregelen Programma Natuur, 2024-2030 op hoofdlijnen

	Maatregelen	Effect op voornaamste knelpunt(en)	Effect op habitatype(n)
1	Herstel dynamische processen Oosterschelde en in de Banjaard	2 en 5	23 ha – 100 ha, o.a. H2120, H1330B, H7140B
2	Bestrijding stikstof minnende soorten (verruiging), o.a. door aangepast maaibeheer,	1,2 en 5	10-20 ha H7140B
3	Intensivering van bestrijding en beheer van exoten buiten en binnen NNN	4 en 5	23 ha – 100 ha, o.a. H2120, H1330B, H7140B
4	Versterking droge verbindingen en natuurherstel Zeeuwse bloemrijke en faunarijke dijken (binnen multifunctionele zones stikstofoverbelaste N2000 Natuur) en ook extra stroken extensivering bemesting (reductie emissie stikstof), hoogwatervluchtplaatsen, broedvogeleilanden	1,2 en 5	23 ha – 100 ha, o.a. H2120, H1330B, H7140B
5	Intensivering reguleren van recreatie (VT&H). Extra capaciteit, voorlichting en regulatie betreding door recreatie. Betere spreiding recreatie en nemen aanvullende maatregelen om recreatie uit de TBB gebieden te weren.	2, 3 en 5	23 ha – 100 ha, o.a. H2120, H1330B, H7140B
6	Extensivering bemesting en reductie lokale stikstofemissie rondom de Oosterschelde door in te zetten op vergroening en versterking, andere vormen van landbouw, groenblauwe dooradering en de instandhouding daarvan.	1 en 3	??? ha , o.a. H 7140, H1330, H1320, H1310, H2130, H 2160, H7210
7	Klimaat robuust waterbeheer gericht op herstel natuurkwaliteit en landelijk gebied in en rondom N 2000 gebied Oosterschelde. Hydrologische optimalisatie, verbindingzones, erosie remmende maatregelen	1, 2 en 5	H 7140, H1330, H1320, H1310, H2130, H 2160, H7210

2.4.5 Maatregelpakket Programma Natuur Oosterschelde in detail, 2024-2030

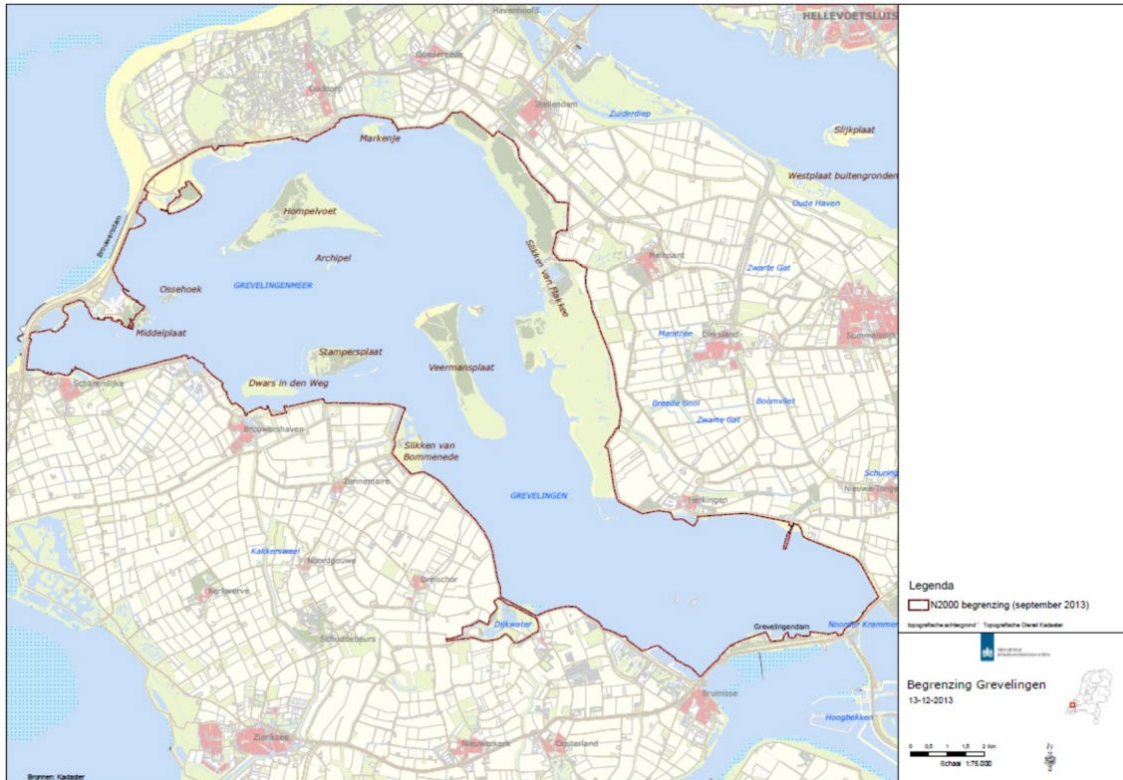
Categorie		Effect op habitattypen en ha.	Locatie	Maatregel	Nadere Toelichting	Uitvoering door:	€
Hydrologische verbeteringen	B	H1310_A (160 ha), H1320 (227 ha), H1330_A (243ha), H2130_A (1,2 ha), H2160 (0.5ha)	Zuidkust Schouwen	Versterken inlagen (onderzoek naar zout veen)	Het is belangrijk te weten waar het veen zit (ook van belang tegen uitdrijving i.r.t. waterhuishouding) en of zoet/zout.	Natuurmonumenten	50.000
Hydrologische verbeteringen	B	H1310_A (160 ha), H1320 (227 ha), H1330_A (243ha), H2130_A (1,2 ha), H2160 (0.5ha)	Bokkegat (N2000 Noord Beveland)	Hydrologische optimalisatie	Doorgaande agrarische hoofdafwatering kan mogelijk omgelegd worden	Provincie Zeeland	200.000
Versnelling verwerving	C1	H1310_A (160 ha), H1320 (227 ha), H1330_A (243ha), H2130_A (1,2 ha), H2160 (0.5ha)	Zuidkust Tholen	Verbinding tussen Scherpenissepolder en Schakerloopolder	Onderdeel Groenblauwedooring, ecologische corridor	Staatsbosbeheer	750.000
Optimaliseren inrichting	C2	H1310_A (160 ha), H1320 (227 ha), H1330_A (243ha), H2130_A (1,2 ha), H2160 (0.5ha)	Oosterschelde algemeen, plaat naast Neeltje Jans, Roggenplaat (optimalisatie), Katse Plaat	Broedvogeleiland en buitendijks ontwikkelen (7 eilandenplan) en andere locaties buiten 7 eilandenplan (actieplan Deltanatuur)	Actieplan Deltanatuur, herstel kustbroedvogels	Staatsbosbeheer, Natuurmonumenten, Provincie Zeeland, rijkswaterstaat	4.000.000
Optimaliseren inrichting	C2	H1310_A (160 ha), H1320 (227 ha), H1330_A (243ha), H2130_A (1,2 ha), H2160 (0.5ha)	Diverse locaties	aanbrengen schelpenstrandjes t.b.v. kustbroedvogels	Op diverse locaties aan de randen van de Oosterschelde (buitendijks) zijn er mogelijkheden voor aanbrengen van schelpenstrandjes.	Natuurmonumenten, i.s.m. Waterschap, Rijkswaterstaat, provincie Zeeland en NPO	100.000
Optimaliseren inrichting	C2	H1310_A (160 ha), H1320 (227 ha), H1330_A (243ha), H2130_A (1,2 ha), H2160 (0.5ha)	Oosterschelde	Versterken hoog water vluchtplaatsen o.a. slikken van Viane. Vismigratie mogelijk maken tussen Oosterschelde en het Volkerak-Zoommeer	nieuwe strekdammen of binnendijkse oplossingen. De Rammegors verbinden met naastgelegen polder zou diverse opgaven combineren mogelijk kunnen	Provincie Zeeland/TBO	4.000.000

Categorie		Effect op habitattype en ha.	Locatie	Maatregel	Nadere Toelichting	Uitvoering door:	€
					maken binnen de Ruimtelijke Puzzel van NOVEX.		
Optimaliseringen inrichting	C 2	H1160 en broedvogels en niet broedvogels	Galgeplaat	Verdere uitwerking zandsuppletie en realisatie	regionale bijdrage aan zandsuppletie Galgeplaat Regio streeft naar totaal aan € 2.5 milj cofinanciering. Daarbij wordt gekeken naar EU-subsidiemiddelen. Bijdrage prov 1 miljoen	Rijkswaterstaat	2.000.000
Optimaliseringen inrichting	C 2	H1310_A (160 ha), H1320 (227 ha), H1330_A (243ha), H2130_A (1,2 ha), H2160 (0.5ha)	Noordkust Zuid beveland naast Rattenkaai	Opschalen erosieremmende maatregelen na afronding Pilot	Behoud slikken en schorren	Natuurmonumenten	500.000
Overgangszones	D	H1310_A (160 ha), H1320 (227 ha), H1330_A (243ha), H2130_A (1,2 ha), H2160 (0.5ha)	Hele zuidkust Schouwen, Zuidkust Tholen, Noordkust Noord beveland	Natuurinclusieve landbouw	Hoog grondwaterpeil, uitgesteld maai-beheer, stoppelvelden in de winter, kruidenrijke akkerlanden, extensiveren agrarisch beheer	Provincie Zeeland, poldernatuur	1.500.000
Overgangszones	D	H1340 Noordse woelmuis	Zuidkust schouwen	Creeren verbindingss Noordse Woelmuis	Onderdeel Groenblauwedoording	Natuurmonumenten, Provincie Zeeland, Staatsbosbeheer en Waterschap	100.000
Overgangszones	D	H1310_A (160 ha), H1320 (227 ha), H1330_A (243ha), H2130_A (1,2 ha), H2160 (0.5ha)	Noordkust beveland binnendijks gebieden	Experimenteergronden;	Extensivering, natuurinclusieve landbouw, stikstofreductie, hydrologie, agrarische biodiversiteit en als onderdeel daarvan Ganzenafleidingsgebieden / inrichten gebieden voor ganzen met bijbehorende beheertypen	Staatsbosbeheer	1.000.000
Overige kwaliteit	E	H1310_A (160 ha), H1320 (227 ha), H1330_A (243ha), H2130_A	Op diverse plekken rondom de Oosterschelde	Ontwikkelen locaties voor het snijden van zeegroenten	recreatiedruk TBB (toegang beperkend besluit) gebieden verminderen. 7 locaties binnen- en buitendijks. Aanleg en verwerving	Provincie Zeeland	5.000.000

Categorie	Effect op habitattypen en ha.	Locatie	Maatregel	Nadere Toelichting	Uitvoering door:	€
	(1,2 ha), H2160 (0.5ha)					
Overige kwaliteit	E H1310_A (160 ha), H1320 (227 ha), H 1330_A (243ha), H2130_A (1,2 ha), H2160 (0.5ha)	Oesterdam, en dam tussen oosterschelde en krammer volkerak	Recreatiezonering aanbrengen, creëren rustgebied overwinterende vogels,	recreatiedruk verminderen, in dit gebied zit 15% van de overwinterende fuuten van Nederland, recreatiezonering (incl handhaving en voorlichting)	Provincie Zeeland	200.000
Overige kwaliteit	E H1310_A (160 ha), H1320 (227 ha), H 1330_A (243ha), H2130_A (1,2 ha), H2160 (0.5ha)	Inlaag Kattendijke (tussen Wemeldinge en Wilhelmina dorp)	Geen nieuwe recreatieontwikkelingen in de inlagen kattendijke	recreatie druk verminderen (handhaving en voorlichting)	Provincie Zeeland	150.000
Overige kwaliteit	E H1310_A (160 ha), H1320 (227 ha), H 1330_A (243ha), H2130_A (1,2 ha), H2160 (0.5ha)	Schelphoek zuidkust schouwen	Recreatiezonering aanbrengen	er vindt veel verstoring plaats op de eilanden, deze minder toegankelijk maken	Provincie Zeeland	50.000

2.5 Natura 2000-gebied Grevelingen (115)

(Bron: Natuurbeheerplan Deltawateren, deelgebied Grevelingen, 2016-2022)

De Grevelingen is een voormalige zeearm gelegen tussen Goeree-Overflakkee en Schouwen-Duiveland. Het is sinds de afsluiting door de Deltawerken het grootste zoutwatermeer van Europa en bevat een aantal eilanden waar uitgestrekte, soortenrijke duinvalleibegroeiingen en zilte pionier gemeenschappen voorkomen, alsmede uitgestrekte oeverlanden (onder meer de Slikken van Flakkee) met zilte begroeiingen, graslanden, ruigten,

struwelen en bos. Mede dankzij de geïsoleerde ligging van de eilanden (de voormalige zandplaten Hompelvoet, Veermansplaat, Kleine Veermansplaat, Grote en Kleine Stampersplaat) vormt de Grevelingen een van de belangrijkste leefgebieden voor de noordse woelmuis in Zuidwest-Nederland.

2.5.1 Instandhoudingsdoelen

Groep	Cluster	Instandhoudingsdoelstelling
Habitattypen		Duindoornstruwelen (H2160)
		Kruipwilstruwelen (H2170)
		Grijze duinen (kalkrijk) (H2130A)
		Ruigten en zomen (harig wilgenroosje) (H6430B)
		Schorren en ziltgraslanden (H1330B)
		Vochtige Duinvalleien (kalkrijk) (H21908)
		Zilte pioniersbegroeiingen (zeekraal) (H1310A)
		Zilte pionierbegroeiingen (zeevetmuur) H1310B)
Habitatsoorten	Planten	Groenknolorchis (H1903)
	Zoogdieren	Noordse woelmuis (H1340)
		Grijze zeehond (H1364)
		Gewone zeehond (H1365)
Broedvogels	Kustbroedvogels	Kluut (A132)
		Bontbekplevier (A137)
		Strandplevier (A138)
		Grote stern (A191)
		Visdief (A193)
		Dwergstern (A195)
	Moerasbroedvogels / roofvogels	Bruine kiekendief (A081)
Niet-broedvogels	Steltvogels	Kluut (A132)
		Bontbekplevier (A137)
		Strandplevier (A138)
		Bonte strandloper (A149)
		Goudplevier (A140)
		Rosse Grutto (A157)
		Scholekster (A130)
		Steenloper (A169)
		Tureluur (A162)
		Wulp (A160)

Groep	Cluster	Instandhoudingsdoelstelling
		Zilverplevier (A141)
	Viseters	Aalscholver (A017)
		Dodaars (A004)
		Fuut (A005)
		Geoorde fuut (A008)
		Kleine zilverreiger (A026)
		Kuifduiker (A007)
		Lepelaar (A034)
		Middelste zaagbek (A069)
	Ganzen, eenden en zwanen	Bergeend (A048)
		Brandgans (A045)
		Brilduiker (A067)
		Grauwe gans (A043)
		Kleine zwaan (A037)
		Kolgans (A041)
		Krakeend (A051)
		Meerkoet (A125)
		Pijlstraat (A054)
		Rotgans (A046)
		Slobeend (A056)
		Smient (A050)
		Wilde eend (A053)
		Wintertaling (A052)
	Roofvogels	Slechtvalk (A103)

2.5.2 Voornaamste knelpunten

Het Programma Natuur 2021-2030 richt zich op kwaliteitsverbetering van binnendijks gelegen habitattypen.

1. Vermesting en verzuring
2. Versnippering
3. Oppervlakte (omvang) en kwaliteit van habitat en leefgebieden

Stikstofdepositie Grevelingen

Elk stikstofgevoelig habitat in de Grevelingen heeft wel (variërend van matig tot sterke) overbelasting. Voornamelijk zijn de habitattypen: H2190B Vochtige duinvalleien (kalkrijk), H2130A grijze duinen (kalkrijk) (met lage KDW) en H2160 duindoornstruwelen het meest overbelast binnen het gebied. Zowel in het gedeelte gelegen in Zuid-Holland als in Zeeland. Stikstof in het gebied is van invloed op de broedgelegenheid van kale grond broeders. De kwaliteit van de broedeilanden neemt af doordat deze

eilanden sneller begroeiën door de overmaat aan stikstof. Stikstof leidt tot een verhoogde productiviteit en versnelde successie.

Zie voor de stikstofoverbelasting van de Grevelingen bijlage 2. “Stikstofoverbelasting per Natura 2000-gebied”.

2.5.3 Relevante bronnen

- Natura 2000 beheerplan Deltawateren, deelgebied Grevelingen, 2016-2022
- Strategische aanpak stikstof Zeeland, 2020
- Systeemrapportage Grevelingen (eerste opzet 2020),
- Natuurrapportage Zeeland, 2019 Stikstofanalyses (versie 15 december 2020) die in samenwerking met RIVM en LNV door de provincies zijn uitgevoerd.
- Ecologisch Onderzoek Getij Grevelingen, M.Tangelder et.all. Wageningen University & Research rapport C089/19 (2019)
- Ecologische effecten veranderd Peilbeheer Grevelingen: Inschatting effecten aangepaste varianten in peilbeheer op onderwaternatuur en de Natura 2000 instandhoudingsdoelen, Wijsman, J.W.M., Tangelder, M.1, Hamer, A., Janssen, J.A.M., Van Rooijen, N.M. en Hoekstein, M, Wageningen Marine Research rapport C066/22A (2022)
- Getij Grevelingen: Rapportage Maatregelen Natuur & Extra Maatregelen Natuurbeheer, Sweco Nederland B.V., projectnummer: 51010150, 2022

2.5.4 Natuurherstelmaatregelen Programma Natuur, 2021-2023 op hoofdlijnen (eerste Fase)

Eerste Fase:

	Maatregelen	Effect op voornaamste knelpunt(en)	Effect op habitatype(n)
1	Versnelling realisatie NNZ/verwerving en inrichting essentiële sleutelhectares 2-5 ha, versterking en uitbreiding project Dijkwater i.r.t. Natuurwinstplan Grevelingen	1,2 en 3	H1330B, H2190B en overige soorten: > 10 ha
2	Natuurherstel en behoud stikstof overbelaste N2000 Natuur, o.a. op eilanden Grevelingen en binnendijkse dijkwater	1, 2 en 3	H1330B, H2190ABen overige soorten: > 10 ha
3	Intensivering reguleren van recreatie (VT&H). Extra capaciteit, voorlichting en regulatie betreding door recreatie	1, 2 en 3	H1330B, H2190B en overige soorten: > 10 ha
4	Extensivering bemesting en reductie van lokale stikstofemissie rondom Grevelingen door in te zetten op vergroening en versterking (aanwezige) natuur en verbindingen (en het instant houden daarvan).	1, 2 en 3	H1330B, H2130A, H2190B en overige soorten: > 10 ha

2.5.5 Natuurherstelmaatregelen Programma Natuur, 2024-2030 op hoofdlijnen (Tweede fase)

	Maatregelen	Effect op voornaamste knelpunt(en)	Effect op habitatype(n)
1	Ophogen bestaande oeververdedigingen eilanden Deze maatregelen zijn noodzakelijk om de bestaande oevers tegen extra erosie te ☐ beschermen	1,2 en 3	En overige soorten > 10 ha
2	Extra maaien en afvoeren eilanden Grevelingen Deze maatregel betreft het extra maaien en afvoeren van het maaisel van vochtige duinvalleien om de effecten van stikstofdepositie teniet te doen. Deze maatregel dient eens in de 20 jaar te worden uitgevoerd.	1, 2 en 3	H2190A, H2130A En overige soorten: > 10 ha
3	Herstel bestaande vogeleilandjes Uit de praktijk blijkt dat de bestaande vogeleilandjes in de loop van de tijd eroderen en begroeid raken. Als reguliere beheermaatregelen dienen hier een keer per 10 jaar herstelmaatregelen te worden uitgevoerd in de vorm van het aanvullen van zand en schelpen en het verwijderen van de aanwezige begroeiing. De aanleg is voorzien als achterstallig onderhoud in de komende jaren en vanaf 2030 elk 10 jaar.	1, 2 en 3	Broedvogels: Kluut (A132) Bontbekplevier (A137) Strandplevier (A138) Grote stern (A191) Visdief (A193) Dwergstern (A195)
4	Aanleg vogeleilanden* De aanleg van de vogeleilandjes is noodzakelijk om de autonome afname van geschikt broedgebied door voortgaande vegetatiesuccessie als gevolg van de huidige stikstofbelasting . De aanleg is tweemaal voorzien als ☐ achterstallig onderhoud in de komende jaren en in 2030.	1, 2 en 3	H1330B, Broedvogels: Kluut (A132) Bontbekplevier (A137) Strandplevier (A138) Grote stern (A191) Visdief (A193) Dwergstern (A195)

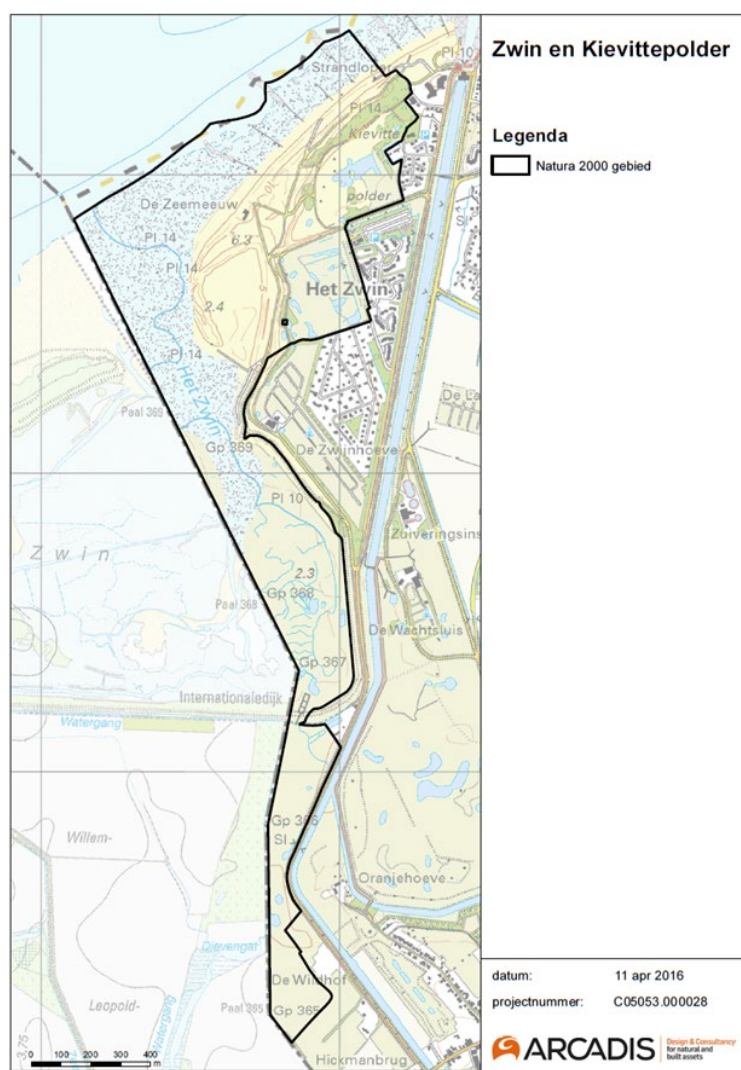
2.5.7 Maatregelpakket Programma Natuur Grevelingen in detail, 2024-2030

Categorie		Effect op habitattypen en ha.	Locatie	Maatregel	Nadere Toelichting	Uitvoering door:	€
Hydrologische verbeteringen	B	H1330B, H2190B, H2130_B, H2170, H2160, H1310_A en B en overige soorten: > 10 ha	Grevelingendam	realiseren zout/zoet-overgang KV (Zuid-Holland) zoet zout vismigratie	Vismigratie mogelijk maken tussen de Grevelingen en Krammer Volkerak.	Provincie Zeeland/ waterschap scheldestromen	500.000
Hydrologische verbeteringen	B	H1330B, H13130_A en B, H2190B en soorten (A137, A195, A410, A132, A157, A130, A169, A138, A162, A160, A141: > 10 ha	Polder gemalen	realiseren zout/zoet-overgang en vispassage polderwater	naar binnenwateren: Realiseren zoet-zout overgangen en vismigratie bij bestaande gemalen. Zoet polderwater beter gebruiken door het over intergetijdengebied of schor te laten lopen. Eisen stellen aan kwaliteit (voorzuiivering binnendijkse bufferzone nodig, ook tegen zoutlek). Mogelijkheden onderzoeken om de overgang van gemaal naar Grevelingenmeer natuurlijker vorm te geven.	Provincie Zeeland/ waterschap scheldestromen, Staatsbosbeheer	1.500.000
Hydrologische verbeteringen	B	H1330B, H2190B, H2130_B, H2170, H2160, H1310_A en B en overige soorten: > 10 ha	Grevelingendam	Verbinden Oosterschelde-Grevelingen	Verbinden Oosterschelde met de Grevelingen. T.b.v. vismigratie bij sluiting Flakkeese spuisluis ivm algenprotocol	Rijkswaterstaat	1.500.000
Optimaliseren inrichting	C2	H1330B, H13130_A en B, H2190B en soorten (A137, A195, A410, A132, A157, A130, A169, A138, A162, A160, A141: > 10 ha	Gehele GR	Tijdelijke kunstmatige eilanden	Broedvogels	Provincie Zeeland	1.500.000
Optimaliseren inrichting	C2	H1330B, H13130_A en B, H2190B en soorten (A137, A195, A410, A132, A157, A130, A169, A138, A162, A160, A141: > 10 ha	Dijkwater	Dijkwater versterken	Ontwikkelen nieuwe natuur, systeem robuuster en veerkrachtiger maken, dijkverlegging/doorsnijding om deltanatuur mogelijk te maken. Anders binnendijkse zilte natuur. Verzachten randen kerngebied met natuurinclusieve landbouw	Staatsbosbeheer	750.000
Overgangszones	D	H1330B, H2190B, H2130_B, H2170, H2160, H1310_A en B en overige soorten: > 10 ha	Karrevelden Scharendijke	Niet bemesten	Agrarisch gebied met ecologische waarde, natuur van maken of agrarisch beheervergoeding. Ontwikkeling binnendijkse brakke natuur, realiseren zout-zoet overgang en vismigratie. Bufferzone en verzachten van randen kerngebied met natuurinclusieve landbouw / zilte teelten.	Provincie Zeeland	100.000

Categorie	Effect op habitattypen en ha.	Locatie	Maatregel	Nadere Toelichting	Uitvoering door:	€
Overgangszones	D H1330B, H2190B, H2130_B, H2170, H2160, H1310_A en B en overige soorten: > 10 ha		Experimenteergronden;	Extensivering, natuurinclusieve landbouw, stikstofreductie, hydrologie, agrarische biodiversiteit en als onderdeel daarvan Ganzenafleringsgebieden / inrichten gebieden voor ganzen met bijbehorende beheertypen	Provincie Zeeland	1.000.000

2.6 Natura 2000-gebied Zwin en Kievittepolder (123)

(Bron: beheerplan NATURA 2000 Zwin en Kievittepolder 2017-2023)

Het Zwin behoort tot de Noordwest- Europese kustduinen tussen Noord- Frankrijk en Denemarken. Er zijn verschillende delta's die de duinenrij doorbreken, waaronder het Zwin. Het gebied is uniek in zijn landschappelijke en geomorfologische waarden die worden vertegenwoordigd door strand, schor en slik gebied dat doorloopt van duinen tot in de achterliggende polders. De grote variatie aan vegetatietypen en landschapstypen zorgen voor de hoogste biodiversiteit aan de Vlaamse Kust (Cosyns et al., 2014). De internationale Zwincommissie is ertoe aangewezen om het internationale natuurgebied te behouden. Het Vlaamse deel van het Zwin betreft een veel grotere oppervlakte dan het huidige Nederlandse deel. Het Zwin is tussen 2016 en 2019 uitgebreid met 120 hectare, om de toekomst van dit unieke getijdengebied veilig te stellen. Hiervan is er circa 10 hectare gerealiseerd op Nederlands

grondgebied en het resterende (grootste) gedeelte op Vlaams grondgebied. De grensoverschrijdende Zwinuitbreiding is ontstaan om de verzanding van het Zwin duurzaam aan te pakken en gelijktijdig de oppervlakte aan 'getijdennatuur' aanzienlijk te vergroten. De monding van de Zwingel is verbreed en uitgediept om te voorkomen dat het Zwin op termijn zou worden afgesnoerd van de Noordzee en daarmee zou ontwikkelen tot een steeds zoeter wordend systeem. (natuurdoelanalyse Natura 2000-gebied Zwin en Kievittepolder, 2023).

2.6.1 Instandhoudingsdoelstellingen

Instandhoudingsdoelstellingen voor Natura 2000-gebied Zwin & Kievittepolder.

*Prioritaire habitats zijn gemarkeerd met een **.

Code	Omschrijving	Verkorte naam	Doelstelling
Habitattypen			
H1140 Subtype A	Bij eb droogvallende slikwadden en zandplaten	Slik- en zandplaten (getijdengebied)	Behoud oppervlakte en verbetering kwaliteit
H1140 Subtype B	Bij eb droogvallende slikwadden en zandplaten	Slik- en zandplaten (Noordzee-kustzone)	Behoud oppervlakte en behoud kwaliteit
H1310 Subtype A	Eenjarige pioniersvegetaties van slik- en zandgebieden met <i>Salicornia</i> spp. en andere zoutminnende planten	Zilte pionier begroeiingen (zeekraal)	Uitbreiding oppervlakte en behoud kwaliteit
H1320	Schorren met slijkgrasvegetatie (<i>Spartinion maritimae</i>)	Slijkgrasvelden	Behoud oppervlakte en kwaliteit
H1330 Subtype A	Atlantische schorren (<i>Glauco-Puccinellietalia maritimae</i>) buitendijks (subtype A)	Schorren en zilte graslanden	Behoud oppervlakte en verbetering kwaliteit
H1330 Subtype B	Atlantische schorren (<i>Glauco-Puccinellietalia maritimae</i>) binnendijks (subtype B)	Schorren en zilte graslanden	Behoud oppervlakte en behoud kwaliteit
H2120	Wandelende duinen op de strandwal met <i>Ammophila arenaria</i> ("witte duinen")	Witte duinen	Behoud oppervlakte en verbetering kwaliteit
*H2130 Subtype A	Vastgelegde kustduinen met kruidvegetatie ("grijze duinen")	Grijze duinen	Behoud oppervlakte en kwaliteit
H2160	Duinen met <i>Hippophaë rhamnoides</i>	Duindoornstruwelen	Behoud oppervlakte en kwaliteit
H2180B	Beboste duinen van het Atlantische, continentale en boreale gebied, vochtig	Duinbossen	Behoud oppervlakte en kwaliteit
H2180C	Beboste duinen van het Atlantische, continentale en boreale gebied, binnenduinrand	Duinbossen	Behoud oppervlakte en kwaliteit
H2190A	Open water	Vochtige duinvalleien	Behoud oppervlakte en kwaliteit
H2190B	Kalkrijk	Vochtige duinvalleien	Behoud oppervlakte en kwaliteit
H2190D	Hoge moerasplanten	Vochtige duinvalleien	Behoud oppervlakte en kwaliteit
Habitatrichtlijnsoorten			

Code	Omschrijving	Verkorte naam	Doelstelling
H1014	Nauwe korfslak	Behoud omvang en kwaliteit leefgebied	
H1166	Kamsalamander	Uitbreiding omvang en verbetering kwaliteit leefgebied	
Vogelrichtlijnsoorten (niet-broedvogels)			
A026	Kleine zilverreiger	Behoud omvang en kwaliteit leefgebied met een draagkracht voor een populatie van gemiddeld 9 vogels (seizoen maximum)	

2.6.2 Voornaamste knelpunten en accenten voor nemen van maatregelen

1. Verdroging (versterkt door klimaatverandering)
2. Vermesting en (versnelde) successie
3. Dynamiek, o.a. verstuing
4. Versnippering
5. Omvang en kwaliteit habitattypen en leefgebieden (habitatrichtlijn soorten en vogelrichtlijn soort)
6. Exotendruk (o.a. Rimpelroos)

Zie voor de stikstofoverbelasting van de Zwin en Kievittepolder bijlage 2. "Stikstofoverbelasting per Natura 2000-gebied".

2.6.3 Relevante bronnen

- Natuurdoelanalyse natura 2000-gebied Zwin en Kievittepolder, 2023
- Monitoring natuurherstel in het grensoverschrijdende zwin 2011-2021, geschreven door Cosyns, 2022.
- Aeries monitor 2022
- Gebiedsanalyse Zwin en Kievittepolder, 2017.
- Natura 2000 beheerplan Zwin en Kievittepolder, 2017-2023.

2.6.4 Natuurherstelmaatregelen Programma Natuur, 2024-2030 op hoofdlijnen

	Maatregelen		Effect op voornaamste knelpunt(en)	Effect op doelstelling
1	Versnelling van verwerving en optimalisering van de inrichting van natuurgebieden	Betreft realisatie (verwerving, optimalisering en inrichting) essentiële of benodigde sleutelhectares binnen en buiten NNZ gericht op systeemherstel (o.a. hydrologie) Natura2000 en overige Natuur. Zoekbieden ook binnen overgangszones rondom stikstofoverbelaste N2000 natuur.	4,5,6	H1166
2	Verbetering kwaliteit van Natuurgebieden (binnen NNN). Maatregelen in de overgangszones, inclusief verbinding tussen gebieden	Actieve stimulering extensivering van bemesting of stoppen van bemesting gericht op reductie van stikstof door stimuleren vergroening en natuurinclusieve landbouw binnen het Landelijk Gebied aangrenzend en rondom Zwin en Kievittepolder (NL-zijde) betreft. Natuur en landschap versterking in synergie met wateropgaven (KRW, WB21 en klimaatadaptatie). Voorbeelden concrete maatregelen: v aanleg (houtige) landschapselementen, brede natuurvriendelijke oevers en overhoeken, teeltvrije zones, strokenteelt, inrichting van overhoeken en kleinschalige natuurontwikkeling binnen agrarisch gebied.	1,2,4,5	H2190A, H1166, H1330B

	Maatregelen		Effect op voornaamste knelpunt(en)	Effect op doelstelling
3	Verbetering kwaliteit van Natuurgebieden (binnen NNN). Maatregelen in de overgangszones, inclusief verbinding tussen gebieden	Instandhouding (gerealiseerde) natuuroppervlak aangrenzend en rondom Natura 2000-gebied Zwin en Kievittepolder (NL-zijde) gericht op reductie van stikstof emissies (samenhang met project 2a). Sluit aan bij spoor 1b. Programma Natuur	4,5	H2190A, H1330B
4	Overige kwaliteitsmaatregelen bovenop het Natuurpact	Aanvullend beheer bovenop huidige inspanning noodzakelijk door de verwijdering van exoten. Accent ligt bij Zwin en Kievittepolder op: Rimpelroos, Dijkviltbraam en Reuzenberenklauw	3,5,6	H2180B,H2180C, H2130A, H2120, H2160, H1166
5	Versnelling van verwerving en optimalisering van de inrichting van natuurgebieden, verbetering kwaliteit van natuurgebieden en maatregelen in de overgangszones, inclusief verbinding tussen gebieden	Extensivering bemesting en reductie van stikstof: Betreft versterking verbinding Zwin en Kievittepolder met vestigingswallen Retranchement. Strookuitbreiding langs tracé van 10 mtr over 8 km (uitbreiding 8 ha oppervlak). Tevens kwaliteitsverbetering door aangepaste beheermaatregelen. O.a. begrazing, extra maaien en afvoeren > verwijdering aanwezige stikstof > toename verspreiding gevoelige soorten.	2, 3, 4, 5	Buiten N2000 gebied: H1166 Binnen N2000 gebied (verbeteren beheer): H1310A, H1320, H1330A, H2190A, H2190B, H2190D, H2130A, H1014, H1166

2.6.3 Maatregelpakket Programma Natuur Zwin en Kievittepolder fase 2 2024-2030

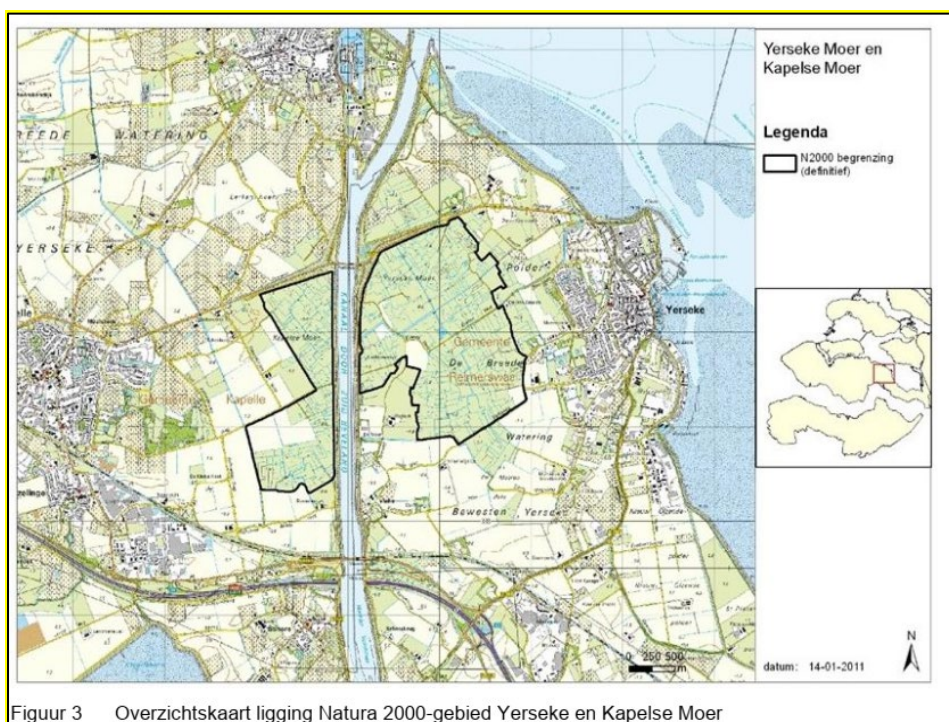
Zie voor de over programmering vanuit Programma Natuur fase 1 bijlage 3.

Categorie		Effect op habitatype en ha.	Locatie	Maatregel	Nadere Toelichting	Uitvoering door:	€
Verbetering Kwaliteit	A	H1310A 1ha., H1320 0ha., H1330A 17ha.	Buitendijkse deel Zwin en Kievittepolder (het schor)	Begrazing Schor of alternatieven	Het inzetten van begrazing ter verbetering van de kwaliteit. Hierbij kunnen ook naar alternatieven worden gekeken voor het terugzetten van successiestadia.	Provincie Zeeland en/of gebiedspartij	75.000
Verbetering Kwaliteit	A	H1140A 18ha., H1140B 30ha., H1310A 1ha., H1320 0ha., H1330A 17ha., H1330B 2ha., H2120 4ha., H2130A 0ha., H2160 12ha., H2180B 0ha., H2180C 3ha., H2190A 0ha., H2190B 1ha., H2190D 0ha., H1014	Zwin, Kievittepolder, Oudelandsepolder, Zwinweide	Onderzoek / Monitoring abiotische condities	Ten gunste van bijsturen / opstellen beheer en (herstel) maatregelen	Provincie Zeeland en/of gebiedspartij	30.000
Verbetering kwaliteit	A	H1014	Duinendijk/rij in de Kievittepolder, Oudelandsepolder, Zwin	Terugzetten van verruiging. Onderzoek naar mogelijkheden begrazingsvrije zones	Ten gunste van bestaand leefgebied	Provincie Zeeland en/of gebiedspartij	40.000

Categorie		Effect op habitatype en ha.	Locatie	Maatregel	Nadere Toelichting	Uitvoering door:	€
Verbetering kwaliteit	A	H2120 4ha., H1014		Stimuleren / vergroten dynamiek	Vergroten dynamiek: kleinschalige verstuiwing t.b.v. leefgebied H1014 en klein- of grootschalige verstuiwing t.b.v. H2110.	Provincie Zeeland, het Zeeuwse Landschap	100.000
Verbetering kwaliteit	A	H2190A 0ha.	Kievittepolder, Oudelandsepolder	Onderzoek naar relatie stikstof - kwaliteit en oppervlak van H2190A	Ten gunste van bestaand gebied	Provincie Zeeland en/of gebiedspartij	15.000
Verbetering kwaliteit	A	H2130A 0ha.	Duinendijk/rij in de Kievittepolder en Oudelandsepolder	Onderzoek naar uitbreiding van het relatief kleine areaal	Ten gunste van duurzame instandhouding	Provincie Zeeland en/of gebiedspartij	30.000
Verbetering Kwaliteit	A	H2130A 69 ha., H2130B 448ha., H2130C 40ha., H2160 378ha., H2180A 74ha., H2180B 35ha., H2180C 98ha., H2190D 15ha., H6410	Zwin, Kievittepolder, Oudelandsepolder, Zwinweide	Uitbreiding monitoring typische en kenmerkende soorten	Extra monitoring om beter de kwaliteit van de habitattypen te kunnen volgen/evalueren.	Provincie Zeeland en/of gebiedspartij	50.000
Hydrologische verbetering	B	H2180B 0ha., H2180C 3ha., H2190A 0ha., H2190D 0ha.	Kievittepolder	Onderzoek naar mogelijkheden voor hydrologische herstel / Uitvoeren van desbetreffende maatregelen	T.b.v. het formuleren van maatregelen gericht op het verminderen van verdroging en toename van de invloed (waar dit wenselijk is) van kwel - ter verbetering van kwaliteit en uitbreiding areaal	Provincie Zeeland en/of gebiedspartij	50.000
Overig Kwaliteit	E	H1140A 18ha., H1140B 30ha., H1310A 1ha., H1320 0ha., H1330A 17ha., H1330B 2ha., H2120 4ha., H2130A 0ha., H2160 12ha., H2180B 0ha., H2180C 3ha., H2190A 0ha., H2190B 1ha., H2190D 0ha., H1014	Zwin, Kievittepolder, Oudelandsepolder, Zwinweide	Onderzoek / Monitoring recreatief gebruik	Ten gunste van bijsturen / opstellen beheer en (herstel) maatregelen	Provincie Zeeland en/of gebiedspartij	30.000
Overig Kwaliteit	E	H2160 12ha.	Kievittepolder, Oudelandsepolder	Onderzoek naar de mogelijkheden voor het creëren van meer rust voor o.a. de struweelvogels		Provincie Zeeland en/of gebiedspartij	40.000

2.7 Natura 2000-gebied Yerseke en Kapelse Moer (121)

(Bron: NATURA 2000 natuurbeheerplan Natura 2000, 2018-2024)

Figuur 3 Overzichtkaart ligging Natura 2000-gebied Yerseke en Kapelse Moer

Het Natura 2000-gebied Yerseke en Kapelse Moer behoort tot een van de oudste polderkernen van Zeeland die in de twaalfde eeuw is bedijkt. Dit gebied vormt een van de laatste stukken authentiek Zeeuws polderlandschap. Zowel de Yerseke als Kapelse Moer worden gekenmerkt door holle en bolle graslanden, mozaïek van zoete en zilte vegetatie met hier en daar heggen en oude drinkputten.

Aan de ligging van de slootjes is het oude, kleinschalige verkavelingspatroon nog herkenbaar. Tot in de 16e eeuw werd in de Moeren zout gewonnen door het zoute veen te delven en te verbranden. De ontstane putten werden daarna weer gedempt met uitgegraven klei. Dit moereren gaf een vrij regelmatig holle-bollig terrein. Dit reliëf is nog steeds herkenbaar.

Ook de kreekkruggen zorgen voor reliëf. Oorspronkelijk waren dit de oevers van verlande geulen. De kreekkruggen bestaan geheel uit zand of zandige klei, het veen is hier door overstromingen geheel of grotendeels weggespoeld. Daartussen liggen lagere stukken met een laagje klei op het overgebleven veen. Deze lage en natte gedeelten heten poelgronden. Het verschil in hoogte wordt bovendien in de loop van de tijd versterkt, doordat het veerkrachtige veen wordt samengedrukt door de erop liggende kleilaag. Dit patroon van kreekkruggen en poelgronden is karakteristiek voor de oude kernen van de Zeeuwse en Zuid-Hollandse eilanden (Beenhakker, 2003). In delen van de graslanden van het Natura 2000 gebied worden bijzondere paddenstoelsoorten gevonden, waaronder zeldzame wasplaten.

De Yerseke en Kapelse Moer is aangewezen als habitatrictlijngebied ten behoeve van een tweetal habitattypen: H1310A Zilte pionier begroeiingen (zeekraal) en Schorren en zilte graslanden (binnendijs) H1330B. Daarnaast is het Natura 2000-gebied ook aangewezen voor twee vogelrichtlijnsoorten: de kolgans (A041) en de smient (A050). Het gebied heeft voor de kolgans (*Anser albifrons*) een belangrijke functie als foerageergebied. De instandhoudingsdoelstelling is behoud van oppervlakte en kwaliteit leefgebied met een draagkracht voor 1.700 vogels. De instandhoudingsdoelstelling voor de smient (*Mareca penelope*) staat op 410 vogels. Naast de aangewezen doelstellingen betreft de Yerseke en Kapelse Moer ook een belangrijk weidevogelgebied met noemenswaardige populaties, bijvoorbeeld de grutto.

2.7.1 Instandhoudingsdoelen

Habitattypen en Vogelrichtlijnsoorten van Natura 2000 en samengevatte instandhoudingsdoelstellingen:

Code	Omschrijving	Doelstelling
<i>Habitattypen</i>		
H1310A	Eenjarige pioniersvegetaties van slik- en zandgebieden met <i>Salicornia</i> spp. en andere zoutminnende planten	Behoud van oppervlakte en kwaliteit
H1330B	Schorren en zilte graslanden (binnendijs)	Behoud van oppervlakte en kwaliteit. En een wateropgave
<i>Vogelrichtlijnsoorten (niet-broedvogels)</i>		
A041	Kolgans	Behoud van omvang en kwaliteit leefgebied met een draagkracht voor een populatie van gemiddeld 1.700 vogels (seizoensgemiddelde)
A050	Smient	Behoud van omvang en kwaliteit leefgebied met een draagkracht voor een populatie van gemiddeld 410 vogels (seizoensgemiddelde)

2.7.2 Voornaamste knelpunten en accenten voor nemen van maatregelen

1. Verdroging (versterkt door klimaatverandering)
2. Vermesting en (versnelde) successie
3. Verzoeting (verdunding zilte kwel, voornamelijk winter halfjaar)
4. Grond- en oppervlaktewaterkwaliteit
5. Kwaliteit van doelstellingen (habitattype en leefgebied vogelrichtlijnsoorten, voornamelijk gericht op de kolgans)

Zie voor de stikstofoverbelasting van de Yerseke en Kapelse Moer bijlage 2. "Stikstofoverbelasting per Natura 2000-gebied".

2.7.3 Relevante bronnen

- Natuurdoelanalyse Natura 2000-gebied Yerseke en Kapelse Moer, 2022
- Naar een klimaatbestendig Kapelse moer, 2020
- Eindevaluatie vernattingspilot Yerseke en Kapelse Moer, Calle, 2022
- Onderzoek peilwijziging Yerseke en Kapelse moer, 2022
- Aeries Monitor, 2022
- Natura 2000 beheerplan Yerseke en Kapelse Moer 2018-2024
- Tussenevaluatie vernattingspilot Yerseke Moer 2018.
- Natuurrapportage Zeeland, 2019.

2.7.4 Additionele natuurherstelmaatregelen Programma Natuur, 2021-2023 (2025) op hoofdlijnen

	Maatregel	Nadere Toelichting	Effect op voornaamste knelpunt(en)	Effect op doelstelling
1	Hydrologische verbetering	Antiverdroging en verdere benodigde analyse Natura2000: Betreft landschapsecologisch onderzoek/hydrologisch onderzoek gericht op nemen van effectieve maatregelen voor de periode 2023-2030. Relatie met beheerplannen Natura2000. Modelmatige analyses waarbij deze gekoppeld worden met de Integrale gebiedsanalyses van waterschap Scheldestromen. Accent Yerseke en Kapelse moer hydrologie: betreft in stand houden en versterken zilte kwel en vasthouden (zout)water.	1, 3,5	H1310A, H1330B, A041, A050.

2	Verbetering kwaliteit van Natuurgebieden (binnen NNN). Maatregelen in de overgangszones, inclusief verbinding tussen gebieden	Actieve stimulering extensivering van bemesting of stoppen van bemesting gericht op reductie van stikstof door stimuleren vergroening binnen het Landelijk Gebied. Toename natuuroppervlak. Accent voor Yerseke en Kapelse moer daarbij op Natuur en landschapversterking in synergie met wateropgaven (KRW, WB21 en klimaatadaptatie) en vormen van natuurinclusieve landbouw (binnen Zeeland "volhoudbare landbouw"). Voorbeelden concrete maatregelen: Brede natuurvriendelijke oevers en overhoeken en laagten, teeltvrije zones van 10-20 mtr, landschapselementen. Stimulatie via subsidieregeling.	2, 4, 5	Verbetering kwaliteit buiten N2000: A041 Reductie stikstof: behoud van graslandpaddestoelen
3	Verbetering kwaliteit van Natuurgebieden (binnen NNN). Maatregelen in de overgangszones, inclusief verbinding tussen gebieden	Instandhouding (gerealiseerde) natuur aangrenzend en rondom Natura 2000-gebied Yerseke en Kapelse moer, gericht op reductie van stikstof emissies op stikstof overbelaste N2000 natuur (samenhang met project 3a). Instandhouding of (aangepast) beheer van gerealiseerde en bestaande natuurlijke inrichtingen of gericht op natuurontwikkeling aangrenzend en rondom het Natura 2000 gebied.	2, 5	A041
4	Maatregelen in de overgangszones, inclusief verbinding tussen gebieden, verbetering hydrologie en verbetering kwaliteit van natuurgebieden	Gericht op reductie van stikstof: Stimulering Natuurinclusieve landbouw binnen multifunctionele zones tussen Yerseke moer en de Vlaakse moer. Betreft strokenteelt en andere vormen van Natuurinclusieve landbouw.	1,2,3,4	Verbeteren hydrologie: H1310A, H1330B, A041, A050. Reductie stikstof: behoud graslandpaddestoelen

2.7.5 Maatregelpakket Yerseke en Kapelse Moer Programma Natuur fase 2 (2024-2030)

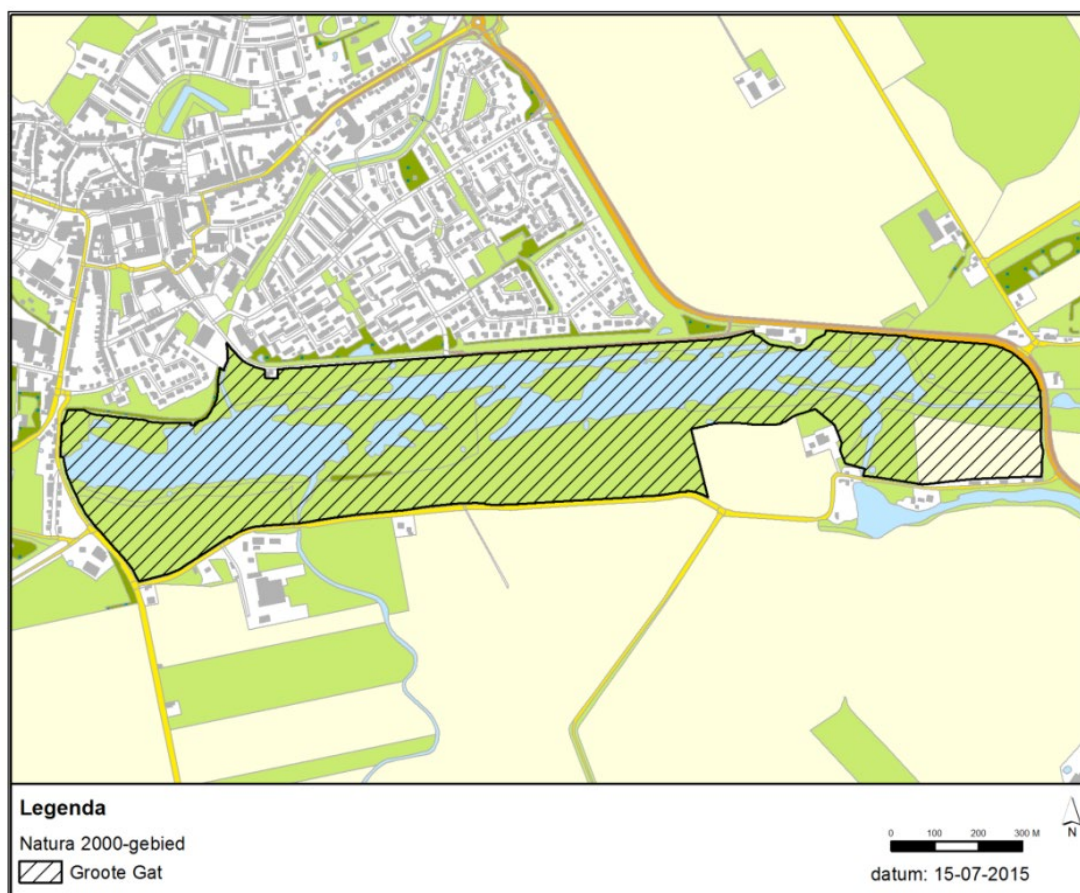
Zie voor de over programmering vanuit Programma Natuur fase 1 bijlage 3.

Categorie		Effect op habitattypen en ha.	Locatie	Maatregel	Nadere Toelichting	Uitvoering door:	€
Verbetering Kwaliteit	A	H1310A 15ha., H1330B 53ha., A041, A051		Uitbreiding monitoring typische en kenmerkende soorten	Extra monitoring om beter de kwaliteit van de habitattypen te kunnen volgen / evalueren.	Provincie Zeeland en/of gebiedspartij	15.000
Verbetering Kwaliteit	A	H1310A 15ha., H1330B 53ha., A041, A051		Aanvullende monitoring / aanvullend onderzoek naar invloed van aanwezige drukfactoren	Ten gunste van bijsturen / opstellen beheer en (herstel) maatregelen	Provincie Zeeland en/of gebiedspartij	50.000

2.8 De drie Kreken (Groote Gat, Canisvliet en Vogelkreek)

2.8.1 Natura 2000-gebied Groote Gat (124)

(Bron: Natura 2000-beheerplan Canisvliet, Groote Gat en Vogelkreek, 2017 – 2023)

Het Natura 2000-gebied Groote Gat bestaat uit een voormalige getijdenkreek met omliggende graslanden en bouwlanden in het westen van Zeeuws-Vlaanderen, direct ten zuiden van de bebouwde kom van Oostburg in de gemeente Sluis. De oppervlakte van dit Natura 2000-gebied bedraagt 83 ha. De kreek is, omringd door rietvelden, struiken, hagen, knotbomen en nat grasland. Dit zorgt voor een afwisselend landschap. Het natuurgebied herbergt één van de weinige vindplaatsen van kruipend moerasscherm (*Helosciadium repens* voorheen *Apium repens*) in Nederland. In het Groote Gat zijn twee habitattypes, H1330B Schorren en zilte graslanden (binnendijks), H6430B Ruigten en zomen (harig wilgenroosje) en één habitatrictlijnsoort, H1614 kruipend moerasscherm aangewezen voor bescherming binnen Natura 2000.

2.8.1.1 Instandhoudingsdoelen

Instandhoudingsdoelstellingen voor de habitattypen en het kruipend moerasscherm waarvoor Groote Gat is aangewezen. (Bron: Natuurdoelanalyse N2000-gebied Groote Gat, 2022)

Code	Omschrijving	Doel
Habitattypen		
H1330_B	Schorren en zilte graslanden (binnendijs)	Behoud oppervlakte en kwaliteit
H6430_B	Ruigten en zomen (harig wilgenroosje)	Behoud oppervlakte en kwaliteit
Soorten		
H1614	kruipend moerasscherm	Behoud omvang en kwaliteit biotoop voor behoud populatie

2.8.1.2 Voornaamste knelpunten en accenten voor nemen van maatregelen

1. Verdroging
2. Verzoeting
3. Vermesting (versnelde) successie
4. Versnippering leefgebied
5. Waterkwaliteit (o.a. Hoog nutriënten gehalten)
6. Suboptimaal beheer kruipend moerasscherm
7. Exoten
8. Oppervlakte en kwaliteit van habitattypen en leefgebied richtlijnsoort

Zie voor de stikstofoverbelasting van het Groote Gat bijlage 2. "Stikstofoverbelasting per Natura 2000-gebied".

Er is geen overschrijding van de KDW in 2018, 2020 of in de verwachte stikstofdepositie in 2025 en 2030.

2.8.1.3 Relevante bronnen

- Natura 2000-beheerplan Canisvliet, Groote Gat en Vogelkreek, 2017 – 2023
- Strategische aanpak stikstof Zeeland, 2020
- Natuurrapportage Zeeland, 2019
- Kruipend moerasscherm (*Helosciadium repens*) in Zeeland (2021) Janssen, Bijlsma, van Delft
- Kruipend moerasscherm 20 jaar aan de monitor (2019) Maas en van Wijngaarden
- AERIUS Monitor M22
- Natuurdoelanalyse Natura 2000-gebied Groote gat, 2023

2.8.1.4 Natuurherstelmaatregelen Programma Natuur, 2024-2030 op hoofdlijnen

	maatregelen	Toelichting	Effect op voornaamste knelpunten	Effect op doelstelling
1	Verbetering kwaliteit van Natuurgebieden (binnen NNN). Maatregelen in de overgangszones, inclusief verbinding tussen gebieden	Actieve stimulering extensivering van bemesting of stoppen van bemesting gericht op reductie van stikstof door stimuleren vergroening en natuurinclusieve landbouw binnen het Landelijk Gebied. Betreft uitvoeren van het aanvalsplan: Vergroening Landelijk Gebied binnen multifunctionele zones N2000 stikstofoverbelaste natuur (versterken verbinding tussen landbouw en natuur). Accent Groote gat: ontsnippering (groene, droge dooradering), Natuur en landschapversterking, o.a. versterking oude oeverlanden en kreekstructuren met bijbehorende landschapselementen in synergie met wateropgaven (KRW, WB21 en klimaatadaptatie) en vormen van natuurinclusieve landbouw (binnen Zeeland Volhoudbare landbouw).	3, 4, 5	H1614

2	Verbetering kwaliteit van Natuurgebieden (binnen NNN). Maatregelen in de overgangszones, inclusief verbinding tussen gebieden.	Instandhouding (gerealiseerde) natuur aangrenzend en rondom Natura 2000-gebied gericht op reductie van stikstof emissies op stikstof overbelaste N2000 natuur (samenhang met project 3a). Instandhouding of (aangepast) beheer van gerealiseerde en bestaande natuurlijke inrichtingen of gericht op natuurontwikkeling binnen multifunctionele zones buiten NNZ gericht behoud van bemestingsvrije stroken, randen, overhoeken, etc. Sluit aan bij spoor 1b programma.	3,4	H1614
3	Overige kwaliteitsmaatregelen bovenop het Natuurpact , exotenbeheer.	Aanvullend beheer bovenop huidige inspanning noodzakelijk door de verwijdering van exoten. Accent ligt bij Groote gat op: Dijkviltbraam.	7,8	H6430B
4	Verbetering kwaliteit van Natuurgebieden (binnen NNN). Maatregelen in de overgangszones, inclusief verbinding tussen gebieden.	Aanvullend aangepast beheer gericht op uitbreiding dichtheid en/of groeiplaatsen van Kruiwend Moerasscherm op basis van resultaten standplaats onderzoek zoals realiseren open vegetaties en kale plekken op de bodem.	1,3,6,8	H1614
5	Hydrologische verbeteringen, verbetering kwaliteit van natuurgebieden	Hydrologische maatregelen en analyses: behoud benodigde grondwaterstand > instandhouding kruiwend moerasscherm en indicatiesoorten; afname stikstofminnende soorten. Accent Groote Gat betreft natuurlijk peilbeheer waarbij aanpassing waterafvoer, verlagen maaiveld, vasthouden van (zoet) water in synergie met opgaven: Klimaatadaptatie, water en strategische aanpak Stikstof. Natuurlijker peilbeheer oppervlaktewater en peilopzet oppervlaktewater.	1, 2, 3, 5, 6, 8	H1330B, H1614

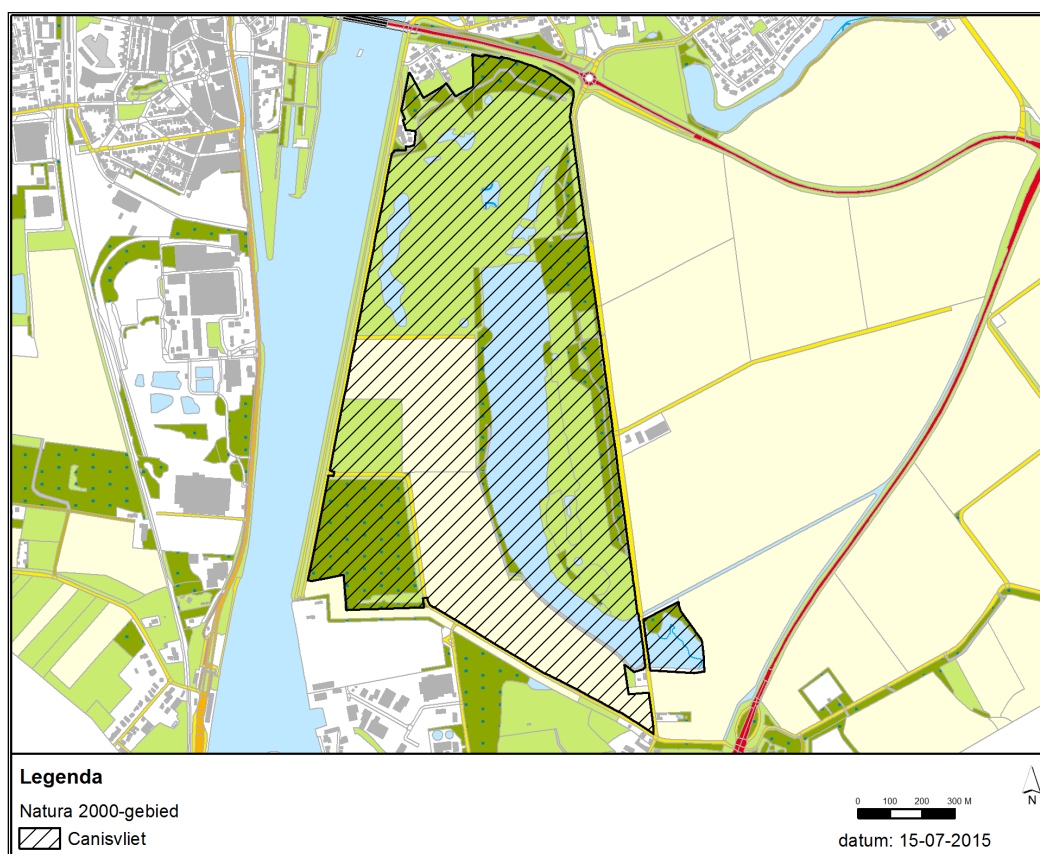
2.8.1.5 Maatregelpakket Programma Natuur Groote Gat fase 2, (2024-2030)

Zie voor de over programmering vanuit Programma Natuur fase 1 bijlage 3.

Categorie		Effect op habitatype en ha.	Locatie	Maatregel	Nadere Toelichting	Uitvoering door:	€
Verbetering Kwaliteit	A	H1614	Oever Groote Gat	Aanleg houtrillen en/of alternatieven ter reductie van erosie van de oevers	Creëren extra leefplaatsen voor kruipend moerasscherm / Beperken erosie van oevers.	Provincie Zeeland en/of gebiedspartij	40.000
Hydrologische verbeteringen	B	H1614	Groote gat	Monitoring/onderzoek waterkwaliteit	Om beter in beeld te krijgen de kwaliteit van het water om evt. maatregelen te kunnen treffen voor het verbeteren van de kwaliteit van het water.	Provincie Zeeland, Het Zeeuwse Landschap	40.000

2.8.2 Natura 2000-gebied Canisvliet (nr. 125)

(Bron: Natura 2000-beheerplan Canisvliet, Groote Gat en Vogelkreek, 2017 – 2023)

Canisvliet is een voormalige getijdenkreek in Zeeuws-Vlaanderen. Het gebied is gelegen bij Westdorpe (gemeente Terneuzen), ten oosten van het Kanaal van Gent naar Terneuzen. De kreek wordt omgeven door lage oevers met graslanden en verder door rietvelden en struweel, bos, een oude boomgaard en een aantal akkers. Het Natura 2000-gebied bevat zowel de voormalige getijdenkreek als de aangrenzende oeverlanden. De oppervlakte van dit Natura 2000-gebied bedraagt 142 ha. De instandhoudingsdoelstelling voor Canisvliet is gericht op de habitatrictlijnsoort kruipend moerasscherm.

2.8.2.1

Instandhoudingsdoelstellingen

Instandhoudingsdoelstelling voor het kruipend moerasscherm waarvoor Canisvliet is aangewezen. (Bron: Aanwijzingsbesluit d.d. 30 december 2010).

Code	Soort	Doel
H1614	kruipend moerasscherm	Uitbreiding omvang en verbetering kwaliteit biotoop

2.8.2.2 Voornaamste knelpunten en accenten voor maatregelen

1. Verdroging
2. Verzilting
3. Vermesting (versnelde) successie
4. Versnippering leefgebied
5. Waterkwaliteit (o.a. Hoog nutriënten gehalten)
6. Exoten
7. Oppervlakte en kwaliteit van habitattypen en leefgebied richtlijnsoort

In 2020 is 92% van het leefgebied van Kruipend moerasscherm in Canisvliet niet overbelast met stikstofdepositie (beneden KDW). In 2030 is 100% van het leefgebied vrij van overbelasting met stikstofdepositie.

Zie voor de stikstofoverbelasting van Canisvliet bijlage 2. "Stikstofoverbelasting per Natura 2000-gebied".

2.8.2.3 Relevante bronnen

- Natura 2000-beheerplan Canisvliet, Groote Gat en Vogelkreek, 2017 – 2023
- Strategische aanpak stikstof Zeeland, 2020
- Natuurrapportage Zeeland, 2019
- Kruipend moerasscherm (*Helosciadium repens*) in Zeeland (2021) Janssen, Bijlsma, van Delft
- Kruipend moerasscherm 20 jaar aan de monitor (2019) Maas en van Wijngaarden
- AERIUS Monitor M22

2.8.2.3 Additionele natuurherstelmaatregelen Programma Natuur, 2024-2030 op hoofdlijnen

	Maatregel	Nadere toelichting	Effect op voornaamste knelpunt(en)	Effect op doelstelling
1	versnelling van verwerving en optimalisering van de inrichting van natuurgebieden	Betreft realisatie (verwerving, optimalisering en inrichting) essentiële of benodigde sleutelhectares binnen en buiten NNZ gericht op systeemherstel (o.a. hydrologie) Natura2000 en overige Natuur. Zoekbieden ook binnen multifunctionele zones rondom stikstofoverbelaste N2000 natuur	1,4,5,7	H1614
2	Verbetering kwaliteit van Natuurgebieden (binnen NNN). Maatregelen in de overgangszones, inclusief verbinding tussen gebieden	Actieve stimulering extensivering van bemesting of stoppen van bemesting gericht op reductie van stikstof door stimuleren vergroening en natuurinclusieve landbouw binnen het Landelijk Gebied. Betreft uitvoeren van het aanvalsplan: Vergroening Landelijk Gebied binnen multifunctionele zones N2000 stikstofoverbelaste natuur (versterken verbinding tussen landbouw en natuur). Accent Canisvliet: ontsnippering (groene, droge dooradering), Natuur en landschapversterking, o.a. versterking oude oeverlanden en kreekstructuren met bijbehorende landschapselementen in synergie met wateropgaven (KRW, WB21 en klimaatadaptatie) en vormen van natuurinclusieve landbouw (binnen Zeeland Volhoudbare landbouw).	3,4,5,7	H1614
3	Verbetering kwaliteit van Natuurgebieden (binnen NNN). Maatregelen in de overgangszones, inclusief verbinding tussen gebieden	Instandhouding (gerealiseerde) natuur binnen multifunctionele zones buiten NNZ gericht op reductie van stikstof emissies op stikstof overbelaste N2000 natuur (samenhang met project 3a). Instandhouding of (aangepast) beheer van gerealiseerde en bestaande natuurlijke inrichtingen of gericht op natuurontwikkeling binnen multifunctionele zones buiten NNZ gericht behoud van bemestingsvrije stroken, randen, overhoeken, etc. .	3,5,7	H1614
4	Verbetering kwaliteit van Natuurgebieden (binnen NNN). Maatregelen in de overgangszones, inclusief verbinding tussen gebieden	Aanvullend aangepast beheer gericht op uitbreiding dichtheid en/of groeiplaatsen van Kruipend Moerasscherm op basis van resultaten standplaats onderzoek zoals realiseren open vegetaties en kale plekken op de bodem.	3,7	H1614
5	Overige kwaliteitsmaatregelen bovenop het Natuurpact	Aanvullend beheer bovenop huidige inspanning noodzakelijk door de verwijdering van exoten.	3, 6	H1614

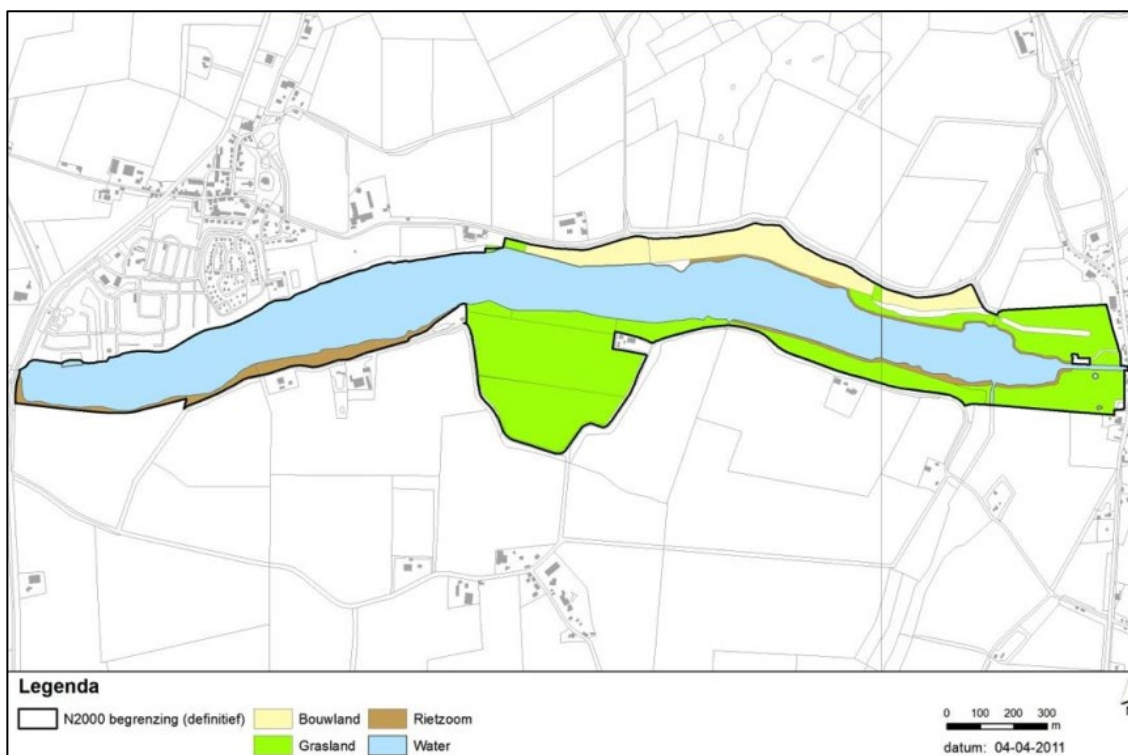
	Maatregel	Nadere toelichting	Effect op voornaamste knelpunt(en)	Effect op doelstelling
6	Hydrologische verbeteringen, verbetering kwaliteit van natuurgebieden	Hydrologische maatregelen en analyses: behoud benodigde grondwaterstand > instandhouding kruipend moerasscherm en indicatiesoorten; afname stikstof minnende soorten. Accent Canisvliet betreft natuurlijk peilbeheer waarbij aanpassing waterafvoer, verlaging maaiveld, vasthouden van (zoet) water in synergie met opgaven: Klimaatadaptatie, water en strategische aanpak Stikstof. Peilopzet oppervlaktewater en natuurlijker peilbeheer	1,2,5,7	H1614

2.8.2.4 Maatregelpakket Programma Natuur fase 2 Canisvliet, 2024-2030

Zie voor de over programmering vanuit Programma Natuur fase 1 bijlage 3.

Categorie		Effect op habitattype en ha.	Locatie	Maatregel	Nadere Toelichting	Uitvoering door:	€
Hydrologische verbeteringen	B	H1614	Canisvliet	Monitoring/onderzoek waterkwaliteit	Om beter in beeld te krijgen de kwaliteit van het water om evt. maatregelen te kunnen treffen voor het verbeteren van de kwaliteit van het water.	Provincie Zeeland en Staatsbosbeheer	40.000

2.8.3 Natura 2000-gebied Vogelkreek (nr. 126)

(Bron: Natura 2000-beheerplan Canisvliet, Grote Gat en Vogelkreek, 2017 – 2023 Grondgebruik in de Vogelkreek.

De Vogelkreek is een natuurgebied van 97 hectare (ha) gelegen in de gemeente Hulst. Het is een van de (grootste) kreekrestanten in Zeeuws-Vlaanderen die na de inpoldering van de vruchtbare zeekelegebieden ten behoeve van de landbouw zijn overgebleven. De kreek was ooit onderdeel van een zeearm die in verbinding stond met de Westerschelde. Zo strekte zich in het verleden ten noorden van de huidige Vogelkreek een omvangrijk gebied van schorren uit, dat de mens vanaf de 12^e eeuw door de aanleg van dijken successievelijk heeft ingepolderd. Het gebied heeft nu een recreatieve functie. Zowel op de westelijke noord- en zuidoever ligt Recreatiecentrum De Vogel. In de zomermaanden vindt er in de kreek volop watersport plaats. Zo is er bij de camping een officiële zwemwaterlocatie aanwezig. Langs de oevers zijn verschillende vissteigerhuisjes gebouwd voor de hengelsport. De Vogelkreek heeft aan de oostzijde een goed ontwikkelde lage oeverzone. De overstromingsgraslanden en de matig voedselrijke zoete gaslanden zijn waardevol. Het achterliggende land is in landbouwkundig gebruik. Het grondgebruik binnen de begrenzing van Natura 2000-gebied Vogelkreek is weergegeven in figuur 1.

2.8.3.1 Instandhoudingsdoelstellingen

Instandhoudingsdoelstelling voor het kruipend moerasscherm waarvoor de Vogelkreek is aangewezen. (Bron: Aanwijzingsbesluit d.d. 30 december 2010).

Code	Soort	Doel
H1614	kruipend moerasscherm	Uitbreidingsdoelstelling voor populatie en omvang leefgebied, behoudsdoelstelling kwaliteit leefgebied.

2.8.3.2 Voornaamste knelpunten en accenten voor maatregelen

- 1 Verdroging
- 2 Verzilting
- 3 Vermesting (versnelde) successie
- 4 Erosie van oevers
- 5 Suboptimaal beheer kruipend moerasscherm
- 6 Versnippering leefgebied
- 7 Waterkwaliteit (o.a. Hoog nutriënten gehalten)
- 8 Exoten
- 9 Oppervlakte en kwaliteit van habitattypen en leefgebied richtlijnsoort

In 2020 is 79% van het leefgebied van Kruipend moerasscherm in de Vogelkreek niet overbelast met stikstofdepositie (beneden KDW). In 2030 is 100% van het leefgebied vrij van overbelasting met stikstofdepositie.

Zie voor de stikstofoverbelasting van de Vogelkreek bijlage 2. "Stikstofoverbelasting per Natura 2000-gebied".

2.8.3.3 Relevante bronnen

- Natura 2000-beheerplan Canisvliet, Groote Gat en Vogelkreek, 2017 – 2023
- Strategische aanpak stikstof Zeeland, 2020
- Natuurrapportage Zeeland, 2019
- Kruipend moerasscherm (*Helosciadium repens*) in Zeeland (2021) Janssen, Bijlsma, van Delft
- Kruipend moerasscherm 20 jaar aan de monitor (2019) Maas en van Wijngaarden
- AERIUS Monitor M22

2.8.3.4 Additionele natuurherstelmaatregelen, 2025 -2030

	Maatregel	Nadere toelichting	Effect op voornaamste knelpunt(en)	Effect op doelstelling
1	Versnelling van verwerving en optimalisering van de inrichting van natuurgebieden	Betreft realisatie (verwerving, optimalisering en inrichting) essentiële of benodigde sleutelhectares binnen en buiten NNZ gericht op systeemherstel (o.a. hydrologie) Natura2000 en overige Natuur. Zoekbieden ook binnen multifunctionele zones rondom stikstof overbelaste N2000 natuur.	6, 9	H1614

	Maatregel	Nadere toelichting	Effect op voornaamste knelpunt(en)	Effect op doelstelling
2	Verbetering kwaliteit van Natuurgebieden (binnen NNN). Maatregelen in de overgangszones, inclusief verbinding tussen gebieden	Actieve stimulering extensivering van bemesting of stoppen van bemesting gericht op reductie van stikstof door stimuleren vergroening en natuurinclusieve landbouw binnen het Landelijk Gebied. Betreft uitvoeren van het aanvalsplan: Vergroening Landelijk Gebied binnen multifunctionele zones N2000 stikstofoverbelaste natuur (versterken verbinding tussen landbouw en natuur). Accent Vogelkreek: ontsnippering (groene, droge dooradering), Natuur en landschapversterking, o.a. versterking oude oeverlanden en kreekstructuren met bijbehorende landschapselementen in synergie met wateropgaven (KRW, WB21 en klimaatadaptatie) en vormen van natuurinclusieve landbouw (binnen Zeeland Volhoudbare landbouw).	3,4,6,7,9	H1614
3	Verbetering kwaliteit van Natuurgebieden (binnen NNN). Maatregelen in de overgangszones, inclusief verbinding tussen gebieden	Instandhouding (gerealiseerde) natuur binnen multifunctionele zones buiten NNZ gericht op reductie van stikstof emissies op stikstof overbelaste N2000 natuur (samenhang met project 3a). Instandhouding of (aangepast) beheer van gerealiseerde en bestaande natuurlijke inrichtingen of gericht op natuurontwikkeling binnen multifunctionele zones buiten NNZ gericht behoud van bemestingsvrije stroken, randen, overhoeken, etc. .	3,7,9	H1614
4	Verbetering kwaliteit van Natuurgebieden (binnen NNN). Maatregelen in de overgangszones, inclusief verbinding tussen gebieden	Aanvullend aangepast beheer gericht op uitbreiding dichtheid en/of groeiplaatsen van Kruiwend Moerasscherm op basis van resultaten standplaats onderzoek zoals realiseren open vegetaties en kale plekken op de bodem.	1,2,3,4,5,6,7,9	H1614
5	Overige kwaliteitsmaatregelen bovenop het Natuurpact	Aanvullend beheer bovenop huidige inspanning noodzakelijk door de verwijdering van exoten.	3, 8	H1614
6	Hydrologische verbeteringen, verbetering kwaliteit van natuurgebieden	Hydrologische maatregelen en analyses: behoud benodigde grondwaterstand > instandhouding kruiwend moerasscherm en indicatiesoorten; afname stikstof minnende soorten. Accent Vogelkreek betreft natuurlijk peilbeheer waarbij aanpassing waterafvoer, verlaging maaiveld, vasthouden van (zoet) water in synergie met opgaven: Klimaatadaptatie, water en strategische aanpak Stikstof. Peilopzet oppervlaktewater en natuurlijker peilbeheer	1,2,5,7,9	H1614

2.8.3.5 Maatregelpakket Programma Natuur fase 2 Vogelkreek, 2024-2030

Categorie		Effect op habitatype en ha.	Locatie	Maatregel	Nadere Toelichting	Uitvoering door:	€
Verbetering Kwaliteit	A	H1614	Vogelkreek	Begrazing; aanpassen bestaande begrazing en intensiveren van het natuurbeheer met maaien en afvieren van de vegetatie	Begrazing; aanpassen bestaande begrazing en intensiveren van het natuurbeheer met maaien en afvieren van de vegetatie	Provincie i.c.m. Staatsbosbeheer	100.000
Verbetering Kwaliteit	A	H1614	Oostzijde Vogelkreek ter hoogte van de sok.	Vergroten van de hoogte gradient en het verdiepen en aansluiten van de sok op de Vogelkreek, zodat meer leefgebied voor kruipend moerasscherm ontstaat	Vergroten van de hoogte gradient en het verdiepen en aansluiten van de sok op de Vogelkreek, zodat meer leefgebied voor kruipend moerasscherm ontstaat	Provincie i.c.m. Staatsbosbeheer	100.000
Verbetering Kwaliteit	A	H1614	Oostzijde van de Vogelkreek	Aanleg extra houtrillen naar het oosten toe	Creeeren extra leefplaatsen voor kruipend moerasscherm	Provincie i.c.m. Staatsbosbeheer	100.000
Hydrologische verbeteringen	B	H1614	Vogelkreek	Monitoring/onderzoek waterkwaliteit	Om beter in beeld te krijgen de kwaliteit van het water om evt. maatregelen te kunnen treffen voor het verbeteren van de kwaliteit van het water.	Provincie i.c.m. Staatsbosbeheer	40.000
Hydrologische verbeteringen	B	H1614	Vogelkreek	Verbeteren waterkwaliteit	Onvoldoende overstrooming van het gebied, voor kruipen moerasscherm is regelmatig overstromen noodzakelijk	Provincie i.c.m. Staatsbosbeheer	100.000

3. Begroting Programma Natuur Zeeland, fase 2

3.1 Begroting gebieden 2024-2030

Natura-2000-gebied	Benodigde financiën in €
Kop van Schouwen (116)	10.430.000
Manteling van Walcheren (117)	12.155.000
Westerschelde & Saeftinghe (122)	8.450.000
Oosterschelde (118)	19.600.000
Grevelingen (115)	6.850.000
Yerseke & Kapelse Moer (121)	65.000
Vogelkreek (126)	440.000
Zwin en Kievittepolder (123)	460.000
Canisvliet (125)	40.000
Groote Gat (124)	80.000
15% overhead gebaseerd op een Spuk van € 44.665.782 voor de periode 2024-2030. (per jaar € 6.380.826)	6.700.000
Totaal	65.270.000

3.1.1 Nadere uiteenzetting apparaatskosten tot 2030 (15% overheadskosten)

Overheadskosten 15% van € 44,7 mln.	Organisatie	Kostenraming
<ul style="list-style-type: none"> ▪ Extra personele (uitvoerings)capaciteit voor uitvoering projecten en/of herstelmaatregelen, fase 2 Programma Natuur ▪ Onderbouwing en uitwerking fase 2 maatregelen Programma Natuur, o.a. voorbereidingsuren en toezicht uren projecten ▪ Opstarten en uitvoeren gebiedsgerichte aanpak ▪ En overige werkzaamheden voor zover deze betrekking hebben op Programma Natuur fase 2. 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Provincie Zeeland 	€ 3.000.000
<ul style="list-style-type: none"> ▪ Traineeship uitvoering Programma Natuur 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Provincie Zeeland 	€ 700.000
<ul style="list-style-type: none"> ▪ Aanvullende apparaatskosten voor: <ul style="list-style-type: none"> ▪ Voorbereidings- en onderzoekuren projecten en/of herstelmaatregelen fase 2 Programma Natuur ▪ Toezicht uren projecten fase 2 Programma Natuur ▪ Uitvoering herstelmaatregelen en projecten ▪ Verdere uitwerking maatregelpakket fase 2 Programma Natuur 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Staatsbosbeheer ▪ Natuurmonumenten ▪ Het Zeeuwse Landschap ▪ RWS Zee en Delta ▪ Waterschap Scheldestromen ▪ Landschapsbeheer Zeeland ▪ ZLTO ▪ Gemeenten ▪ En andere organisaties die noodzakelijk zijn voor uitvoering maatregelen 	€ 3.000.000
Totaal		€ 6.700.000

Bovengenoemde bedragen zijn uitwisselbaar, waarbij het totaal aan apparaats- en overheadkosten de 15% niet mag overschrijden.

3.1.2 Begroting 2024-2030, aanvullende programmering vanuit fase 1 (reserve maatregelen)

In de aanvraag voor Programma Natuur fase 1 hebben we destijds een overprogrammering opgenomen van ruim € 10,8 miljoen. In totaliteit was voor fase 1 een aanvraag gedaan (inclusief overprogrammering) van ruim € 29,9 miljoen.

Medio 2023 zijn nog niet alle maatregelen (volledig) uitgevoerd of bestuurlijk verplicht.

Bijlage 3 geeft een specificatie van deze maatregelen per gebied. We verwachten dat de komende periode de bedragen genoemd in de specificatie verder zullen afnemen.

Natura-2000-gebied	Overprogrammering (vanuit fase 1) in €
Kop van Schouwen (116)	5.570.000
Manteling van Walcheren (117)	5.720.000
Oosterschelde (118)	1.550.000
Grevelingen (115)	1.860.000
Yerseke en Kapelse Moer (121)	1.300.000
De drie Kreken (124, 125 en 126)	5.100.000
Zwin en Kievittepolder (123)	1.350.000
Monitoring	400.000
Boscompensatie	48.392
Totaal	€ 22.898.392

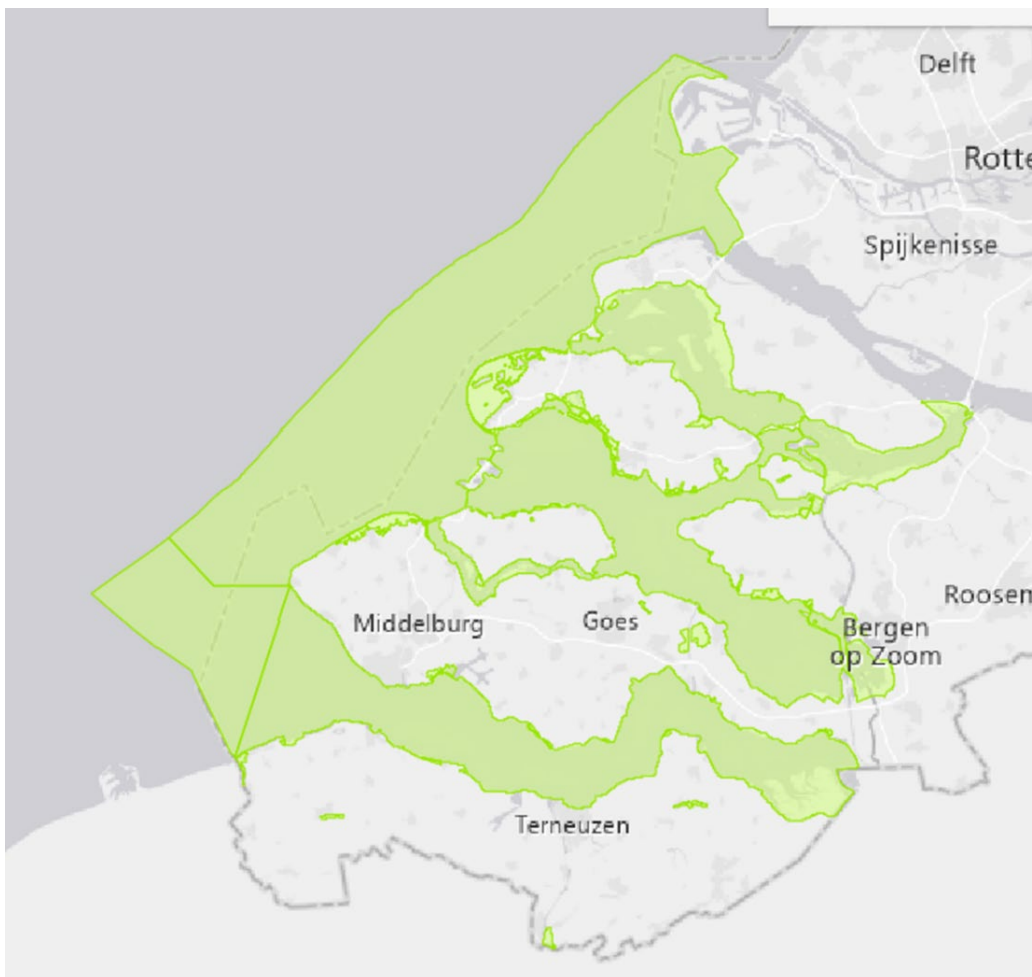
Voor een specificatie van de gebieden zie bijlage 3.

3.1.3 Totale begroting 2024-2030 prioritering en aanvullende programmering.

Natura-2000-gebied	Benodigde financiën in €
Kop van Schouwen (116)	16.000.000
Manteling van Walcheren (117)	17.875.000
Westerschelde & Saeftinghe (122)	8.450.000
Yerseke en Kapelse moer (121)	1.365.000
Zwin en Kievittepolder (123)	1.810.000
De drie kreken (124, 125 en 126)	5.660.000
Oosterschelde (118)	21.150.000
Grevelingen (115)	8.710.000
Onderzoek en Monitoring	400.000
Rijksbijdrage voor boscompensatie	48.392
15% overhead i.r.t. apparaatskosten provincie en bij derden	6.700.000
Totaal	88.168.392

2. Bijlage 1. N2000 Gebieden

1. Yerseke en Kapelse Moer
2. Grootte Gat
3. Canisvliet
4. Vogelkreek
5. Kop van Schouwen
6. Manteling van Walcheren
7. Zwin en Kievittepolder
8. Oosterschelde
9. Westerschelde en Saeftinghe
10. Grevelingen
11. Krammer Volkerrak
12. Voordelta
13. Markiezaat
14. Veerse Meer
15. Vlake van Raan
16. Zoommeer

3. Bijlage 2. Stikstofoverbelasting per Natura 2000-gebied

De onderstaande visualisatie komen voort uit de landelijk beschikbare gegevens over de huidige stikstofdepositie (RIVM brondata 2020) per N2000-gebied met prognoses richting 2030 zoals die beschikbaar zijn in AERIUS Monitor M22. Per N2000-gebied wordt een overzicht gegeven van de mate van stikstofbelasting op de aangewezen stikstofgevoelige habitattypen. De mate van stikstofbelasting van het habitatype is onderverdeeld in 5 categorieën (aansluitend bij AERIUS Monitor):

- Geen overbelasting (>70 mol onder KDW):
Donkergroen (geen overbelasting) geeft aan welk percentage van de oppervlakte van de stikstofgevoelige natuur belast wordt met een stikstofdepositie die meer dan 70 mol/ha/jaar onder de KDW van die habitats ligt.
- Naderende overbelasting KDW (<=70 mol onder KDW):
Lichtgroen (naderende overbelasting) geeft aan welk percentage van de oppervlakte van de stikstofgevoelige natuur belast wordt met een stikstofdepositie tussen 0 en 70 mol/ha/jaar onder de KDW.
- Lichte overbelasting KDW (<=70 mol boven KDW):
Heel lichtpaars (lichte overbelasting) geeft aan welk percentage van de oppervlakte van de stikstofgevoelige natuur belast wordt met een stikstofdepositie tussen 0 en 70 mol/ha/jaar boven de KDW.
- Matige overbelasting KDW (>70 mol boven KDW maar <2x KDW):
Lichtpaars (matige overbelasting) geeft aan welk percentage van de oppervlakte van de stikstofgevoelige natuur belast wordt met een stikstofdepositie die hoger is dan 70 mol/ha/jaar boven de KDW en lager is dan 2 maal de KDW.
- Sterke overbelasting (>=2x KDW):
Donkerpaars (sterke overbelasting) geeft aan welk percentage van de oppervlakte van de stikstofgevoelige natuur belast wordt met een stikstofdepositie die hoger is dan 2 maal de KDW.

Kop van Schouwen

Manteling van Walcheren

Overbelast ● Geen overbelasting ● Naderende overbelasting ● Lichte overbelasting ● Matige overbelasting ● Sterke overbelasting

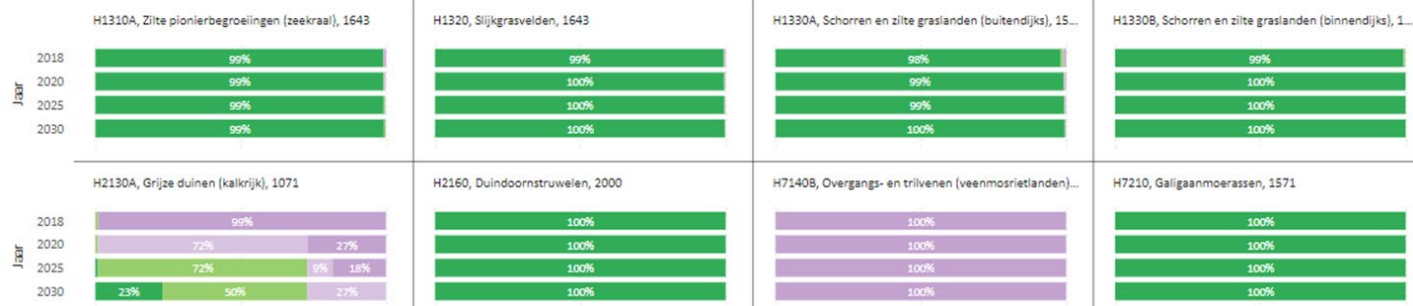
Westerschelde & Saeftinghe

Overbelast ● Geen overbelasting ● Naderende overbelasting ● Lichte overbelasting ● Matige overbelasting ● Sterke overbelasting

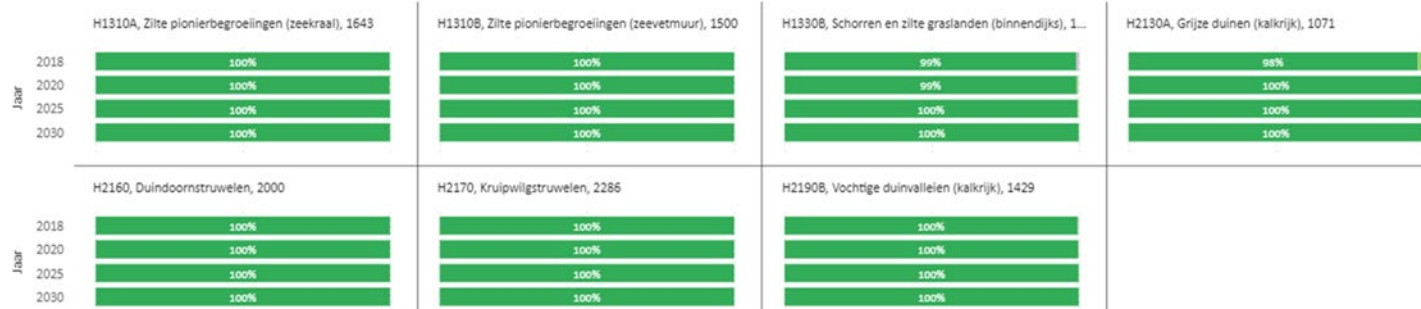
Oosterschelde

Overbelast ● Geen overbelasting ● Naderende overbelasting ● Lichte overbelasting ● Matige overbelasting ● Sterke overbelasting

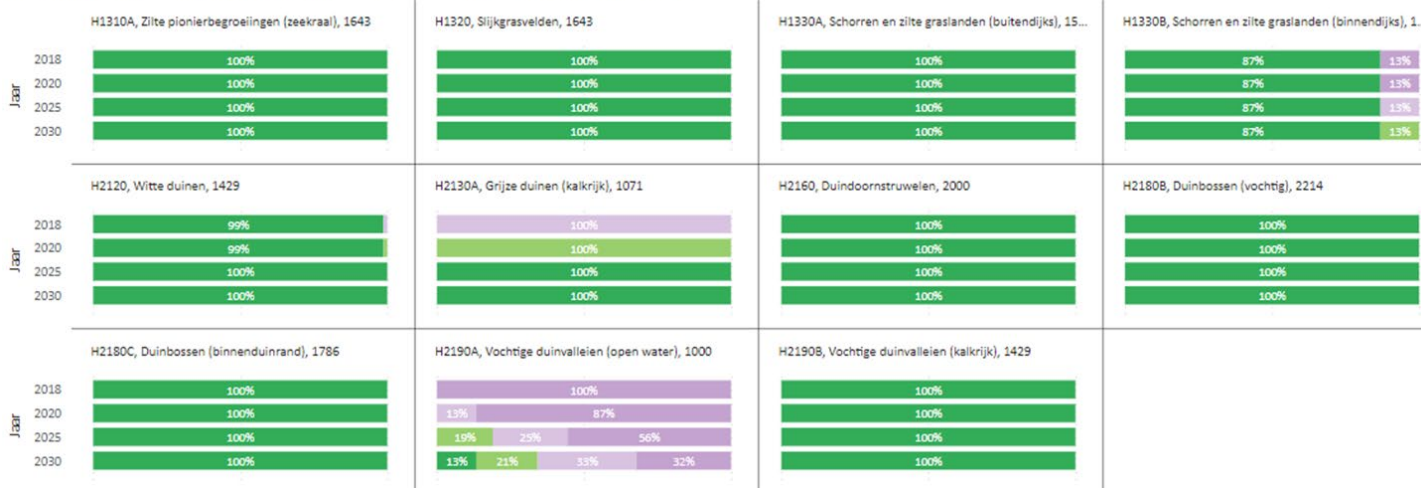
Grevelingen

Overbelast ● Geen overbelasting ● Naderende overbelasting ● Lichte overbelasting ● Matige overbelasting

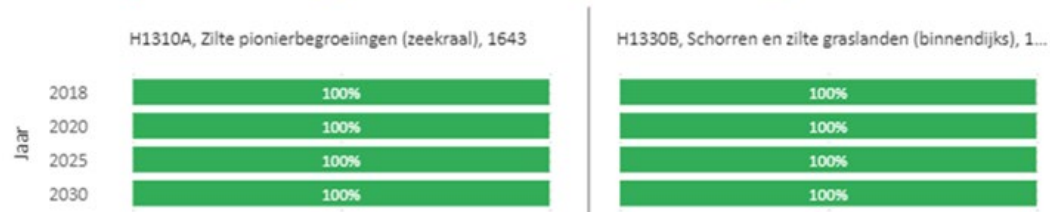
Zwin & Kievittepolder

Overbelast ● Geen overbelasting ● Naderende overbelasting ● Lichte overbelasting ● Matige overbelasting

Yerseke en Kapelse Moer

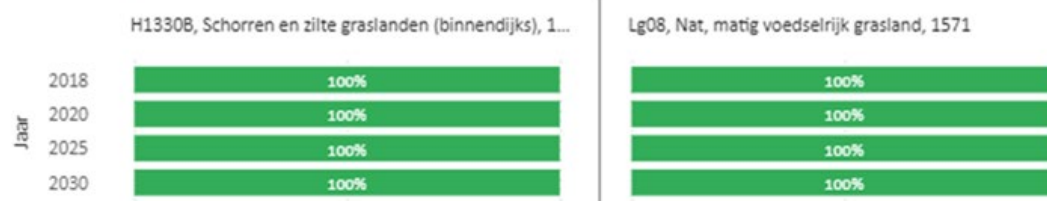
Overbelast ● Geen overbelasting ● Naderende overbelasting ● Lichte overbelasting ● Matige overbelasting

De drie krekten:

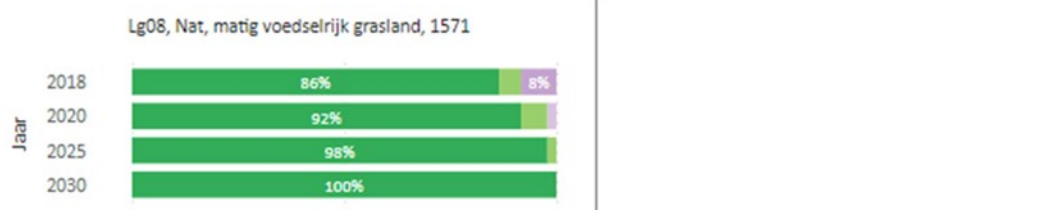
Groote Gat

Overbelast ● Geen overbelasting

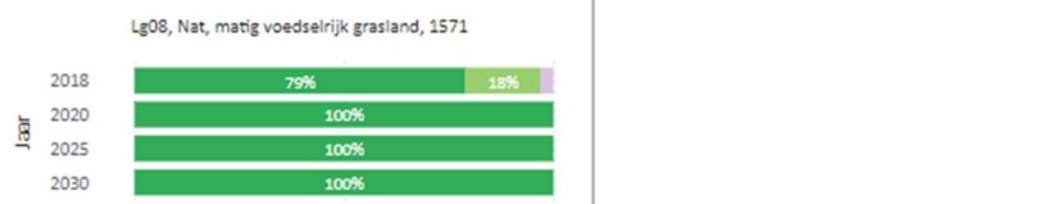
Canisvliet

Overbelast ● Geen overbelasting ● Naderende overbelasting ● Lichte overbelasting ● Matige overbelasting

Vogelkreek

Overbelast ● Geen overbelasting ● Naderende overbelasting ● Lichte overbelasting

4. Bijlage 3. Aanvullende programmering Programma Natuur vanuit fase 1, per gebied

Kop van Schouwen

Categorie		Effect op habitattypen en ha.	Locatie	Maatregel	Nadere Toelichting	Uitvoering door:	€
Verbetering kwaliteit	A	H2130A: 69 ha. H2130B: 448 ha. H2130C: 42 ha. H2150: 10 ha. H2180A: 73 ha. H2180B: 35 ha. H2180C: 98 ha. H2190A: 14 ha. H2190C: 7 ha.		Verbetering kwaliteit van Natuurgebieden (binnen NNN). Maatregelen in de overgangszones, inclusief verbinding tussen gebieden	Actieve stimulering extensivering van bemesting of stoppen van bemesting gericht op reductie van stikstof door stimuleren vergroening en natuurinclusieve landbouw binnen het Landelijk Gebied. Toename van natuuroppervlak en minder intensieve landbouw. Accent Kop van Schouwen op ontsnippering (blauw en groene dooradering landelijk gebied), Natuur en landschapversterking in synergie met wateropgaven (KRW, WB21 en klimaatadaptatie) en vormen van natuurinclusieve landbouw (binnen Zeeland Volhoudbare landbouw). Voorbeelden concrete maatregelen: voedselbossen, aanleg (houtige) landschapselementen, bemestingsvrije randzones langs waterlopen, brede natuurvriendelijke oevers en overhoeken, teeltvrije zones van 10-20 mtr en kleinschalige duinbosversterking. Stimulering grondeigenaren via subsidieregeling.	Natuurmonumenten, Staatsbosbeheer, Stichting Landschapsbeheer Zeeland, ZLTO, particuliere grondeigenaren en waterschap Scheldestromen	600.000
Verbetering kwaliteit	A	H2130A: 69 ha. H2130B: 448 ha. H2130C: 42 ha. H2150: 10 ha. H2180A: 73 ha. H2180B: 35 ha. H2180C: 98 ha. H2190A: 14 ha. H2190C: 7 ha.		Verbetering kwaliteit van Natuurgebieden (binnen NNN). Maatregelen in de overgangszones, inclusief verbinding tussen gebieden	Instandhouding (gerealiseerde) natuuroppervlak aangrenzend en rondom Natura 2000-gebied Kop van Schouwen gericht op reductie van stikstof emissies (samenhang met project 2a). Sluit aan bij spoor 1b. Programma Natuur	Natuurmonumenten, Staatsbosbeheer, Stichting Landschapsbeheer Zeeland, ZLTO, particuliere grondeigenaren en waterschap Scheldestromen	600.000
Verbetering kwaliteit	A	H2130A: 69 ha. H2130B: 448 ha. H2130C: 98 ha.		Verbetering van de kwaliteit van natuurgebieden	Herstel dynamiek door creëren van extra interne zandmotoren binnen duingebieden. Bijvoorbeeld door extra aanleggen van stuifkuilen en open zandgebied. Het verwijderen van stuifdijken, het maken van kerven in de zeereep, zandsuppletie op het strand, het verwijderen van stuifschermen, niet inplanten van helm, afvlakken van hellingen, etc.	Provincie Zeeland ism Natuurmonumenten en Staatsbosbeheer	400.000

Categorie		Effect op habitattypen en ha.	Locatie	Maatregel	Nadere Toelichting	Uitvoering door:	€
Hydrologische verbeteringen	B	H2130A: 69 ha. H2130B: 448 ha. H2130C: 42 ha. H2150: 10 ha. H2180A: 73 ha. H2180B: 35 ha. H2180C: 98 ha. H2190A: 14 ha. H2190C: 7 ha.		Hydrologische verbeteringen. Verbetering van de kwaliteit van natuurgebieden en maatregelen in de overgangszones	Door verdroging is sprake van meer, c.q. toename van mineralisatie. Inzet op gebiedsgerichte maatregelen voor instandhouding en versterking van hydrologische condities (klimaatbuuste inzet) voor deelgebieden binnen Kop van Schouwen. Accent op aanpassing waterafvoer voor vasthouden van (zoet) water en infiltratie via o.a.1. dempen waterafvoerende watergangen, 2. realiseren LOP stuwjes, 3. peilgestuurde drainage, 4. sloten verondiepen en 5. adaptief waterbeheer.	Natuurmonumenten, Staatsbosbeheer, ZLTO en waterschap Scheldestromen	620.000
Versnelling verwerving	C1	H2130A: 69 ha. H2130B: 448 ha. H2130C: 42 ha. H2150: 10 ha. H2180A: 73 ha. H2180B: 35 ha. H2180C: 98 ha. H2190A: 14 ha. H2190C: 7 ha.		versnelling van verwerving en optimalisering van de inrichting van natuurgebieden	Betreft realisatie (verwerving, optimalisering en inrichting) essentiële of benodigde sleutelhectares binnen en buiten NNZ gericht op verbetering natuurkwaliteit	Provincie Zeeland en terreinbeheerders	2.000.000
Optimaliseren inrichting	C2	H2130A: 69 ha. H2130B: 448 ha. H2130C: 42 ha. H2150: 10 ha. H2180A: 73 ha. H2180B: 35 ha. H2180C: 98 ha. H2190A: 14 ha. H2190C: 7 ha.		Optimalisering van de inrichting van natuurgebieden. Verbetering van de kwaliteit van Natuurgebieden en maatregelen in de overgangszones, inclusief verbindingen tussen gebieden.	Extensivering bemesting van gronden binnen multifunctionele zones (uitvoering: verbreding zones met 10 mtr breedte langs aanwezige bloemrijke dijklichamen over 3 km (3 ha) en uitvoering aangepast beheer). Extra maaien en afvoeren > verwijdering aanwezige stikstof > toename verspreiding gevoelige soorten. Nemen van specifieke beheermaatregelen op zeer kansrijke delen gericht op habitatverbeteren.	Natuurmonumenten en Staatsbosbeheer en Waterschap m.b.t. de dijken.	500.000
Overige kwaliteit	E	H2130A: 69 ha. H2130B: 448 ha. H2130C: 42 ha. H2150: 10 ha. H2180A: 73 ha. H2180B: 35 ha. H2180C: 98 ha. H2190A: 14 ha. H2190C: 7 ha.		Overige kwaliteitsmaatregelen bovenop het Natuurpact	Regulatie recreatiedruk Stikstof overbelaste N2000 natuur. Accent Kop van Schouwen: Extra handhavingscapaciteit (0,5 tot 1 fte), inzetten op voorlichting, en separeren van verschillende soorten van recreatief medegebruik o.a. via aanscherping routes en duidelijke bebording.	Natuurmonumenten, Staatsbosbeheer en RUD-Zeeland	350.000

Categorie		Effect op habitatype en ha.	Locatie	Maatregel	Nadere Toelichting	Uitvoering door:	€
Overige kwaliteit	E	H2130 A: 69 ha., H 2130 C: 98 ha, H2190A: 14 ha. H2190 B: H2190C: 7 ha.		overige kwaliteitsmaatregelen bovenop het Natuurpact	bestrijding van Amerikaanse vogelkers, plan van aanpak voor exotenbeheer, urgentie is watercrassula, voorlichting en kennisdelen over aanpak exoten binnen en buiten het gebied	Natuurmonumenten en Staatsbosbeheer en Waterschap m.b.t. de dijken.	pm
Boscompensatie	F	H2180A: 73 ha. H2180B: 35 ha. H2180C: 98 ha.	Kuijerdamseweg / Elkerzeeseweg	Verbetering van de kwaliteit van Natuurgebieden en maatregelen in de overgangszones, inclusief verbinding tussen gebieden	Boscompensatie, versterking mantel- en duinbossen 2 ha boscompensatie en 8 ha additioneel bos gericht op reductie van stikstof rondom N2000 stikstofoverbelaste Natuur	Provincie Zeeland ism Natuurmonumenten en Staatsbosbeheer	500.000

Manteling van Walcheren

Categorie		Effect op habitatype en ha.	Locatie	Maatregel	Nadere Toelichting	Uitvoering door:	€
Versnelling verwerving	C1	H2130A: 20 ha. H2130B: 210 ha. H2130C: 0,5 ha. H2180A: 59 ha. H2180B:122 ha. H2180C: 48 ha. H2190A: 17 ha. H2190C: 2,8 ha. H1330B: 0,27 ha.		Versnelling van verwerving en optimalisering van de inrichting van natuurgebieden	Betreft realisatie (verwerving, optimalisering en inrichting) essentiële of benodigde sleutelhectares binnen en buiten NNZ gericht op systeemherstel (o.a. hydrologie) Natura2000 en overige Natuur. Zoekbieden ook binnen multifunctionele zones rondom stikstofoverbelaste N2000 natuur	Provincie Zeeland en terreinbeheerders	1.500.000
Overgangszones	D	H2130A: 20 ha. H2130B: 210 ha. H2130C: 0,5 ha. H2180A: 59 ha. H2180B:122 ha. H2180C: 48 ha. H2190A: 17 ha. H2190B: 13 ha. H2190C:2,8 ha.		Maatregelen in de overgangszones, inclusief verbinding tussen gebieden	Actieve stimulering extensivering van bemesting of stoppen van bemesting gericht op reductie van stikstof door stimuleren vergroening en natuurinclusieve landbouw binnen het Landelijk Gebied. Accent Manteling van Walcheren op ontsnippering, Natuur en landschapversterking in synergie met wateropgaven (KRW,WB21 en klimaatadaptatie) en vormen van natuurinclusieve landbouw (binnen Zeeland Volhoudbare landbouw). Voorbeelden concrete maatregelen: voedselbossen, aanleg (houtige) landschapselementen, brede natuurvriendelijke oevers en overhoeken, teeltvrije zones van 10-20 mtr, kleinschalige duinbosversterking. Stimulering via subsidieregeling	Provincie Zeeland	600.000
Optimaliseren inrichting	C1	H2130A: 20 ha. H2130B: 210 ha. H2130C: 0,5 ha. H2180A: 59 ha. H2180B:122 ha. H2180C: 48 ha. H2190A: 17 ha. H2190B: 13 ha. H2190C:2,8 ha.		Maatregelen in de overgangszones, inclusief verbinding tussen gebieden	Instandhouding (gerealiseerde) natuuroppervlak aangrenzend en rondom Natura 2000-gebied Manteling van Walcheren gericht op reductie van stikstof emissies (samenhang met project 2a). Sluit aan bij spoor 1b. Programma Natuur	Provincie Zeeland	570.000
Verbetering kwaliteit	A	H2130A: 20 ha. H2130B: 210 ha. H2130C: 0,5 ha.		Verbetering kwaliteit van natuurgebieden,	Realiseren van een zandmotor aan de kust van Walcheren gericht op verstuiving van kalkrijk zand en daarbij tegengaan verzuring i.r.t. stikstof overbelasting . Het robuust ontwikkelen van de duinzone, inclusief aanleg natuurstrand door realisatie van zandmotor Walcheren	Het Zeeuwse Landschap en Staatsbosbeheer	1.000.000

Categorie		Effect op habitatype en ha.	Locatie	Maatregel	Nadere Toelichting	Uitvoering door:	€
Overige kwaliteit	E	H2120: 38 ha. H2130A: 20 ha. H2130B: 210 ha. H2130C: 0,5 ha. H2180A: 59 ha. H2180B:122 ha. H2180C: 48 ha. H2190A: 17 ha. H2190C:2,8 ha. H2160: 69 ha. H2170: 10 ha.		Overige kwaliteitsmaatregelen bovenop het Natuurpact	Aanvullend beheer bovenop huidige inspanning noodzakelijk door de verwijdering van exoten. Accent ligt bij Manteling van Walcheren op: Watercrassula , Az duizendknopen, Reuzenbalsemien, Amerikaanse vogelkers en Reuzenberenklauw.	Het Zeeuwse Landschap en Staatsbosbeheer	650.000
Overige kwaliteit	E	H2130A: 20 ha. H2130B: 210 ha. H2130C: 0,5 ha. H2180A: 59 ha. H2180B:122 ha. H2180C: 48 ha. H2190A: 17 ha. H2190C:2,8 ha. H2160: 69 ha. H2170: 10 ha.		overige kwaliteitsmaatregelen bovenop het Natuurpact	Regulatie recreatiedruk Stikstof overbelaste N2000 natuur: Grote opgave N2000 overbelaste Natuur gericht op doelbereik 70% 2030. Extra regulatie recreatie, o.a. toezicht en handhaving is noodzakelijk. Accent Manteling van Walcheren betreft: Onderzoek, routeverduidelijking, voortlichting en extra handavingscapaciteit (1 fte).	Het Zeeuwse Landschap en Staatsbosbeheer	300.000
Versnelling vererving	C1	H2180A: 20 ha H2180B: 110 ha.		versnelling van verwerving en optimalisering van de inrichting van natuurgebieden, verbetering kwaliteit van natuurgebieden. Maatregelen in de overgangszones, inclusief verbinding tussen gebieden	Omvorming en uitbreiding van Duinbos i.r.t. Stikstof aanpak Natura 2000, Boscompensatie 2 ha en 18 ha additioneel duinbos	Het Zeeuws Landschap en Staatsbosbeheer	300.000
Optimaliseren inrichting	C2	H2130A: 20 ha. H2130B: 210 ha. H2130C: 0,5 ha. H2180A: 59 ha. H2180B:122 ha. H2180C: 48 ha. H2190A: 17 ha. H2190C:2,8 ha. H1330B: 0,27 ha.		Optimalisering van de inrichting van natuurgebieden, verbetering kwaliteit van natuurgebieden	Extensivering bemesting en reductie stikstofemissie en versterking droge verbindingen. Betreft kwaliteitsimpuls bestaande bloemrijke en insectenrijke habitats. Focus maatregel deelgebied Manteling op strookuitbreiding en aangepast beheer. Concreet: 10 mtr verbreding over 5,5 km bloemrijke dijken (5,5 ha)	Het Zeeuws Landschap, Stichting Landschapsbeheer Zeeland, ZLTO, Particuliere grondeigenaren, Staatsbosbeheer en waterschap Scheldestromen	300.000
Hydrologische verbeteringen	B	H2120: 38 ha. H2130A: 20 ha. H2130B: 210 ha. H2130C: 0,5 ha. H2180A: 59 ha. H2180B:122 ha. H2180C: 48 ha. H2190A: 17 ha. H2190C:2,8 ha. H2160: 69 ha. H2170: 10 ha.		Hydrologische verbeteringen, verbetering kwaliteit van natuurgebieden en maatregelen in de overgangszones, inclusief verbinding tussen gebieden.	Betreft: Aanpassing waterafvoer, vasthouden van (zoet) water binnen 250 ha door 1. dempen waterafvoerende watergangen, realiseren van anti verdrogende maatregelen zoals LOP stuwtjes en peilgestuurde drainage. Realisatie GGOR. Dit in synergie met opgaven: Klimaatadaptatie, water en strategische aanpak Stikstof.	Het Zeeuwse Landschap, Staatsbosbeheer, ZLTO, particuliere grondeigenaren en waterschap Scheldestromen, Provincie Zeeland	500.000

Oosterschelde

Categorie		Effect op habitatype en ha.	Locatie	Maatregel	Nadere Toelichting	Uitvoering door:	€
Verbetering kwaliteit	A	H2120: 20 ha.		Verbetering van de kwaliteit van natuurgebieden	Project Natuurherstel N2000 Voordelta, de Banjaard. Natuurherstel Duinen, terugbrengen dynamiek verstuing en eb en vloed	Staatsbosbeheer	100.000
Verbetering kwaliteit	A	H1330B, H2190, H7140B en H1340		Verbetering van de kwaliteit van natuurgebieden	Extra maaien en afvoeren > herstel H1330B, verwijdering stikstof uit aanwezige vegetatie binnen stikstofoverbelaste N2000 leefgebieden Oosterschelde	Staatsbosbeheer	470.000
Overige kwaliteit	E	H1330B/ H2190, H7140B en H1340		Overige kwaliteitsmaatregelen bovenop het Natuurpact, exotenbeheer	Aanvullend beheer bovenop huidige inspanning noodzakelijk door de verwijdering van exoten. Accent ligt bij Oosterschelde op: Watercrassula	Staatsbosbeheer	300.000
Versnelling verwerving	C1	H1330B/ H2190 en H1340		Versnelling van verwerving en optimalisering van de inrichting van natuurgebieden, verbetering kwaliteit van natuurgebieden en maatregelen in de overgangszones, inclusief verbinding tussen gebieden	Extensivering bemesting en reductie stikstof. Betreft Strookuitbreiding 10 mtr over 10-15 km (15 ha) Tevens kwaliteitsverbetering door extra maaien en afvoeren > verwijdering aanwezige stikstof > toename verspreiding gevoelige soorten.	Het Zeeuws Landschap, Natuurmonumenten en Staatsbosbeheer	450.000
Overige kwaliteit	E	H1330B/ H2190, H7140B en H1340		overige kwaliteitsmaatregelen bovenop het Natuurpact, regulatie recreatiedruk	Regulatie recreatiedruk Stikstof overbelaste N2000 natuur. Accent Oosterschelde: inzetten op voorlichting, en separeren van verschillende soorten van recreatief medegebruik.	Natuurmonumenten, Het Zeeuwse landschap, Staatsbosbeheer en RUD-Zeeland	230.000

Grevelingen

Categorie		Effect op habitatype en ha.	Locatie	Maatregel	Nadere Toelichting	Uitvoering door:	€
Versnelling verwerving	C1	H1330B, H2190B en overige soorten: > 10 ha	Dijkwater	versnelling van verwerving en optimalisering van de inrichting van natuurgebieden,	Betreft realisatie (verwerving, optimalisering en inrichting) essentiële of benodigde sleutelhectares binnen en buiten NNZ gericht op systeemherstel (o.a. hydrologie) Natura2000 en overige Natuur. Zoekbieden ook binnen multifunctionele zones rondom stikstofoverbelaste N2000 natuur	Staatsbosbeheer	750.000
Hydrologische verbeteringen	B	H1330B, H2190B en overige soorten: > 10 ha	Divers	natuurherstel en behoud stikstofoverbelaste N2000 natuur o.a. op eilandjes grevelingen en binnendijkse dijkwater	Versterking habitats en hydrologische maatregelen: versteviging behoud grondwaterstand > dynamische dijkzone / dubbele dijken, verwijderen noodzakelijke opslag	Staatsbosbeheer	500.000
Hydrologische verbeteringen	B	H1330B, H2190B en overige soorten: > 10 ha	Divers	natuurherstel en behoud stikstofoverbelaste N2000 natuur o.a. op eilandjes grevelingen en binnendijkse dijkwater	Dijkwater onderzoek verdroging, Hydrologische analyse; evt. uitdiepen kreek en verlengen dijklichaam	Staatsbosbeheer	10.000
Overige kwaliteit	E	H1330B, H2190B en overige soorten: > 10 ha	Geheel	Intensivering reguleren van recreatie	Regulatie recreatiedruk Stikstof overbelaste N2000 natuur: Grote opgave N2000 overbelaste Natuur gericht op doelbereik 70% 2030. Extra regulatie recreatie, o.a. toezicht en handhaving is noodzakelijk.	Staatsbosbeheer en RUD Zeeland	250.000
Verbetering kwaliteit	A	H1330B, H2190B en overige soorten: > 10 ha	Schouwen-Duiveland	versterking droge verbindingen en natuurherstel zeeuwse bloemrijke en faunarijke dijken aangrenzend en rondom de grevelingen (binnendijks)	Betreft kwaliteitsimpuls bestaande bloemrijke en insectenrijke habitats incl. Strookuitbreiding (10 mtr). gericht op reductie van de stikstof emissie door extensivering agrarisch gebruik. Kwaliteitsverbetering door extra maaien en afvoeren > verwijdering aanwezige stikstof > toename verspreiding gevoelige soorten. Valt onder programma spoor 1b	Staatsbosbeheer	350.000

Yerseke & Kapelse Moer

Categorie		Effect op habitatype en ha.	Locatie	Maatregel	Nadere Toelichting	Uitvoering door:	€
Verbetering kwaliteit	A	H1310A. H1310B (52 ha). Totaal A en B is circa 437 ha		Verbetering kwaliteit van Natuurgebieden (binnen NNN). Maatregelen in de overgangszones, inclusief verbinding tussen gebieden	Actieve stimulering extensivering van bemesting of stoppen van bemesting gericht op reductie van stikstof door stimuleren vergroening binnen het Landelijk Gebied. Toename natuuroppervlak. Accent voor Yerseke en Kapelse moer daarbij op Natuur en landschapversterking in synergie met wateropgaven (KRW, WB21 en klimaatadaptatie) en vormen van natuurinclusieve landbouw (binnen Zeeland "volhoudbare landbouw"). Voorbeelden concrete maatregelen: Brede natuurvriendelijke oevers en overhoeken en laagten, teeltvrije zones van 10-20 mtr, landschapselementen. Stimulatie via subsidieregeling	Het Zeeuwse Landschap, ZLTO, particuliere grondeigenaren, Staatsbosbeheer, waterschap Scheldestromen, etc.	450.000
Verbetering kwaliteit	A	H1310A. H1310B (52 ha). Totaal A en B is circa 437 ha		Verbetering kwaliteit van Natuurgebieden (binnen NNN). Maatregelen in de overgangszones, inclusief verbinding tussen gebieden	Instandhouding (gerealiseerde) natuur aangrenzend en rondom Natura 2000-gebied Yerseke en Kapelse moer, gericht op reductie van stikstof emissies op stikstof overbelaste N2000 natuur (samenhang met project 3a). Instandhouding of (aangepast) beheer van gerealiseerde en bestaande natuurlijke inrichtingen of gericht op natuurontwikkeling aangrenzend en rondom het Natura 2000 gebied.	Het Zeeuwse Landschap, ZLTO, particuliere grondeigenaren, Staatsbosbeheer, waterschap Scheldestromen, etc.	400.000
Hydrologische verbeteringen	B	H2130A: 69 ha. H2130B: 448 ha. H2130C: 42 ha. H2150: 10 ha. H2180A: 73 ha. H2180B: 35 ha. H2180C: 98 ha. H2190A: 14 ha. H2190C: 7 ha.		Hydrologische verbetering	Antiverdroging en verdere benodigde analyse Natura2000: Betreft landschapsecologisch onderzoek/hydrologisch onderzoek gericht op nemen van effectieve maatregelen voor de periode 2023-2030. Relatie met beheerplannen Natura2000. Modelmatige analyses waarbij deze gekoppeld worden met de Integrale gebiedsanalyses van waterschap Scheldestromen. Accent Yerseke en Kapelse moer hydrologie: betreft instandhouden en versterken zilte kwel en vasthouden (zout)water.	Het Zeeuwse Landschap, Staatsbosbeheer, ZLTO en waterschap Scheldestromen	50.000
Hydrologische verbeteringen	B	H2130A: 69 ha. H2130B: 448 ha. H2130C: 42 ha. H2150: 10 ha. H2180A: 73 ha. H2180B: 35 ha. H2180C: 98 ha. H2190A: 14 ha. H2190C: 7 ha.		Hydrologische verbeteringen, maatregelen in overgangszones en a. verbetering van de kwaliteit van natuurgebieden	Kwaliteitsimpuls, o.a. systeem (hydrologisch): Accent op Yerseke en Kapelse moer is versterken zoute kwel en voorkomen verdroging. Maatregelen: Opmalen (zout en brakwater) vanuit sloten naar maaienveld tijdens perioden van langdurige droogte. Streefpeilen behalen/instellen door o.a. inlaat water (met een afsluitbare hevel). Verbetering inrichting voormalige krekken en kwaliteit oeverstructuren (50 ha): - peilbesluit KM en hevels KM en YM	Het Zeeuwse Landschap, Staatsbosbeheer en waterschap Scheldestromen	50.000

Categorie		Effect op habitatype en ha.	Locatie	Maatregel	Nadere Toelichting	Uitvoering door:	€
Overgangszones	D	H1310A. H1310B (52 ha). Totaal A en B is circa 437 ha		Maatregelen in de overgangszones, inclusief verbinding tussen gebieden, verbetering hydrologie en verbetering kwaliteit van natuurgebieden	Gericht op reductie van stikstof: Stimulering Natuurinclusieve landbouw binnen multifunctionele zones tussen Yerseke moer en de Vlaakse moer. Betreft strokenteelt en andere vormen van Natuurinclusieve landbouw.	Het Zeeuwse Landschap	350.000

Zwin en Kievittepolder

Categorie		Effect op habitatype en ha.	Locatie	Maatregel	Nadere Toelichting	Uitvoering door:	€
Versnelling verwerving	C1	H1330A, H1330B, H2160, H2190B totaal circa 25 ha en soorten H1014 en H1166		Versnelling van verwerving en optimalisering van de inrichting van natuurgebieden	Betreft realisatie (verwerving, optimalisering en inrichting) essentiële of benodigde sleutelhectares binnen en buiten NNZ gericht op systeemherstel (o.a. hydrologie) Natura2000 en overige Natuur. Zoekbieden ook binnen overgangszones rondom stikstofoverbelaste N2000 natuur.	Provincie Zeeland en Het Zeeuwse Landschap	150.000
Overgangszones	D	H1330A, H1330B, H2160, H2190B totaal circa 25 ha en soorten H1014 en H1166		Verbetering kwaliteit van Natuurgebieden (binnen NNN). Maatregelen in de overgangszones, inclusief verbinding tussen gebieden	Actieve stimulering extensivering van bemesting of stoppen van bemesting gericht op reductie van stikstof door stimuleren vergroening en natuurinclusieve landbouw binnen het Landelijk Gebied aangrenzend en rondom Zwin en Kievittepolder (NL-zijde) betreft: . Natuur en landschapversterking in synergie met wateropgaven (KRW,WB21 en klimaatadaptatie) . Voorbeelden concrete maatregelen: v aanleg (houtige) landschapselementen, brede natuurvriendelijke oevers en overhoeken, teeltvrije zones, strokenteelt, inrichting van overhoeken en kleinschalige natuurontwikkeling binnen agrarisch gebied.	Het Zeeuwse Landschap, Stichting Landschapsbeheer Zeeland, particuliere grondeigenaren en waterschap Scheldestromen	350.000
Verbetering kwaliteit	A	H1330A, H1330B, H2160, H2190B totaal circa 25 ha en soorten H1014 en H1166		Verbetering kwaliteit van Natuurgebieden (binnen NNN). Maatregelen in de overgangszones, inclusief verbinding tussen gebieden	Instandhouding (gerealiseerde) natuuroppervlak aangrenzend en rondom Natura 2000-gebied Zwin en Kievittepolder (NL-zijde) gericht op reductie van stikstof emissies (samenhang met project 2a). Sluit aan bij spoor 1b. Programma Natuur	Het Zeeuwse Landschap, Stichting Landschapsbeheer Zeeland, particuliere grondeigenaren en waterschap Scheldestromen	350.000
Overige kwaliteit	E	H1330A, H1330B, H2160, H2190B totaal circa 25 ha en soorten H1014 en H1166		Overige kwaliteitsmaatregelen bovenop het Natuурpact	Aanvullend beheer bovenop huidige inspanning noodzakelijk door de verwijdering van exoten. Accent ligt bij Zwin en Kievittepolder op: Dijkviltbraam	Het Zeeuwse Landschap	150.000
Overgangszones	D	H1330A, H1330B, H2160, H2190B totaal circa 25 ha en soorten H1014 en H1166		versnelling van verwerving en optimalisering van de inrichting van natuurgebieden, verbetering kwaliteit van natuurgebieden en maatregelen in de overgangszones, inclusief verbinding tussen gebieden	Extensivering bemesting en reductie van stikstof: Betreft versterking verbinding Zwin en Kievittepolder met vestigingswallen Retranchement. Strookuitbreiding langs trace van 10 mtr over 8 km (uitbreiding 8 ha oppervlak). Tevens kwaliteitsverbetering door aangepaste beheermaatregelen. O.a. extra maaien en afvoeren > verwijdering aanwezige stikstof > toename verspreiding gevoelige soorten.	Het Zeeuwse Landschap, Stichting Landschapsbeheer Zeeland, particuliere grondeigenaren en waterschap Scheldestromen	350.000

Canisvliet

Categorie		Effect op habitatype en ha.	Locatie	Maatregel	Nadere Toelichting	Uitvoering door:	€
Versnelling verwerving	C1	H1614 Kruipe moerasscherm habitat 3-6 ha		versnelling van verwerving en optimalisering van de inrichting van natuurgebieden	Betreft realisatie (verwerving, optimalisering en inrichting) essentiële of benodigde sleutelhectares binnen en buiten NNZ gericht op systeemherstel (o.a. hydrologie) Natura2000 en overige Natuur. Zoekbieden ook binnen multifunctionele zones rondom stikstofoverbelaste N2000 natuur	Provincie Zeeland en Staatsbosbeheer	750.000
Verbetering kwaliteit	A	H1614 Kruipe moerasscherm habitat 3-6 ha		Verbetering kwaliteit van Natuurgebieden (binnen NNN). Maatregelen in de overgangszones, inclusief verbinding tussen gebieden	Actieve stimulering extensivering van bemesting of stoppen van bemesting gericht op reductie van stikstof door stimuleren vergroening en natuurinclusieve landbouw binnen het Landelijk Gebied. Betreft uitvoeren van het aanvalsplan: Vergroening Landelijk Gebied binnen multifunctionele zones N2000 stikstofoverbelaste natuur (versterken verbindingtussen landbouw en natuur). Accent Canisvliet: ontsnippering (groene, droge dooradering), Natuur en landschapversterking, o.a. versterking oude oeverlanden en kreekstructuren met bijbehorende landschapselementen in synergie met wateropgaven (KRW, WB21 en klimaatadaptatie) en vormen van natuurinclusieve landbouw (binnen Zeeland Volhoudbare landbouw).	Provincie Zeeland/ TBO	300.000
Verbetering kwaliteit	A	H1614 Kruipe moerasscherm habitat 3-6 ha		Verbetering kwaliteit van Natuurgebieden (binnen NNN). Maatregelen in de overgangszones, inclusief verbinding tussen gebieden	Instandhouding (gerealiseerde) natuur binnen multifunctionele zones buiten NNZ gericht op reductie van stikstof emissies op stikstof overbelaste N2000 natuur (samenhang met project 3a). Instandhouding of (aangepast) beheer van gerealiseerde en bestaande natuurlijke inrichtingen of gericht op natuurontwikkeling binnen multifunctionele zones buiten NNZ gericht behoud van bemestingsvrije stroken, randen, overhoeken, etc. .	Provincie Zeeland	300.000
Verbetering kwaliteit	A	H1614 Kruipe moerasscherm habitat 3-6 ha		Verbetering kwaliteit van Natuurgebieden (binnen NNN). Maatregelen in de overgangszones, inclusief verbinding tussen gebieden	Aanvullend aangepast beheer gericht op uitbreiding dichtheid en/of groeiplaatsen van Kruipe Moerasscherm op basis van resultaten standplaats onderzoek zoals realiseren open vegetaties en kale plekken op de bodem.	Staatsbosbeheer	200.000
Overige kwaliteit	E	H1614 Kruipe moerasscherm habitat 3-6 ha		Overige kwaliteitsmaatregelen bovenop het Natuurpact	Aanvullend beheer bovenop huidige inspanning noodzakelijk door de verwijdering van exoten. Accent ligt bij Canisvliet op: Watercrassula	Staatsbosbeheer	200.000

Categorie		Effect op habitattype en ha.	Locatie	Maatregel	Nadere Toelichting	Uitvoering door:	€
Hydrologische verbeteringen	B	H1614 Kruipend moerasscherm habitat 3-6 ha		Hydrologische verbeteringen, verbetering kwaliteit van natuurgebieden	Hydrologische maatregelen en analyses: behoud benodigde grondwaterstand > instandhouding kruipend moerasscherm en indicatiesoorten; afname stikstofminnende soorten. Accent Canisvliet betreft natuurlijk peilbeheer waarbij aanpassing waterafvoer, verlaging maaiveld, vasthouden van (zoet) water in synergie met opgaven: Klimaatadaptatie, water en strategische aanpak Stikstof. Peilopzet oppervlaktewater en natuurlijker peilbeheer	Staatsbosbeheer, ZLTO en waterschap Scheldestromen	1.000.000

Groote Gat

Categorie		Effect op habitatype en ha.	Locatie	Maatregel	Nadere Toelichting	Uitvoering door:	€
Verbetering kwaliteit	A	Extensivering of stopzetten van bemesting van circa 25 ha buiten NNN		Verbetering kwaliteit van Natuurgebieden (binnen NNN). Maatregelen in de overgangszones, inclusief verbinding tussen gebieden	Actieve stimulering extensivering van bemesting of stoppen van bemesting gericht op reductie van stikstof door stimuleren vergroening en natuurinclusieve landbouw binnen het Landelijk Gebied. Betreft uitvoeren van het aanvalsplan: Vergroening Landelijk Gebied binnen multifunctionele zones N2000 stikstofoverbelaste natuur (versterken verbindingtussen landbouw en natuur). Accent Groote gat: ontsnippering (groene, droge dooradering), Natuur en landschapversterking, o.a. versterking oude oeverlanden en kreekstructuren met bijbehorende landschapselementen in synergie met wateropgaven (KRW, WB21 en klimaatadaptatie) en vormen van natuurinclusieve landbouw (binnen Zeeland Volhoudbare landbouw).	Provincie Zeeland	300.000
Verbetering kwaliteit	A	Instandhouding 25-50 ha buiten NNN		Verbetering kwaliteit van Natuurgebieden (binnen NNN). Maatregelen in de overgangszones, inclusief verbinding tussen gebieden.	Instandhouding (gerealiseerde) natuur aangrenzend en rondom Natura 2000-gebied gericht op reductie van stikstof emissies op stikstof overbelaste N2000 natuur (samenhang met project 3a). Instandhouding of (aangepast) beheer van gerealiseerde en bestaande natuurlijke inrichtingen of gericht op natuurontwikkeling binnen multifunctionele zones buiten NNZ gericht behoud van bemestingsvrije stroken, randen, overhoeken, etc. . Sluit aan bij spoor 1b. Programma.	Provincie Zeeland	300.000
Verbetering kwaliteit	A	Verbetering condities van circa 83 ha, circa 2 ha specifiek habitat en vergroting potentieel habitat met circa 8-10 ha		Verbetering kwaliteit van Natuurgebieden (binnen NNN). Maatregelen in de overgangszones, inclusief verbinding tussen gebieden	Aanvullend aangepast beheer gericht op uitbreiding dichtheid en/of groeiplaatsen van Kruipend Moerasscherm op basis van resultaten standplaats onderzoek zoals realiseren open vegetaties en kale plekken op de bodem.	Staatsbosbeheer	200.000
Hydrologische verbeteringen	B	Onderzoek gericht op verbetering van 83 ha kreekoever		Hydrologische verbetering	Antiverdroging en verdere benodigde analyse Natura2000: Betreft landschapsecologisch onderzoek/hydrologisch onderzoek gericht op nemen van effectieve maatregelen voor de periode 2023-2030. Relatie met beheerplannen Natura2000. Modelmatige analyses waarbij deze gekoppeld worden met de Integrale gebiedsanalyses van waterschap Scheldestromen	Provincie Zeeland, Het Zeeuwse Landschap, ZLTO en waterschap Scheldestromen	50.000

Categorie		Effect op habitattype en ha.	Locatie	Maatregel	Nadere Toelichting	Uitvoering door:	€
Hydrologische verbeteringen	B	Verbetering condities van circa 83 ha, circa 2 ha specifiek habitat en vergroting potentieel habitat met circa 8-10 ha		Hydrologische verbeteringen, verbetering kwaliteit van natuurgebieden	Hydrologische maatregelen en analyses: behoud benodigde grondwaterstand > instandhouding kruipend moerasscherm en indicatiesoorten; afname stikstofminnende soorten. Accent Groote Gat betreft natuurlijk peilbeheer waarbij aanpassing waterafvoer, verlagen maaiveld, vasthouden van (zoet) water in synergie met opgaven: Klimaatadaptatie, water en strategische aanpak Stikstof. Natuurlijker peilbeheer oppervlaktewater en peilopzet oppervlaktewater	Staatsbosbeheer	1.000.000
Versnelling verwerving	C1	Circa 3-5 ha.		versnelling van verwerving en optimalisering van de inrichting van natuurgebieden	Betreft realisatie (verwerving, optimalisering en inrichting) essentiële of benodigde sleutelhectares binnen en buiten NNZ gericht op systeemherstel (o.a. hydrologie) Natura2000 en overige Natuur. Zoekbieden ook binnen multifunctionele zones rondom stikstofoverbelaste N2000 natuur	Provincie Zeeland en Het Zeeuwse Landschap	350.000
Overige kwaliteit	E	Circa 10-20 ha		Overige kwaliteitsmaatregelen bovenop het Natuurpact, exotenbeheer	Aanvullend beheer bovenop huidige inspanning noodzakelijk door de verwijdering van exoten. Accent ligt bij Groote gat op: Dijkviltbraam	Staatsbosbeheer	150.000

Colofon

Tekst

Beeld

Beeldbank

Contact

www.zeeland.nl
